

ПРЕПОДАВАНЕ НА СЪВРЕМЕННАТА ИСТОРИЯ НА ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА
Алтернативни учебни материали

УЧЕБНО ПОМАГАЛО 2
**Нации и държави
в Югоизточна Европа**

ПРЕПОДАВАНЕ НА СЪВРЕМЕННАТА ИСТОРИЯ НА ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА
А л т е р н а т и в н и у ч е б н и м а т е р и а л и

Нации и държави в Югоизточна Европа

Издание на: Център за помирение и демокрация в Югоизточна Европа (CDRSEE)

Заглавие на оригинала: Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials, Nations and States in Southeast Europe, Thessaloniki 2009.

Научен редактор: Алексей Кальонски

Превод: Александър Николов

Редактор на превода: Ивет Ангелова

Коректор: Доротея Валентинова

Предпечат: Андрей Лунин

Това издание е финансирано от:

"Изказаните становища и мнения в настоящата публикация не отразяват непременно позицията на Институт «Отворено общество» - София."

CDRSEE:

Докладчик на Борда на директорите за Проекта за обща история: Коста Карас

Изпълнителен директор: Ненад Шебек

Програмен директор: Корина Ноак Аетопулос

Проектен екип: Андонис Хаджиянакис, Джени Деметриу, Сюзан Надо Бустаманте, Звездана Ковач

THE PUBLICATIONS AND TEACHER TRAINING ACTIVITIES OF THE JOINT HISTORY PROJECT HAVE BEEN MADE POSSIBLE THROUGH THE KIND FINANCIAL BACKING OF THE FOLLOWING:

The European Union's Instrument for Pre-accession Assistance (IPA)

Copyright: Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe (CDRSEE)

Krispou 9, Ano Poli, 54634 Thessaloniki, Greece

Tel.: +30 2310 960820-1; Fax: +30 2310 960822

e-mail: info@cdrsee.org, web: www.cdrsee.org

ПРЕПОДАВАНЕ НА СЪВРЕМЕННАТА ИСТОРИЯ НА ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА
А л т е р н а т и в н и у ч е б н и м а т е р и а л и

УЧЕБНО ПОМАГАЛО 2

Нации и държави в Югоизточна Европа

Под редакцията на
МИРЕЛА-ЛУМИНИЦА МУРДЖЕСКУ

Редактор на поредицата
ХРИСТИНА КУЛУРИ

Редактор на българското издание
АЛЕКСЕЙ КАЛЬОНСКИ

София 2012

Съдържание

Увод	13
Хронология	17
Карта 1: Възникване на съвременните балкански държави (1804-1862)	25
Глава I: Създаване на националните държави: цели и постижения	27
I–1. Отношенията между Гърция и Европа според Йосипос Мисиодакс (1761 г.)	28
I–2. Историческите корени на българската нация, представени от Паисий Хилендарски (1762 г.)	28
I–3. Евгениос Вулгарис защитава идеята за гръцка държава (ок. 1770 г.)	29
I–4. Димитриос Катардзис обяснява защо гърците образуват нация, въпреки че нямат държава (1783 г.)	29
I–5. Договор, изпратен от черногорски представители на австрийската императрица Мария Терезия, в който се настоява за независимост (1779 г.)	30
I–6. Румънска петиция за национално равенство в Трансилвания – <i>Supplex Libellus Valachorum</i> (1791 г.)	30
I–7. Османски меморандум относно Френската революция (1798 г.)	31
I–8. Влиянието на Френската революция върху интелектуалците от Югоизточна Европа – „Военна поема“ от Адамандиос Кораис (1800 г.)	32
I–9. Манифест на Александър Ипсиланти „Сражавайте се за вярата и родината“ (1821 г.)	32
I–10. Консервативните искания на босненските първенци (1826 г.)	33
I–11. Гюлханският хатишериф (1839 г.)	34
I–12. Доводи на Йон Кодру-Дръгушану в полза на националната държава (1844 г.)	34
I–13. План на Илия Гарашанин за изграждане на Сърбо-славянска империя (1844 г.)	34
I–14. Национални искания по време на революциите от 1848 г.	35
А. Словенски искания	35
Б. „Исканията на народа“, приети от Хърватското национално събрание в Загреб	36
В. Национална петиция, приета от Румънското национално събрание в Блаж, Трансилвания	36
I–15. Недоволството на босненските християни от османското управление според францисканския монах Иван Франо Юкич (1850 г.)	37
I–16. Митрополит Петър II Петрович Негош подкрепя югославизма (Цетине, 12 март 1850 г.)	37
I–17. Османският Хатихумаюн, установяващ равенство между османските поданици без оглед на религията им (1856 г.)	38
I–18. Различни мнения относно плана за създаване на дуалистична Българо-османска държава (1867 г.)	39
А. Мемоар на Тайния централен български комитет до султан Абдул Азиз	39

Б. Реакцията на Фуад паша според спомените на Христо Стамболски	40
I-19. Проект за обединение на българите и сърбите в Южнославянско царство под властта на сръбския княз Михаил Обренович (1867 г.)	40
I-20. Руски доклад относно плановете за създаване на обща Румъно-българска държава (1867 г.)	41
I-21. Мнение от XIX в. относно връзката между политическата свобода и нацията – уводна статия, публикувана от Любен Каравелов във вестник „Свобода“ (ноември 1869 г.)	41
I-22. Ферманът за учредяване на Българската екзархия (1870 г.)	42
I-23. Резултати от плебисцита за църковна принадлежност в Скопска и Охридска епархия (1874 г.)	42
I-24. Христо Ботев за необходимостта българите да се борят за национално освобождение (1875 г.)	42
И 1. Словения: Таборитското движение (1869 г.)	43
I-25. Политическа програма на Българското централно благотворително общество (Букурещ, ноември 1876 г.)	43
I-26. Албанска поема, написана по време на Берлинския конгрес (1878 г.)	44
I-27. Берлинският мирен договор (1878 г.)	44
I-28. Албански аргументи в полза на отделна албанска държава (1886 г.)	46
I-29. Спомените на Иван Хаджиниколов за обсъжданията от 1892 г., довели до основаването на ВМОРО (1893 г.)	46
И 2. Гърция между Турция и Европа. Карикатура от вестник „Аристофан“ (1882 г.)	47
Карта 2: „Берлинските“ Балкани, юли 1878 г.	48
I-30. Декларация на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО), информираща Великите сили за решението си да вдигне въоръжено въстание (1903 г.)	49
I-31. Мнението на Кръсте Мисирков относно нуждата за намиране на политическо решение на Македонския въпрос в рамките на Османската империя (1903 г.)	50
I-32. План на Аурел К. Попович за преобразуване на Австро-Унгария във федерална държава, наречена „Съединени щати на Велика Австрия“ (1906 г.)	51
I-33. Споровете между албанците във връзка с усилията им да се сдобият със собствена национална държава, представени от британския посланик в Османската империя (1912 г.)	52
I-34. Реч на Джемал паша в Дамаск за отношенията между турците и арабите (1913 г.)	52
И 3. <i>Обявяване на албанската независимост във Вльора</i> (1912 г.) – съвременна гравюра	53
I-35. Проектът на Димитрия Чуповски за създаването на Балканска федерална демократична република (Санкт Петербург, 1917 г.)	53
I-36. Декларацията от Корфу (1917 г.) за принципите на съюза между сърбите, хърватите и словенците.	54
I-37. Възвание на крал Никола към югославяните, 20 октомври 1918 г.	55
I-38. Речта „14 точки“ на президента Удроу Уилсън (1918 г.) – клаузите относно Югоизточна Европа	55
I-39. Резолюция на Националното събрание в Алба Юлия, с решение за обединението на Трансилвания с Румъния (1918 г.)	56
I-40. Реч на Юлиу Маниу пред Националното събрание в Алба Юлия (1918 г.)	57
I-41. Предложение за организиране на македонска държава с кантонално ус-	58

тройство по швейцарски модел (1919 г.)	
Карта 3: Югоизточна Европа след Версайския и Лозанския договори, 1923 г.	59
I–42. Цюрихско споразумение за Кипър между Гърция и Турция (1959 г.)	60
I–43. Франьо Туджман защитава правото на всяка нация да има своя собствена държава (1982 г.)	61
I–44. Декларация за независимостта на Косово (2008 г.)	61
А. Решение на Събранието на Косово	61
В. Решение на Сръбския парламент	62
Карта 4: Европа след Първата световна война	63
Глава II: Организиране на националната държава	64
IIa. Главни аспекти на държавната организация	64
II–1. Проект за конституция, съставен от Ригас Велестинлис (1797 г.)	64
II–2. Речта на Божа Груевич на първата сесия на Сръбския съвет (1805 г.)	65
II–3. Писмо на Вук Караджич до княз Милош Обренович (1832 г.)	66
II–4. Сръбската конституция от 1835 г. – структурата на властта	67
II–5. Румънската конституция от 1866 г. – основни клаузи	67
II–6. Възвание на княз Никола до народа на Херцеговина от юни 1876 г.	68
II–7. Британският посланик в Истанбул за отношението на османците към конституцията (1876 г.)	68
II–8. Османската конституция от 1876 г.	68
II–9. Реч на княз Никола по повод провъзгласяването на конституцията на Черна гора (1905 г.)	70
II–10. Прокламация на младотурците (1908 г.)	70
Таблица 1: Конституции на държавите от Югоизточна Европа	72
Таблица 2: Въвеждане на всеобщо изборително право в Югоизточна Европа	72
И 4. Площадът на Конституцията в Атина (1863 г.)	73
IIb. Гражданство	73
II–11. Определение за гражданство в Гръцката конституция от Епидавър (1822 г.)	73
II–12. Определение за гражданство в Гръцката конституция от Трезене (1827 г.)	74
II–13. Определение за гражданство в Сръбската конституция от 1835 г.	74
II–14. Законник на Данило I, владетел на Черна гора и Бърдата (1855 г.)	75
II–15. Предефиниране на гражданството в член 7 от Румънската конституция (1879 г.)	75
II–16. Договор за малцинствата, подписан между Съюзните, Присъединените сили и Румъния (1919 г.)	76
II–17. Предефиниране на гражданството в Румънската конституция от 1923 г.	77
IIc. Нации и църкви	78
II–18. Православната патриаршия осъжда обичая да се дават на децата древногръцки имена (1819 г.)	78
II–19. Различни мнения по повод установяването на автономия на Гръцката църква спрямо православната Константинополска патриаршия (1833 г.)	78
А. Привърженик – Теоклитос Фармакидис	78
Б. Противник – Константинос Икономос	78
II–20. Указ за създаване на синодална власт на Православната църква в Румъ-	78

ния (1864 г.)	
II–21. Коментарите на френския журналист Шарл Ириарте относно мнението на православните и католическите свещеници за връзката между религия и нация в Босна (1875-1876)	79
II–22. Търновската конституция от 1879 г. относно положението на Българската православна църква	79
II–23. Мнението на Никола Пашич за връзката между сръбската нация и Православната църква (1890 г.)	80
II–24. Източноправославната вяра като държавна религия в Черна гора	80
IIд. Инфраструктурите на националната държава	81
II–25. Значимостта на индустриалното развитие за малките нации – гръцка аргументация (1841 г.)	81
II–26. Ролята на железниците в укрепването на националната държава – мнение от Румъния (1870 г.)	81
II–27. Мнението на българския княз Александър Батенберг (1879-1886) за важността на железниците (1879-1881)	81
И 5. Валутата като илюстрация на връзката между икономиката на една държава и символното изобразяване на нацията: първата банкнота от 500 драхми, издадена от Националната банка на Гърция	82
II–28. Описание на българска железница от края на XIX в.	82
II–29. Български закон за мерните единици (1889 г.)	83
И 6. Новите технологии и националните символи – реклама на шевни машини (Гърция, края на XIX в.)	83
IIе. Изграждането на нацията	84
II–30. Неправилната употреба на хърватския език, критикувана от Иван Кукулевич (1843 г.)	84
II–31. Важността на езика за националната идентификация – мнение от Словения (1861 г.)	84
II–32. Значимостта на езика за румънската идентичност според Титу Майореску (1866 г.)	84
II–33. Петиция от хърватския парламент до императора-крал Франц Йосиф, целяща да се одобри създаването на Югославска академия на науките и изкуствата (1861 г.)	85
И 7. Националният театър в Букурещ – пощенска картичка (90-те години на XIX в.)	85
II–34. Значението на езика и литературата за развитието на нациите – заявление в Уставите на Обществото за издаване на албанска литература (1879 г.)	85
II–35. Меморандум на македонски студенти в Санкт Петербург относно македонския литературен език (1902 г.)	85
II–36. Планове за укрепване на румънските национални чувства в Трансилвания – писмо на д-р И. К. Дръгеску до Емилия Рациу (1874 г.)	86
II–37. План за структуриране на албанското национално движение – писмо от журналиста Фаик Коница до барон Голуховски (Брюксел, 1897 г.)	86
II–38. Насоки за преподаването на история в Гърция (1881 г.)	87
II–39. Опитът за създаване на национален спорт в Румъния (1898 г.)	87
II–40. Откъс от меморандум на Министерството на образованието и религиозните дела на Черна гора (1908 г.)	88

И 8. Деца в исторически костюми (Гърция, ок. 1875 г.)	88
II-41. Албанският крал Зогу I коментира ролята на задължителната военна служба за изграждането на нацията (1928 г.)	88
И 9. Грамота за спортно състезание на гимназисти, организирано от вестник „Газета Спортурилор” (междувременно Румъния)	89
И 10. Румънско дете, облечено като малък войник (1916 г.)	89
II-42. Целите на турското образование, определени от Зия Гьокалп (1914 г.)	89
II-43. Политиката на Ататюрк по отношение на историята и езика, критикувана от негов опонент (1932 г.)	90
II-44. Спомените на Махмуд Есад Бозкурт за националистическата същност на „Революцията на Ататюрк”	91
Глава III: Националните идеологии	92
IIIa. Що е нация?	92
III-1. Правата и задълженията на румънската нация, определени от поета и политика Димитрие Болинтиняну (1869 г.)	92
III-2. Сръбски учебник за основните черти на нациите (1870 г.)	93
III-3. Определение на нацията от Зия Гьокалп (1923 г.)	94
III-4. Вариации в определението на Мустафа Кемал паша за нацията	94
А. Акцент върху религията по време на войната (1920 г.)	94
Б. Добавяне на културата като компонент (1922 г.)	94
В. Подчертаване на единството (1924 г.)	94
Г. Генерализация и опростяване (1929 г.)	94
IIIb. Самоопределения	95
III-5. Да бъдеш албанец – мнението на Пашко Васа (1879 г.)	95
III-6. Да бъдеш българин – стихотворението „Аз съм българче” от Иван Вазов (1917 г.)	95
И 11. Националното самоопределение в образи – словенска пощенска картичка (началото на XX в.)	96
III-7. Да бъдеш турчин – мнението на д-р Риза Нур (1932 г.)	96
И 12. Националното самоопределение в образи – румънска пощенска картичка (началото на XX в.)	96
III-8. Да бъдеш словенец – Димитрий Рупел за характера на словенците (1987 г.)	96
III-9. Ненационално самоопределение на румънските селяни – спомени на Георге Йонеску-Гион (1889 г.)	97
III-10. Ненационално самоопределение в Македония – опитът на Х. Н. Брайлсфорд (1905 г.)	97
И 13. Павилионът на Босна и Херцеговина на Международното изложение в Париж (1900 г.)	98
IIIc. Националните символи	99
III-11. Ригас Велестинлис – описание на знамето и символите на бъдещата Елинска република (1797 г.)	99
III-12. Значението на албанското знаме, представено в реч на епископ Фан Стилиан Ноли на погребението на Фаик Коница (1942 г.)	99
И 14. Флаг на гръцкия остров Псара по време на Войната за независимост, с	100

мотото „Свобода или смърт”, кръста и символите на тайното общество „Филики етерия”	
И 15. Румънски флаг на Букурещката градска гвардия с надписа „Обединението прави силата” (1867 г.)	100
И 16. Флагът и гербът на Кралството на сърбите, хърватите и словенците / Кралство Югославия (1929 г.)	101
И 17. Настоящите флагове на държавите-членки на ООН от Югоизточна Европа	101
III-13. Националните химни	102
А. Гръцкият национален химн (1823 г.)	102
Б. Хърватският национален химн (1835 г.)	102
В. Албанският национален химн (1912 г.)	102
И 18. Еволюцията на българския герб (от 1741 г. до наши дни)	103
И 19. Сръбският герб, създаден от Павел Ритер Витезович (1701 г.)	103
И 20. Гербът на Кралство Сърбия (80-те години на XIX в.)	103
И 21. Гербът на кралство Черна гора, 1905 г.	104
И 22. Монархията и държавата – румънска пощенска картичка, представяща крал Карол I (1866-1914)	
III-14. Опит за създаване на национална носия в Гърция (1843 г.)	104
И 23. Сръбско селско момиче в национална носия (1865 г.)	104
Таблица 3: Основни национални празници в съвременните държави от Югоизточна Европа	105
IIIд. Националните митологии	106
И 24. Визуални представяния на Нацията	106
А. <i>Свободна България</i> – литография от Георги Данчов (1879 г.)	106
Б. Френски пощенски картички, представящи Сърбия и Черна гора (1917 г.)	107
III-15. Историческите корени на македонската нация според Георги Пулевски – „За македонците” (1879 г.)	107
И 25. Исторически герои като модели за настоящето	108
А. Леонид, цар на древна Спарта, заявява на персите, че няма да се предаде: „Μολὼν λαβέ!” („Ела си го вземи!”) – изображение от гръцки учебник (1901 г.)	108
Б. <i>Смъртта на Васа Чарапич при превземането на Белградската крепост</i> (1806 г.) – картина от Анастас Йованович (1817-1899)	108
III-16. Спомените на д-р Риза Нур за влиянието на популярните епически истории	108
И 26. Символното представяне на политически събития	109
А. <i>Въстание на черногорците</i> – картина от Джура Якшич (1832-1878)	109
Б. <i>Съединена България</i> – картина от Николай Павлович (1885 г.)	109
III-17. Румънски закон за честване на героинята от войната Екатерина Теодорою (1921 г.)	110
III-18. Историческият произход на албанския герб, представен от съвременен историк (2000 г.)	110
И 27. Румънски афиш по повод 70-та годишнина от съвременната държавност (1929 г.)	111
И 28. Хърватска марка, представяща прочутия баскетболист Дражен Петрович (1994 г.)	111
Глава IV: Национализмите в конфликт	112

IVa. Идеологии, въввлечени в мобилизация за конфликт	112
IV–1. Национални предразсъдъци срещу германците в Хърватско (1866 г.)	112
IV–2. Спомените на д-р Риза Нур за отказа му да се ожени за чужденка (1910 г.)	113
IV–3. Различия около гръцката <i>Мегали идея</i> – дискусия между професор Николаос Сариполос и крал Георги I (1877 г.)	113
IV–4. Определяне на румънското национално пространство от историка Александру Д. Ксенопол (1888 г.)	113
IV–5. Национални разделения в османския парламент (1908-1914)	113
IV–6. Прокламации за антиколониална борба от кипърските гърци (1955 г.)	114
IVb. Конкретни конфликти	115
IV–7. Стиепан Радич: <i>Искаме наша хърватска страна в рамките на югославското единство</i> (1918 г.)	115
IV–8. Заявление на сърбите, хърватите и бошнаците (1943 г.)	116
IV–9. Решение на Великото народно събрание (Събранието в Подгорица) от 13 ноември 1918 г.	116
IV–10. Адрес на черногорския делегат Анто Гвозденович до Съвета на десетте на Парижката мирна конференция от 5 март 1919 г.	116
IV–11. Декларация на първото заседание на Антифашисткото събрание за народно освобождение на Македония (АСНОМ), 1944 г.	117
IV–12. Трудностите на антиколониалната борба в Кипър (1955-1959), анализирани от лидера на ЕОКА, Георгиос Гривас (Дигенис)	117
И 29. Апели на Кипър до Обединените нации (50-те години на ХХ в.)	118
IV–13. Възгледите на кипърско-гръцката лява партия (АКЕЛ), 1955 г.	118
IV–14. Кипърски турци срещу ЕОКА, 1960 г.	119
IV–15. Целите на „Хърватската пролет“ от началото на 70-те години на ХХ в. в спомените на писателя Владо Готовац	120
IV–16. Меморандумът на Сръбската академия на науките и изкуствата (САНУ, 1986 г.)	121
IV–17. Позицията на един словенец във връзка с езиковия проблем в комунистическа Югославия (1987 г.)	122
IV–18. Майската декларация на Словенската демократична асоциация (1989 г.)	123
IV–19. Футбол и национализъм – хърватски фен си припомня пътуването за срещата „Партизан“–Белград срещу „Динамо“–Загреб (1989 г.)	124
IV–20. Писателката Дубравка Угрешич осъжда разделенията и войните през 90-те години на ХХ в.	124
IV–21. Връзката между хърватския и сръбския език – мнението на хърватския езиковед Стиепан Бабич (2003 г.)	125
IV–22. Реакции по повод прожектирането в Хърватско на сръбски филм с хърватски субтитри (1999 г.)	125
IV–23. Раздвоената идентичност на млада жена от Хърватско	125
IVc. Преодоляване на национализма?	126
IV–24. Мирко Ковач за национализма (2011 г.)	126
IV–25. Общо рамково споразумение за мир в Босна и Херцеговина (1995 г.)	126
IV–26. Договор между Република Унгария и Румъния за разбирателство, сътрудничество и добросъседски отношения (1996 г.)	128
IV–27. Оценки, основани на личния опит в отношенията между румънците и	129

унгарците в районите със смесено население (2001 г.)	
IV–28. Охридското рамково споразумение, което сложи край на въоръжения конфликт в Република Македония (2001 г.)	129
IV–29. Спортът като средство за преодоляване на национализма – кипърски гърци подкрепят местен турско-кипърски футболен отбор (2003 г.)	130
IV–30. Две мнения относно отварянето на <i>Зелената линия</i> между гръцката и турската част на Кипър (23 април 2003 г.)	130
А. Оценката на Никос Анастасиу, публикувана в интернет	130
В. Турски учител от Фамагуста описва посещението на кипърско гръцко семейство (2003 г.)	130
И 30. Разграничителната <i>Зелена линия</i> , разделяща Никозия (2003 г.)	131
Библиография	132

Нациите са един от основните конституиращи елементи на съвременна Европа, а също и в значителна част от останалия свят. Още от XIX в. мощта на националистическите идеологии моделира действията на големи групи хора, а също и функционирането на държавите. Югоизточна Европа не е изключение в това отношение. През XIX в. в този регион възникват пет национални държави. Някои от тях са съвършено нови формирания, възникнали върху територии, които дотогава се намират под пряка османска власт: Сърбия (борбата за освобождение тук започва през 1804 г., държавността ѝ е утвърдена постепенно между 1815 и 1830 г., а формалната ѝ независимост е постигната през 1878 г.); Гърция (борбата за освобождение започва през 1821 г., а независимостта ѝ е постигната през 1830 г.) и България (антиосманско въстание избухва през 1876 г., собствена държавност е постигната през 1878 г., а независимост през 1908 г.). Други държави възникват на основата на християнски васални княжества на Османската империя, като например Румъния (образувана от обединението на Влахия и Молдова през 1859 г., независима от 1877/1878 г.) и Черна гора (автономно управление, начело с князе-владици от XVIII в., което се трансформира в наследствено княжество през 1852 г. и постига независимост през 1878 г.).

Други две национални държави се появяват в началото на XX в.: Албания през 1912/1913 г., в резултат на Балканските войни, и Турция – в контекста на разпадането на Османската империя в края на Първата световна война (фактически управлявана от национално правителство от 1919 г.; формалното провъзгласяване на Република Турция е през 1923 г.). Кипър, колония на британската корона, става независима държава през 1960 г., а разпадането на Югославия през 1991 г. доведе до създаването на няколко нови държави: Словения, Хърватско, Република Македония, Босна и Херцеговина, докато Сърбия и Черна гора образуваха федерация, реорганизирана през 2002 г. През 2006 г. Черна гора и Сърбия се разделиха на две независими държави.

Разбира се, националните държави не са били и не са единствената форма на държавност в Югоизточна Европа. Съществували са многонационални империи и други форми на мултинационални държави, докато различни нации са живели продължително време без да имат своя държава. Въпреки това, комплексната връзка между нациите и държавите е оформяла историята на региона и националните държави са се превърнали в една от основните характеристики на Югоизточна Европа. Макар че тези държави са относително нови в сравнение с някои от другите европейски страни, като Франция, Испания или Великобритания (но трябва да се отбележи, че Сърбия и Гърция възникват като съвременни държави преди Италия или Германия), заплахите за съществуването им и произтичащите от тях национални конфликти са смятани за решаващи за цялата историческа еволюция на Югоизточна Европа в последните две столетия. За повечето от хората, които живеят в Югоизточна Европа, етнически обусловената национална държава се е превърнала в „нормална“ форма на държавна организация. Те са били приучени да се идентифицират със „своята“ нация и да се сражават за утвърждаването / отбраната на националната си държава.

Тъй като държавите в Югоизточна Европа възникват относително скоро, историците и политиките се опитват да утвърдят тяхната легитимност, свързвайки ги с древни и /или средновековни държави, като по този начин се осигурява аргумент за „предходност“ (т.е. „хронологически ние сме първите...“) в идеологическото съревнование с действително или потенциално съперничащи нации. При тези обстоятелства цялата история на всеки един народ често е възприемана най-вече като борба за националните идеали, която, в крайна сметка, телеологично е довела до създаването на националната държава; всички исторически събития, личности и процеси са оценявани съобразно техния принос за осъществяването на

националния идеал. Такива изопачени, исторически доминиращи наративи са използвани за изграждане на националната спойка и за подсилване на опитите за модернизация на обществото. Паметта за тези усилия за модернизация съчетава в себе си значителни успехи и пълни провали, така че националните държави в Югоизточна Европа трябва да поемат и отговорността за всички елементи, формиращи историческия баланс на тези събития. Очевидно е, че историческите наративи са понякога обект на злоупотреба, целяща мобилизация на народа срещу различни вътрешни и / или външни врагове, били те реални, или въображаеми. Както ни показва съвременният опит от бивша Югославия, подобна политическа злоупотреба с историята се използва като важно средство за започването на войни и периоди на омраза между различни нации и етнически групи.

Изучаването на национализма в наше време е напреднало значително. Историци и социолози проучват както структурните компоненти на националните държави, така и тяхната историческа еволюция. Формулирани са и някои теории за природата на нациите и национализма, като се започне с есенциалисткия етноцентризъм и се стигне до конструктивистките подходи, според които нациите са просто мисловни конструкти, „изобретени“ сравнително неотдавна. Въпреки че това продължава да бъде обект на оживени дебати, сред учените все повече нараства съгласието, че „нациите“ и националните идентичности не са „вечни категории“, а исторически възникнали явления, оформили се в конкретен контекст, и че в хода на времето те са обект на еволюции, прекъсвания, епизоди на конструиране, деконструиране и реконструиране. Модерните национализми често използват старата етническа чувствителност и символи, като прибавят към тях нови значения, съчетават ги с нови елементи и поставят всичко това в нови мисловни и идеологически рамки. В тази връзка съвременните нации действително са, съобразно формулировката на Бенедикт Андерсън, „въобразени общности“ (но трябва да отчетем, че „въобразени“ не значи „въображаеми“). Това не е модел, характерен само за Югоизточна Европа, а обща черта за целия съвременен свят. Освен този основен консенсус във връзка със „създаването“ на съвременните нации, историците дебатират и достигнаха до нови данни за основните модели и характеристиките, оформили различните национални държави. Специално в случая с Югоизточна Европа, националните държави възникват относително късно, в сравнение с някои други части на Европа. Дългите и сложни борби за освобождение трябвало да се водят или срещу оцелелите многонационални империи, или срещу съперничащи национални държави. Поради това формите на национализма изпреварват създаването на национални държави.

Въпреки това, тези стари конфигурации на националните ценности не са достатъчни за функционирането на новите държави, и новите политически и културни елити полагат усилия, за да моделират гражданите си въз основа на националистически ценности. Тези усилия на ръководеното от държавата изграждане на нацията не са специфична черта само на Югоизточна Европа. Напротив, подобни политики са предприемани по-рано и дори доста по-грубо в части от Западна Европа. Прочутата книга на Йожен Вебер „От селяни във французи“ показва, че дори във Франция по-голямата част от селското население започва да се самоопределя в национални понятия едва през XIX в., под влияние на началното образование, на задължителната военна служба и на модерните комуникации.

Връзката между нациите и религиите се оказва особено сложна. За мнозина жители на Югоизточна Европа религиозната принадлежност е и си остава основна, например православието при гърците и сърбите, или пък католицизма при хърватите. За други, като албанците, религията не е толкова важна и нацията без особени затруднения обхваща хора с различна религиозна принадлежност. Други специфични проблеми, например връзката между нациите и езиковите идентичности, също така са разгледани накратко в това учебно помагало.

Основната цел на тази книга е да предостави както на учителите, така и на учениците, исторически свидетелства, които биха им помогнали да разберат по-добре сложността на връзката между нациите и държавите в Югоизточна Европа. Въпреки всичко, трябваше да определим приоритетите, за да удържим текста в разумни рамки и за да предоставим лесно за употреба помагало за учителите, учениците и учените. Решихме да се фокусираме най-вече върху създаването на националните държави, върху

проблемите, свързани с изграждането на нациите, върху националните идеологии и върху някои от конфликтите, предизвикани от национализма. Изборът ни, с оглед на съдържанието, също така повлия върху хронологическите ограничения в търсенето на подходящите извори.

Помагалото се концентрира главно върху XIX в., но въпреки това решихме да включим някои исторически извори от епохата на Просвещението до 1800 г. и във връзка с отзвук от Френската революция в Югоизточна Европа, който изиграва важна роля за подема на националните движения в нашия регион. Също така сме подбрали и някои исторически извори от XX в., с цел да документираме възникването на нови национални държави, новата еволюция в отношенията между нациите и държавите, приноса на национализма за възникването на някои конфликти, а също и елементите на тенденцията за преодоляването му.

Освен това се опитахме да избегнем преплитането с другите помагала, включени в този проект, които се занимават в дълбочина и подробно с Балканските войни и с Втората световна война. За периода след Втората световна война се фокусирахме най-вече върху бивша Югославия и върху конфликтите, които доведоха до възникването на новите национални държави на бившата ѝ територия, през 90-те години на XX в. Наясно сме, че някои аспекти на еволюцията на национализмите през XX в. са по-слабо представени или липсват изцяло. Най-значителните липси са свързани със зенита на националистическите идеологии и с дискриминацията в периода между войните, или пък със специфичните разновидности на югославския, албанския, румънския и българския национални комунизми.

Сложността на тези теми би изисквала включването на огромен брой допълнителни извори. Като отчетохме факта, че това помагало се оказва доста по-дълго в сравнение с другите три от проекта, решихме да оставим тези теми за друго отделно начинание. Също така се надяваме, че привличането на сведения от всички страни в региона ще запълни една празнина във взаимното опознаване между народите. Наистина повечето народи в Югоизточна Европа са научавали повече неща за своята собствена нация и за „големите“ нации на (западния) свят, и поради това са пренебрегвали информацията за съседите си, или пък са я получавали в изопачен вид. Чрез материалите, включени в това помагало, възнамеряваме да насърчим учителите и учениците да сравняват историята на своята страна с тази на другите държави от Югоизточна Европа, да откриват общите модели и елементите, специфични за отделните страни, или пък за отделни исторически периоди, и да разберат сложността на историческите промени.

Очевидно не успяхме да включим материали от всички страни по всички аспекти на отношенията между нациите и държавите през последните два века. Трябваше да направим избори, някои от които определени от наличието на подходящи извори, други – предопределени от усилието да се поддържа баланс и да се даде възможност на всички нации и държави от региона да бъдат представени в помагалото. Въпреки нашите усилия, сме наясно, че някои от читателите биха решили, че сме могли да включим други текстове. Ако наистина е така, тази книга вероятно е постигнала една от целите си – да насърчи учителите, учениците, а също и професионалните историци да отправят съвременен поглед към сложността на историческата връзка между нациите и държавите в Югоизточна Европа. Убедени сме, че един по-балансиран и основан на доказателства подход към историята на националните държави в региона, ще помогне на младите поколения да бъдат по-толерантни към другите нации и / или етнически групи, и по-открити към съвременното развитие. От тях зависи, така, както и от нас, да направим информирани и рационални избори сред различните алтернативи, и да се приспособим към предизвикателствата на възникващите исторически процеси, които вече оформят отношенията между личностите, общностите, националните държави, организации и институции.

Хронология

1762	Паисий Хилендарски написва своята „История славянобългарска“, в която призовава за национално самоосъзнаване.
1768-1774	Руско-османска война; гръцко въстание, насърчено от Русия (1770-1774).
1796	Махмуд паша Бушатли от Шкодра напада Черна гора, но е победен от черногорската армия, водена от митрополита Петър I Петрович в битките при Мартиничи и Круси; Османската империя изоставя опитите си за контрол над Черна гора, но продължава да я смята за неразделна част от територията си.
1797	Чернова на конституцията на „Елинската република“, написана от Ригас Велестинлис. Френска окупация на Венеция; подялба на венецианските територии между Франция и Хабсбургите с договора от Кампо Формио; Хабсбургите окупират Далмация, а Франция получава Йонийските острови (френско управление до 1799 г.).
1800-1807	„Йонийската република“, васална държава на Османската империя; британска окупация през 1807 г. и след това британски протекторат до 1864 г.
1804-1813	Първо сръбско въстание, начело с Караджордже; потушено от османците.
1805-1813	Големи части от Далмация, Хърватско и Словения под властта на Наполеон (Илирийски провинции); след разгрома на Наполеон тези територии отново са австрийски провинции.
1806-1812	Руско-османска война; чрез Букурещкия мирен договор Източна Молдова (Бесарабия) минава към Русия.
1814	В Одеса е създадено тайното общество „Филики етерия“ („Дружество на приятелите“), с цел освободението на Гърция от османците.
1815	Второ сръбско въстание, водено от Милош Обренович; през декември 1815 г. султанът признава Милош като върховен княз на сърбите в Белградски пашалък.
1821	Революция във Влахия, оглавена от Тудор Владимиреску; Гръцка революция, която започва с нахлуване в Молдова на малка гръцка армия, предвождана от Александър Ипсиланти, след което избухва въстание, разпространило се от Пелопонес в други райони.
1822	Гръцкото национално събрание в Епидавър провъзгласява Елинската република и гласува първата гръцка конституция.
1826	Султан Махмуд II ликвидира еничарите и така разчиства пътя за реформи в Османската империя.
1827	Великобритания, Франция и Русия открито подкрепят гърците; съюзническа флота разбива османско-египетския флот при Наварино.
1828-1829	Руско-османска война; руснаците окупират Влахия и Молдова.

1829	Мирен договор в Одрин; Сърбия е призната за васално княжество, начело с княз Милош Обренович; Влахия и Молдова остават под османско върховенство, но минават и под руска протекция.
1830	Лондонски протокол – Гърция е обявена за независима монархия, под съвместните гаранции на Великобритания, Франция и Русия.
1831- 1832	Органически устави, приети във Влахия и Молдова под руски надзор; „консервативна модернизация” запазва власта на князете и болярите.
1832	Лондонската конвенция установява границите на гръцката държава и решава за наследствен крал на Гърция да бъде избран Ото (Отон), втори син на Лудвиг I Баварски.
1834	Атина измества Навплион като столица на Гърция.
1835	Сръбската конституция (утвърдена от султана през 1838 г.); ограничава властта на княза в полза на избран сенат.
1837	Основаване на Атинския университет и на Археологическо общество.
1839	Гюлхански хатишериф; официално начало на танзиматските реформи в Османската империя.
1841	Основаване на Националната банка на Гърция.
1843-1844	Гърция става конституционна монархия с въвеждане на почти всеобщо изборително право за мъжете.
1830-1848	Период на напрегнати националистически движения в Австрийската империя със специален акцент към борбата за получаване на официален статут на националните езици; в тези рамки, Хърватско национално възрождане (Илирийско движение) се бори за хърватския език и за автономна Хърватия в Австрийската империя, докато в Трансилвания румънците се сблъскват с унгарците на национална основа.
1848-1849	Революции в Европа, включително в Австрийската империя и в Румънските княжества; революционерите издигат едновременно политически, социални и национални искания; националните разделения пораждаат конфликти между унгарските, хърватските и румънските революционери; революциите са смазани от османците и австрийците, които са подкрепени от Русия.
1850	Автокефалността на Гръцката църква (обявена още през 1833 г.) е призната от Вселенската патриаршия в Константинопол.
1852	Данило I Петрович (1851-1860) превръща Черна гора от архиепископия в светско княжество и започва програма за модернизация.
1853-1856	Кримска война: Русия е победена от обединените сили на Османската империя, Великобритания, Франция и Сардиния; според Парижкия мирен договор Молдова, Влахия и Сърбия са поставени под колективното покровителство на Великите сили.
1858	Парижка конвенция; Великите сили реорганизират Молдова и Влахия като отделни държави, но под общото наименование Обединени княжества.
1859	Александру Йоан Куза е избран едновременно за княз на Молдова и Влахия; постепенно институционално обединение на двете княжества до 1862 г., създаване на модерната румънска държава.
1860	Основаване на университета в Яш (последван от университета в Букурещ, 1864 г.).
1862	Революция принуждава Отон I да напусне Гърция.

1863	Датският принц Георг фон Холщайн-Зондербург-Глюксбург е избран под името Георги I (1863-1913) за крал на Гърция; новата конституция (1864 г.) обявява жителите на Гърция за поданици на короната и на суверенната държава; Йонийските острови са отстъпени на Гърция от Великобритания. Масова секуларизация на църковно имущество в Румъния; конфликт с Константинополската патриаршия.
1866	Александру Йоан Куза е принуден да абдикира; германският принц Карол фон Хоенцолерн-Зигмаринген става княз на Румъния (1866-1914; крал от 1881 г.); конституцията от 1866 г. установява конституционна монархия и гарантира граждански права и свободи, но въвежда рестриктивен ценз (имуществен) в изборителната система.
1867	Дуалистично споразумение: създаване на Австро-Унгария; Словения и Буковина остават част от Австрия, докато Трансилвания и Хърватско са интегрирани в Кралство Унгария; чрез специално споразумение (1868 г.) Хърватско запазва определено ниво на автономия в рамките на Унгария; въпреки това унгарският централизъм и асимилаторска политика пораждат широко недоволство сред румънците и хърватите.
1869	В Румъния е създаден Български революционен централен комитет, начело с Любен Каравелов.
1870	Създаване на Българската екзархия с османски декрет; българите получават църковна организация, отделена от Константинополската патриаршия, но не и отделна държава.
1872	Антинационалистическо решение на висшите православни патриаршии в Константинопол, Александрия и Йерусалим, което осъжда определението на църковната юрисдикция според етническия произход като схизматично.
1875	Антиосманско въстание в Босна и Херцеговина; начало на Източната криза от 1875-1878 г.
1876	Априлско въстание на българите, жестоко смазано от османците; Сърбия и Черна гора обявяват война на Османската империя, Сърбия е победена, но Черна гора печели редица битки; нарастващият международен натиск и вътрешните размирици принуждават османските власти да издадат първата османска конституция, която дава пълни и равни права на всички османски поданици, но също така обявява империята за „неделима цялост“.
1877	В Истанбул е създаден Централен комитет за защита правата на албанския народ. Русия обявява война на Османската империя и навлиза в България; Румъния се обявява за независима и се присъединява към руснаците; след забележителна отбрана османската армия е разбита при Плевен.
1878	Санстефански мирен договор (3 март); след намеса от страна на Великобритания и Австро-Унгария, Берлинският конгрес завършва с нов мирен договор (1 юли): Румъния, Сърбия и Черна гора са признати за независими държави; България е разделена на васално Княжество България и на автономна провинция Източна Румелия; Румъния получава Северна Добруджа в замяна на Южна Бесарабия, отстъпена на Русия; Сърбия и Черна гора увеличават териториите си; Босна и Херцеговина е поставена под австро-унгарско управление; чрез отделна османско-британска конвенция Кипър е поставен под британско управление, като остава под османско върховенство (4 юни 1878 г.). Султан Абдул Хамид II (1876-1909) суспендира конституцията от декември 1876 г., разпуска парламента и управлява автократично до 1908 г. Албанската Призренска лига формулира националната програма.

1879	Търновската конституция на България установява конституционна монархия; първи княз Александър фон Батенберг (1879-1886).
1880	Основана е Националната банка на Румъния.
1881	В следствие на Берлинския договор Тесалия и районът на Арта в Епир са отстъпени на Гърция от Османската империя.
1885	Съединение на Източна Румелия и Княжество България; опитът на Сърбия да получи компенсации се проваля по време на Сръбско-българската война (1885-1886).
1886	Политическа криза в България; княз Александър Батенберг абдикира; Русия къса дипломатическите си отношения с България.
1887	Българите избират Фердинанд фон Сакс-Кобург-Гота за княз (1887-1918).
1893	Създаване на ВМОРО (Вътрешната македоно-одринска революционна организация).
1896	Първите международни Олимпийски игри в Атина.
1903	Преврат в Сърбия; крал Александър I Обренович и семейството му са убити. Петър I Караджорджевич (1903-1921) става крал; нарастваща националистическа ориентация в сръбската политика. Илинденско-Преображенско въстание в Македония и Одринско, потушено от османците.
1905	Черна гора приема първата си конституция и става конституционна монархия.
1907	Голямо селско въстание в Румъния.
1908	Младотурска революция в Османската империя; възстановена е конституцията от 1876 г. и са организирани избори за Отомански парламент; България се провъзгласява за напълно независима; Австро-Унгария анексира Босна и Херцеговина („Босненска криза” със Сърбия и Русия).
1910	Черна гора се провъзгласява за кралство.
1911-1912	Итало-османска война; Италия завладява Додеканезките острови (а също и Либия).
1912-1913	Балкански войни: Османската империя губи по-голямата част от европейските си владения в полза на България, Сърбия, Гърция и Черна гора; Албания е провъзгласена за независима (28 ноември 1912 г.); Македония е поделена между България, Сърбия и Гърция. Южна Добруджа е отнета от България в полза на Румъния.
1914	Принц Вилхелм Вид приема кралския трон на Албания, предложен му от Великите сили.
1915	Начало на насилствената депортация на всички османски арменци (април). На 6 октомври 1915 г., Виконт Джеймс Брайс заявява пред Камарата на лордовете, че е възможно, „около 800 000” арменци да са били изклани по време на тези събития. Оттогава въпросът за геноцида е предмет на спорове, особено в Турция.
1914-1918	Първа световна война: Убийството на ерцхерцог Франц Фердинанд от сръбски националисти в Сараево става повод за войната; с изключение на Албания, която въпреки това е окупирана, всички държави в Югоизточна Европа участват във войната; Австро-Унгария и Османската империя (от 1914 г.), и България (от 1915 г.) на страната на Централните сили; Сърбия, Черна гора (от 1914 г.), Румъния (от 1916 г.) и Гърция (от 1917 г., въпреки опозицията на крал Константин) на страната на Антантата.
1917	Декларация от Корфу: Сръбското правителство и (предимно емигрантският) Югославски комитет се споразумяват да създадат обща югославска държава.

1917-1918	В контекста на Руската революция, в Бесарабия е провъзгласена демократична република и после събранието гласува за обединение с Румъния (27 март 1918 г.).
1918	Колапс на Централните сили: капитулация на България и на Османската империя; разпадане на Австро-Унгария; румънците от Буковина и Трансилвания се обединяват с Румъния; в южните предели на бившата Австро-Унгария е провъзгласена Държава на словенците, хърватите и сърбите; Войводина и Срем се присъединяват към Сърбия; Велико народно събрание (Събранието от Подгорица) гласува „за обединение в единна държава със Сърбия“; Рождественското въстание, инспирирано от крал Никола срещу решението на Събранието, се проваля; Националният съвет на словенците, хърватите и сърбите решава да се обедини със Сърбия като формира Кралството на сърбите, хърватите и словенците (СХС, от 1929 г. Югославия).
1919-1920	Мирна конференция в Париж; договорите от Сен Жермен ан Ле (с Австрия), Ньой (Ньой) с България и Трианон с Унгария определят новите граници в Югоизточна Европа; Банат е поделен между Румъния и СХС кралство, Западна Тракия е предадена от България на Гърция; Гърция, Румъния и Югославия, а по-късно и България, и Турция трябва да подпишат специални договори за спазване на правата на националните малцинства в своите граници.
1919	Гръцко нахлуване в Западна Мала Азия (Смирна), подкрепено от Франция, Великобритания и САЩ, като противотежест на италианската експанзия в региона; опити на курдите и арменците да създадат свои национални държави; начало на турската национална съпротива в Мала Азия начело с Мустафа Кемал паша (по-късно наречен Ататюрк).
1920	Севърски мирен договор: султан Мехмед VI приема практическото разпадане на Османската империя (загуба на арабските земи, Армения и Тракия; референдум в Смирна след петгодишно гръцко управление; възможност за независимост на Кюрдистан; сфери на влияние за Великобритания, Франция и Италия в Мала Азия); турските националисти отказват да приемат договора и разбиват курдите и арменците.
1922	Турска победа над гръцката армия; турските войски овладяват Смирна / Измир, Константинопол / Истанбул и Източна Тракия.
1923	Лозански мирен договор; принудителна размяна на населението между Гърция и Турция. Разпадане на Османската империя и официално провъзгласяване на Турската република. Разправа с Александър Стамболийски и неговите привърженици от БЗНС.
1924	Отмяна на монархията и създаване на Първата гръцка република.
1928	Хърватският политически лидер Стиепан Радич е убит по време на заседание на Югославския парламент в Белград от сръбски националистически депутат от Черна гора.
1929	Нюйоркската финансова борса рухва. Световна депресия и икономическа криза. Балканските икономики разчитат на собствените си стопански ресурси при система на по-голяма държавна намеса. Крал Александър Караджорджевич установява диктатура.
1934	Военен преврат в България. Югославският крал Александър е убит в Марсилия, заедно с френския външен министър Луи Барту, от член на ВМРО с помощта на хърватските националисти (усташите).
1939	Албания е окупирана от Италия.

1939-1945	Втора световна война: През 1940 г. Румъния губи Бесарабия и Северна Буковина в полза на Съветския съюз, Южна Добруджа в полза на България и Северна Трансилвания в полза на Унгария (възвърната през 1944 г.); през 1941 г. Югославия и Гърция са окупирани от силите на Оста; създадена е „Независима хърватска държава“, като фашистки сателит, на територията на Хърватско, Босна и Херцеговина (до 1945 г.). Партизанските движения в Югославия, Гърция и Албания; България и Румъния са съюзници на силите на Оста срещу Съюзените народи, и през 1944 г. са окупирани от Съветската армия; в края на войната Албания, България, Румъния и Югославия попадат под комунистическо управление, за разлика от Гърция и Турция.
1943-1946	Югославия е реорганизирана като федерация от 6 републики (Босна и Херцеговина, Хърватско, Македония, Черна гора, Сърбия и Словения) и две автономни области (Косово и Войводина, и двете като част от Сърбия); според конституцията от 1946 г. федералното ръководство е много силно и е допълнително усилено от основната роля на ЮКП (от 1952 г., СЮК).
1946-1949	Гръцка гражданска война.
1950	Неформален референдум на кипърските гърци, чрез който те искат обединение с Гърция; британците отказват.
1955	Начало на въоръжената антибританска борба в Кипър.
1958	Сериозно междуетническо насилие в Кипър.
1959	Споразумения между Великобритания, Гърция и Турция относно създаването на независима Кипърска държава, обща за кипърските гърци и турци.
1960	Създаване на независимата Кипърска република.
1963	Нова федерална конституция в Югославия; нарастващи отговорности за републиките, а също и отделяне на партийните и държавните служби; относителната либерализация и засилването на позициите на републиканските чиновници позволяват надигане на национализма, особено в Косово и Хърватско („Хърватска пролет“), което е потушено от Тито през 1972 г. Междуетническо насилие в Кипър, което води до оттеглянето на кипърските турци от управлението.
1967	Диктатура на полковниците в Гърция.
1974	Нова югославска конституция; повече автономия на югославските републики. Гръцки военен преврат в Кипър, с цел обединение с Гърция; окупация на Северен Кипър от турски войски. Възстановяване на демокрацията в Гърция.
1980	Смъртта на Тито; икономиката се влошава; въпреки ротационната система, легитимността на федералните институции в Югославия постепенно намалява.
1981	Гърция става член на Европейската общност.

1983	Прокламиране на „Севернокипърската турска република”, призната само от Турция, осъдено от резолюция на Съвета за сигурност на ООН.
1987	Слободан Милошевич идва на власт в Сърбия.
1989	Падането на комунизма в Източна Европа; мирно отстраняване на Тодор Живков в България и съпроводена с насилие революция в Румъния; установяване на демократична многопартийна система и преход към пазарна икономика.
1991-1992	Разпадане на Югославия; създаване на независими национални държави: Словения, Хърватско (през 1991 г.), Босна и Херцеговина, Република Македония, Федеративна република Югославия (Сърбия и Черна гора) през 1992 г.
1991	Преход към многопартийна система в Албания. Разпадане на Съветския съюз; Молдавската ССР става независима (Република Молдова).
1991-1995	Война между сърбите и хърватите в Хърватско.
1991	Реорганизация на Европейската общност в Европейски съюз (Договор от Маастрихт).
1992-1995	Гражданска война в Босна и Херцеговина, със значителна намеса на Югославската армия, а по-късно на Сърбия.
1994-1999	Решения на Европейския съюз за начало на преговори с посткомунистическите страни в Източна Европа за присъединяване към Съюза.
1995	Дейтънски / Парижки споразумения за Босна и Херцеговина.
1996	Румънско-унгарски договор, подкрепящ подобряването на междудържавните и междуетническите отношения.
1998	Война в Косово между (албанската) Армия за освобождение на Косово и Югославската армия.
1999	Войната на НАТО срещу Югославия; президентът Слободан Милошевич е принуден да предаде Косово, което минава под управлението на ООН.
2000	Успешна революция в Югославия срещу режима на Слободан Милошевич, начало на преход към демократична политическа система.
2000-2001	Въоръжен конфликт между силите за сигурност на Република Македония и АНО (Армия за национално освобождение). Споразумение, постигнато с международно посредничество, слага край на военните действия, и конституцията бива променена, за да защитава правата на албанците и другите малцинства (2001 г.).
2002	Временно споразумение между Сърбия и Черна гора постановява продължение на федерацията, с възможност за отделяне след три години.
2003	Първи свободни контакти между кипърските гърци и кипърските турци в Кипър от 1974 г., в резултат от отварянето на <i>Зелената линия</i> , която ги разделя.
2004	Референдум в Кипър относно плана „Анан” за обединение; одобрен от кипърските турци, но отхвърлен от кипърските гърци. Словения и Кипър (ефективно обхващащ само районите под контрола на кипърските гърци) се присъединяват към ЕС. България и Румъния са предвидени за 2007 г. Хърватско започва преговори за присъединяване.
2005	Хърватско и Турция започват преговори за присъединяване с ЕС.

2006	Черна гора е обявена за независима държава, Република Македония става кандидат за членство в ЕС.
2007	България и Румъния се присъединяват към ЕС.
2008	Косово обявява независимост; Сръбският парламент анулира решението за независимост, прието от парламента на Косово.

ГЛАВА I

Създаване на националните държави - цели и постижения

Националните държави не са вечни. Те възникват сравнително неотдавна, основно през последните два века. Принципно се приема, че в рамките на Европа XIX в. е векът на националностите. Тогава в Европа възниква силна връзка между националната принадлежност и политическите процеси.

Но дори и през XIX в. националните държави не са единствените, нито пък са преобладаващата форма на политическа структура. Наднационалните империи контролират големи територии и население. Поднационалните идентификации, регионални / локални или социални, също имат важно значение. Религията, въпреки че е в упадък сред заможните слоеве, продължава да играе основна роля за повечето хора. Няма консенсус относно националната принадлежност, или относно идеята, че е „нормално“ всяка национална група да има своя държава. Това разнообразие от мнения и от политически възможни избори оформя историята на XIX в. в по-голяма степен, отколкото обикновено сме готови да приемем. Въпреки това национализмът постепенно печели почва, многонационалните империи се оказват нетрайни и постепенно рухват, и все повече и повече политически единици се организират като национални държави. Югоизточна Европа не е изключение от този общоевропейски исторически модел. Докато към 1800 г. по-голямата част от региона се управлява от наднационални империи, през XIX в. възникват национални движения и към края на Първата световна война те вече преобладават. Очевидно историята се движи неотклонно към окончателната победа на националната държава. Но историческата еволюция на практика е по-сложна, отколкото изглежда в националистическите „големи разкази“.

Само някои от националните групи успяват да създадат свои национални държави. Други не успяват. Дори успешите се колебаят между различни политически възможности и крайният резултат е предопределен не само от действията на засегнатия народ, но също и от намесата на Великите сили, и от влиянието на световните исторически процеси.

Тази глава е посветена на следните въпроси: причините за неудовлетвореност от различните имперски режими; разпространението на националистическите идеологии; международните отношения и намесата на Великите сили; участниците в борбата за национално освобождение, тяхната мотивация и техните цели / програми; формите на борба за изграждане на нациите и резултатите от тази борба, като специално внимание е отделено на разнообразните компромиси, които оформят тези конкретни резултати. Тъй като тези проблеми всъщност са преплетени и се смесват в историческите източници, подбрани за помагалото, подредбата е в хронологичен ред, без да се опитваме да следваме тематична схема. Но в края на тази глава ви предлагаме да попълните една таблица с проблемите, отнасящи се до конкретните извори.

Естествено подборът на текстовете не може да включи всички моменти и приноси в процеса на създаването на национални държави в Югоизточна Европа. Убедени сме, че във всяка страна учителите и учениците ще могат да добавят богат списък със значителни приноси към този процес, и ги призоваваме да обсъждат подходящите извори, заедно с онези от нашето помагало. Основната ни цел в тази глава е да покажем разнообразието от политически решения, замислени от хората през XIX и началото на XX в. Убедени сме, че това ще помогне и на онези от XXI в. да бъдат по-добре подготвени за политическите избори, които ще трябва да правят.

I-1. Отношенията между Гърция и Европа според Йосипос Мисиодакс (1761 г.)

Гърция¹ наистина се нуждае от Европа. Тъй като днес втората притежава излишък от най-важните източници на знание, които липсват на първата.

[...] Сега Гърция трябва с благодарност да приеме даровете на Европа. Европа е благодарна на Гърция. Тя не крие просветлението, което е получила, или пък дълга си към Гърция. Тя е готова да предостави на Гърция всички видове познание.

[...] Цяла Европа съжалява Гърция и съчувства не толкова заради робското ѝ състояние, колкото заради липсата ѝ на образование. И трябва ли ти, искреното, истинското чадо на Гърция, да пренебрегнеш страданията на страната си, която служеше за образец и мерило на цялата Вселена? Къде е чувството за чест на предците ти? Къде е изобретателността на твоите прадеди, която можеше да преодолее всяко препятствие? Къде е гръцкият дух, който със своя вкус не познаваше друго средоточие, освен красотата? Всички европейски народи станаха образовани и културни, а много от тях, ако не и всички, бяха наричани варвари от древните гърци и римляни.

[...] И трябва ли вие потомците на тези издигнати гърци, които бяха първите учители по красота и мъдрост, да сте единствените, които пребивават в неграмотност, единствените, които страдат не само от невежество, но и по-скоро от объркване, а не от незачитане на знанието – или, както е според поговорката – да захвърлиш златото и да задържиш месинга?

Но не, не. Гърция трябва сега да пробуди своя горещ устрем, да си възвърне здравия перфекционизъм, да си припомни славната си древност – с други думи да покаже на света, че, ако не друго, тя все още е обитавана от гърци.

Moesiodax, 'Moral Philosophy' (1761), in Kitromilides, pp. 331, 338-340.

1. Мисиодакс използва термините „Елада“ и „елини“, докато други учени от този период употребявали 'Γραικοί' („гърци“) и 'Γραικία' („Гърция“), или 'Ρωμιοί' („ромеи“). В превода използваме термините „Гърция“ и „гърци“, когато става дума за съвременната гръцка нация.

Йосипос Мисиодакс (ок. 1725-1800) е един от водещите интелектуалци в Югоизточна Европа през XVIII в. „Мисиодакс“ не е фамилно име, а определение за етнически произход („Дакиец от Мизия“). Въпреки че произхожда от влашко семейство и родният му език е румънски, Мисиодакс получава гръцко образование, което било обща система за православните християнски балкански народи през XVIII в.

След като учи в Солун и Смирна, Мисиодакс се обучава при Евгениос Вулгарис в светогорската Атонска школа (1754-1755). Той написва общообразователен учебник, който отразява идеите на Джон Лок (1779 г.), както и „Теория на географията“ (1781 г.) и „Апология“ (1780 г.). Служи като възпитател на синовете на Александър Ипсиланти, владетел на Влахия. В своята „Морална философия“ Мисиодакс изразява „балканските измерения“ на гръцката култура през XVIII в., проповядва космополитичния хуманизъм на Просвещението и допринася с труда си за разпространението на западните идеи на Балканите чрез гръцкото образование. Той работи за разпространението на това образование сред останалите балкански народи, употребявайки емоционално и интелектуално понятието „Гърция“ като колективно определение. Съчинението му въвежда социалния критицизъм и политическия скептицизъм на Просвещението в Югоизточна Европа още преди 1780 г.

Каква е връзката между Европа и Гърция във възгледите на Мисиодакс? Защо Мисиодакс възхвалява достойнствата на древна Гърция?

I-2. Историческите корени на българската нация, представени от Паисий Хилендарски (1762 г.)

Внимавайте вие, читатели и слушатели, роде български, които обичате и имате присърце своя род, и своето българско отечество, и желаете да разберете и знаете известното за своя български род и за вашите бащи, прадеди и царе, патриарси и светии как изпърво са живели и прекарвали. За вас е потребно и полезно да знаете известното за делата на вашите бащи, както знаят всички други племена и народи своя род и език, имат история и всеки грамотен от тях знае, разказва и се гордее със своя род и език.

Така и аз ви написах подред това, което е известно за вашия род и език. Четете и знайте, за да не бивате подигравани и укорявани от други

племена и народи. Твърде много обикнах българския род и отечество, и много труд употребих да събирам от различни книги и истории, докато събрах и обединих историята на българския род в тая книжчица за ваша полза и похвала. Написах я за вас, които обичате своя род и българското отечество, и обичате да знаете за своя род и език. Преписвайте тая историйца и платете, нека ви я препишат, които умеят да пишат, и пазете я да не изчезне!

Но някои не обичат да знаят за своя български род, а се обръщат към чужда култура и чужд език, и не се грижат за своя български език, но се учат да четат и говорят по гръцки, и се срамуват да се нарекат българи. О, неразумни и юроде! Защо се срамуваш да се наречеш българин и не четеш, и не говориш на своя език? Или българите не са имали царство и държава? Толкова години са царували и са били славни и прочути по цялата земя, и много пъти са взимали данък от силни римляни и от мъдри гърци. И царе, и крале са им давали своите царски дъщери за съпруги, за да имат мир и любов с българските царе. От целия славянски род най-славни са били българите, първо те са се нарекли царе, първо те са имали патриарх, първо те са се кръстили, най-много земя те завладели. Така от целия славянски род били най-силни и най-почитани, и първите славянски светци просияли от българския род и език, както и за това подред написах в тая история. И за това българите имат свидетелство от много истории, защото всичко е истина за българите, както вече и споменах.

Паисий, с.19-20.

Паисий Хилендарски (1722-1773) е монах в Хилендарския манастир в Атон. Той първи изразява идеята за Българското национално възрождение чрез написването на „История славянобългарска“ през 1762 г.

Защо Паисий е написал тази книга? Как разбираме текста днес?

Каква е ролята на гръцкия език в Югоизточна Европа през XVIII в.? Дали религията или езикът били по-важни за националната идентичност?

I-3. Евгениос Вулгарис защитава идеята за гръцка държава (ок. 1770 г.)

Слабостта, която изпитва в момента Османската държава се дължи не само на липсата на упражнения и неопитност на военните, но също и на озлоблението сред поданиците ѝ. Ако първото произлиза от недостига на кандидати, то второто се корени в изобилното разочарование. Това е царството, което отхранва гърците в себе си – многобройни тълпи, които са били толкова време тиранизирани, и като виждат, че гнетът и скръбта нарастват, не могат да чувстват друго, освен да се ожесточават срещу тези тирани. [...] Но ако варварската и тиранична османска сила бъде принудена да освободи Татария и Дакия², и Пелопонес, или някой друг малък кът на Гърция, за да бъде създадено място за спокойствие и убежище на потиснатите гърци, мнимият баланс на силите в Европа веднага ще бъде накърнен! Освен това всяка щета, нанесена на врага на християнството ще бъде заплаха за християнския свят!

Voulgaris, pp. 38, 41.

Евгениос Вулгарис е роден на остров Керкира през 1716 г. и след като години наред живее като странстващ учен, а по-късно е епископ в Русия, умира като монах през 1806 г. Привърженик на старогръцкия език, той е либерален учен, който превежда Волтер на гръцки език и публикува есе за толерантността. По време на Руско-османската война от 1768-1774 г. се изказва в полза на освобождението на Гърция с руска помощ и през 1772 г. е поканен от руската императрица Екатерина II в Санкт Петербург.

Какво е мнението на автора за европейската роля на една гръцка държава?

I-4. Димитриос Катардзис обяснява защо гърците образуват нация, въпреки че нямат държава (1783 г.)

Трябва да призная, че днес ние не сме нация, образуваща от само себе си държава, тъй като сме поданик на друга, по-силна нация; поради това някои франки, като вземат определението на

2. Съответно Крим, степите на север от Черно море и Румъния.

Аристотел за гражданин, ни обвиняват, че нямаме родина; но това не е така: тъй като Аристотел използва [това определение], за да разграничи гражданите от поробените хора, наречени *илоти*, и от *периеките*, които работели като крепостни за спартанците и критяните. Ние обаче, по Божията милост, не сме като тях, и въпреки че може и да не участваме в администрацията на държавата на нашите господари по какъвто и да е начин, все пак не сме напълно изолирани от нея. Поради това образуваме нация, свързана както помежду си, така и с висшестоящите власти чрез църковните ни лидери, които по много начини са и наши политически лидери. [...]

Нека да кажем също и това: ако веднъж гъркът³ помисли за себе си, като потомък на Перикъл, Темистокъл и други гърци от техния ранг, или като потомък на фамилията на Теодосий, Велитарий, Нарзес, Вулгароктонос [Българоубиеца], Цимисхий и толкова много други велики римляни, или пък като потомък на светец или на фамилията на светеца, как не би обикнал потомците на такива велики хора? Как би бил щастлив като вижда страданията на общество, състоящо се от такива хора? Как не би обичал земята, която ги е отхранила? И като отхвърли ярема на робството, как не би обсипал със сълзи мястото, на което те са пролели кръвта си, някои заради славата си, други заради своето спасение?

Katartzis, pp. 44, 45.

Димитриос Катардзис (1730-1807) е учен фанариот. Той е роден в Константинопол / Истанбул и живее в Букурещ, където служи като високопоставен съдия. Въдъхновен от идеите на Просвещението, той има визия за гръцкия свят в съзвучие със западните стандарти, изразени в „Енциклопедия“ на Дидро. Разгръща широка реформаторска програма за гръцкото образование, основана на народния език – димотики, която, по негово мнение, би трябвало да бъде значителна „национална дейност“.

3. 'Romios' („ромей“) в оригиналния гръцки текст.

4. Гувернадурът (губернаторът) Йован Радонич, сирдарят Иван Петрович и архимандрит Петар Петрович. Гувернадур (губернатор) – титла, спомената в Черна гора със сигурност за първи път през 1717 г., в договор с Венецианската република. Гувернадурите действали като посредници между Черна гора и Венецианската република от самото начало и по-късно се превърнали в едни от най-могъщите политически фигури. Те били отстранени през 1830 г. Сирдар (сердар) е върховната военна титла в Черна гора.

Какво е мнението на автора за връзката между нацията и държавата? Каква е ролята на позоваването му на исторически фигури?

I–5. Договор, изпратен от черногорски представители⁴ на австрийската императрица Мария Терезия, в който се настоява за независимост (1779 г.)

Много време отмина, Ваше Свещено величество, откакто черногорците с оръжие в ръка се освободиха от жестокия османски ярем, на който турците бяха подчинили Илирик и Гърция. [...] Но, без значение колко скъпа изглежда свободата за нашите хора, сравнена с онова, което търпяха под турското иго, те разбират, въпреки това, че свободата сама по себе си не струва много в този просветен век, ако не е управлявана същевременно от мъдро законодателство, уреждащо гражданските и стопанските отношения. [...] Що се отнася до войната с Турция, искаме от Върховния съд да принуди Портата да признае официално нашата свобода и независимост в мирния договор, който евентуално ще бъде сключен след войната.

Vladan Đorđević, pp. 6-11.

Петър I Петрович Негош (1748-1830), черногорски митрополит и владетел. Той предвожда черногорската армия в битките при Мартиничи и Круси през 1796 г., когато тя побеждава Махмуд паша Бушатли от Скадар [Шкодра]. Петър I Негош създава първите съвременни държавни институции и актове през 1798 г.: Съд на Черна гора и Бърдо и Законник.

I–6. Румънска петиция за национално равенство в Трансилвания – *Supplex Libellus Valachorum* [Петиция на власите] (1791 г.)

Благословени августе и императоре!
[...] Румънската нация е във висша степен най-старата от всички нации в днешна Трансилвания,

като е общоизвестно и бе доказано с исторически данни, и от непрекъсваема традиция, от приликите между езиките, обичаите и нравите, че тя произхожда от римските колонии, многократно създавани тук, в Дакия, в началото на II в., от император Траян с многобройни ветерани, за защита на провинцията.

[...] Румънската нация, като се явява най-смирено пред трона на Ваше величество, настоятелно моли с цялото необходимо уважение и покорство за следното:

1. Омразните и обидни термини като *толерирани*, *допуснати*, *невключени* в съсловията и други подобни, които като външни петна се хвърлят несправедливо и незаконно на „челото“ на румънската нация, да бъдат напълно отстранени, отхвърлени и публично отменени, като несправедливи и срамни; така, благодарение на милостта на Ваше свято величество, възродената румънска нация ще се наслаждава отново на всички граждански и обществени права. [...]

5. Графствата, тронове (sedes)⁵, окръзите и градските общини, в които румънците преобладават по брой над останалите нации, трябва да носят и румънски имена, докато тези, в които другите нации формират мнозинството трябва да бъдат наречени според тях, или да носят смесено име, *унгарско-румънско*, *саксонско-румънско*, или като напълно се отстранят имената, взети от една или друга нация, графствата, тронове (sedes) или окръзите трябва да запазят имената, които са имали до днес по реки и крепости, и трябва да се постанови, че всички жители на Княжеството, независимо от нацията или религията, трябва да ползват и да се радват, според съсловието или според „личното“ състояние на всеки един, с равни свободи и блага, и да носят еднакви задължения, доколкото е в рамките на „техните“ възможности. Всичко казано дотук напълно доказва, че тези искания са основани на естествената справедливост и на принципите на гражданското общество, а също и на сключените спогодби.

Prodan, pp. 453-466.

През XVIII в. Трансилвания е княжество под австрийско управление. Политическата ѝ система, произхождаща от Късното средновековие, предвижда представителството на три политически нации (унгарската аристокрация, секеите [част от унгарското население в Трансилвания] и саксонците), като изключва по-многобройните власи (румънци), които били просто „толерирани“. През 1791 г. водещите румънски интелектуалци, заедно с представителите на униатската и православната църква, внасят меморандум, изискващ равни права за трансилванските румънци пред император Леополд II. За да избегне конфликт с политическите съсловия, императорът изпраща меморандума до Трансилванската диета (събрание), за да бъде взето решение. Диетата го отхвърля.

Какви са аргументите, изтъкнати от трансилванските румънци? Виждате ли някакво влияние от Френската революция в този текст?

I-7. Османски меморандум относно Френската революция (1798 г.)

Добре известно е, че крайгълният камък на реда и сцеплението във всяка държава е твърдото придържане към корените и клоните на свещеното право, религията и доктрината, че спокойствието на страната и контролът над поданиците не могат да се осъществяват само с политически средства; че е необходим страх пред Бога [...]; че както в древността, така и в съвременното всяка държава и народ притежават своя собствена религия, била тя истинска или лъжлива. Въпреки това водачите на бунта и злото, появили се във Франция, по безпрецедентен начин, за да улеснят постигането на злонамерените си цели и с пълно пренебрежение към страховитите последици, направиха законни всякакви видове отвратителни деяния, напълно забравиха всякакъв срам и приличие, и така подготвиха почвата за превръщането на целия народ на Франция в добитък. Те не се задоволиха с това, но като намериха навсякъде подобни на тях поддръжници, за да принудят другите държави да се занимават със защитата на своите собствени режими и така да отклонят евентуална атака срещу себе си, приеха бунтовническата си декларация, която

5. Тронове (sedes) били специални окръзи в саксонските и секейските региони на Трансилвания.

наричат „Правата на човека“, преведена на всички езици и публикувана навсякъде, и се опитаха да подбудят обикновените хора от всички нации и религии да се разбунтуват срещу кралете, чиито поданици бяха.

Lewis, pp. 66-67.

Обяснителна бележка: този меморандум е подготвен от Ахмед Атиф ефенди, началник на писарите (реис-юл китаб, лицето, отговарящо за външните работи), за императорския съвет (диван), през пролетта на 1798 г. Османският интерес към събитията във Франция се усилва след френската окупация на доскоро венецианските Йонийски острови през 1797 г., а също и поради френската пропаганда в Гърция, подготовката за поход в Египет, водена от генерал Наполеон Бонапарт, и призивите на Великобритания и Русия за присъединяване към антифренската коалиция.

Защо са разтревожени османските власти? Мислите ли, че идеите на Френската революция биха могли да повлияят върху османските поданици в Югоизточна Европа? Би ли могло едно официално осъждане от страна на османските власти да попречи на подобно идеологическо влияние?

I–8. Влиянието на Френската революция върху интелектуалците от Югоизточна Европа – „Военна поема“ от Адамандиос Кораис (1800 г.)

(а)

Приятели сънародници,
Колко дълго още ще робуваме
На тези мръсни мюсюлмани
Тираните на Гърция?
Време за отмъщение е сега
О, приятели,
Общата ни родина ридае
И обляна в сълзи ни призовава.
Деца мои, смели гърци,
Побързайте, мъже и момчета;
Съберете се ведно
И викнете заедно,
Докато се прегръщате
С ентузиазиран глас.
Стига вече тирания!
Да живее свободата!

[...]

(и)

Чутовни, смели французи

Никой друг освен гърците не е като вас
Смели и привикнали на трудности.
Докато имаме французите за приятели на
свободата

И на гръцкото спасение,
За какво са ни другите?
Французи и гърци наедно,
Обединени от дружбата
Не са само гърци или французи
Но една нация, франко-гръцка,
Зовяща: нека проклетото робство
Изчезне и се изпари от света.
Да живее свободата!

Dimaras, pp. 88-91.

Адамандиос Кораис (1748-1833) е гръцки учен, който, вдъхновен от Френската революция вярва, че свободата трябва да се спечели чрез образование. Признат е за интелектуален лидер, който чрез делото си допринася за Гръцката война за независимост. Неговата „Военна поема“ приканва сънародниците да се сражават срещу тиранията (1800 г.).

Какви идеи, свързани с идеологията на Френската революция откривате в текста? Как идеите на Френската революция влияят върху националните движения в Югоизточна Европа?

I–9. Манифест на Александър Ипсиланти „Сражавайте се за вярата и родината“ (1821 г.)

Дойде времето, гръцки мъже! Народите на Европа, които се сражаваха за същите права и свободи, за които се бием ние, отдавна ни поканиха да им подражаваме. Като свободни хора те използваха всичките си сили да увеличат свободата си, а оттук и щастието си. Нашите братя и приятели навсякъде, сърбите, народът на Сули и целият Епир, са въоръжени и ни очакват; нека с ентузиазъм се присъединим към тях! Родината ни призовава!

Европа е вперила взор в нас и се чуди на нашата инертност, така че нека планините на Гърция отекнат от звуците на нашите фанфари, нека долините ечат със звъна на оръжията ни. Европа ще се учуди на смелостта ни, а нашите потисници ще бягат пред нас, бледни и треперещи.

Просветените народи на Европа се трудят да възстановят щастието си и пълни с благодар-

ност към благоденствията на нашите предци желаят свобода за Гърция.

Като докажем, че сме достойни за доблестта на предците ни и за настоящия век, се надяваме да се радваме на тяхната подкрепа и помощ, и нека многото свободолюбиви духове сред тях дойдат и се присъединят към борбата ни. Мобилизирайте се, приятели, и ще видите Велика сила, която брани правата ни! Ще видите дори мнозина от враговете ни, мотивирани от справедливата ни кауза, да обръщат гръб на неприятеля и да се присъединяват към нас; и като разпознае техния искрен дух, Родината ще ги прегърне. [...]

Дошло е време да разклатим нетърпимото иго, да освободим Родината, да свалим полумесеца, за да издигнем символа, който винаги ни е давал победа. Говоря за Кръста, и по този начин ще отмъстим за Родината, и за Православната ни вяра, за нечестивото презрение на неверниците [...]

Така че грабнете оръжията си, приятели, Родината ни зове!

Александър Ипсиланти

24 февруари 1821 г. Квартира на главното командване в Ясион [Яш].

IEE, vol. 12, p. 23.

Този манифест е издаден в Яш от Александър Ипсиланти (1792-1828). Син на бивш гръцки княз на Влахия, той е висш офицер от руската армия и член на гръцката тайна революционна организация „Филики етерия“, Александър Ипсиланти поема водачеството на освободителната борба срещу османците, нахлувайки в Румънските княжества с малка гръцка армия през февруари 1821 г.

Към кого е адресиран пряко този манифест? Анализирайте риторичните средства, които използва авторът, за да привлече и убеди своите сънародници да се присъединят към борбата. Защо според вас той споменава Европа?

първенци (1826 г.)

Получихме императорския ферман, който ни бе изпратен с Омер ефендия и в рамките на който са включени заповедите за разпускането на еничарите и за изпълнението на фермана. От завоюването [османското завоюване на Босна] и подобно на предците ни, винаги сме били покорни пред мюсюлманското свещено право [шерият] и пред османското имперско законодателство [канун]. Винаги сме изпълнявали заповедите и ферманите на султаните. Никого не сме се съпротивлявали срещу тях и никога не сме показвали непокорство. Няма да го сторим и сега. Но ние воювахме 40 години⁶, като жертвахме живота и имота си.

В по-ранните войни със Сърбия, които траяха 15 години, използвахме всичките си сили, и до освобождението на Белградската крепост, жертвахме повече от 10 000 живота и няколко хиляди от нас бяха ранени. Винаги сме се молили за доброто здраве на нашия султан и винаги сме се надявали на милостта му. Сега, когато говорим за разпускането на еничарите, отново се надяваме, че султанът ще протегне милостивите си ръце, ще спре, и ще отмени всички нововъведения, и ще запази стария ред в Босна и във всички стари родове войски, и така отново ще [покаже] добрината си към нас.

Aličić, pp. 166-167.

През 1826 г. султан Махмуд II (1808-1839) премахва корпуса на еничарите, като по този начин отстранява основната сила, която се съпротивлявала на предишните опити за реформиране на Османската империя. Това му позволява да продължи процеса на възстановяване на контрола на Истанбул над провинциите и да подготви пътя за реформите от епохата на Танзимата.

Коментирайте отношението на босненските първенци с оглед на връзките им с Османската империя. Как мислите: защо те не били благосклонни към разпускането на еничарите и към движението за реформи в Османската империя?

I–10. Консервативните искания на босненските

6. Авторите се позовават на началото на Османско-австрийската (Австро-османската) война от 1787-1791 г. След края ѝ военните действия продължили чрез многобройни бунтове в Османската империя, най-вече чрез Сръбското въстание, което започнало през 1804 г.

I-11. Гюлханският хатишериф (1839 г.)

Пълни с увереност, следователно с помощта на Всевишния, подкрепени от застъпничеството на Пророка, смятаме за правилно да търсим нови институции, които да дадем на провинциите, образуващи Османската империя, и [да им предоставим] благото на добрата администрация.

Тези институции трябва принципно да включват три елемента, които са: 1. гаранции, които осигуряват съвършена сигурност за живота, честта и имота на нашите поданици; 2. постоянна система за определяне и събиране на данъците; 3. подобна постоянна система за набиране на войници и продължителността на тяхната служба...

Следователно, оттук насетне, делото на всеки обвиняем трябва да се разглежда публично в съответствие с Божественото ни право, след разследване и разпит, и докато не бъде произнесена законна присъда, никой не може тайно или явно да осъжда друго на смърт чрез отравяне или по всякакъв друг начин. На никого не ще бъде позволено да посяга на честта на което и да е друго лице, по какъвто и да е начин.

Всеки един трябва да има пълно владение върху всеки свой имот и ще може да разполага с него напълно свободно, без позволение или притеснение от което и да е друго лице [...].

Тези императорски отстъпки ще се разпрострат върху всичките ни поданици, без оглед на това към коя религия или секта принадлежат; те ще им се радват без изключение. Така, следователно, даряваме съвършена сигурност на обитателите на империята ни, по отношение на живота, честта и имота им, както им е осигурено и от свещения текст на закона ни...

Тъй като всички обществени служители на империята получават достойна заплата (и понеже заплатите на тези длъжностни лица не бяха досега компенсирани достойно и затова трябва да се определят), ще бъде въведен най-строг закон срещу обмена на услуги и на назначения (рушвет), който Божественият закон осъжда и който е една от основните причини за упадъка на империята.

Vucinich, pp. 160-161.

Императорският указ, издаден в Гюлханския павилион на императорския дворец в Истанбул от името на новия султан Абдул Меджид (1839-1861), се смята за официално начало на епохата на реформи за вътрешна модернизация в Османската империя.

Определете проблемите, които трябвало да се решат чрез Хатишерифа. Какво мислите за намеренията на този акт? Това ли е бил пътят за модернизация на държавата, или просто ход за намаляване на недоволството сред поданиците?

I-12. Доводи на Йон Кодру-Дръгушану в полза на националната държава (1844 г.)

Само националната държава създава нацията. Там, където няма национална държава, няма и нация, и където няма народно управление, държавата е национална химера, а нацията е просто конгломерат от лица, които споделят определени хомогенни особености. Реалната нация може да съществува само тогава, когато хората са добре представени в управлението. Може да съществува само тогава, когато чувствата, усилията и дейностите на всички имат една и съща цел, а именно – известност и репутация, уважение и слава в очите на хората отвън, както и добруване и удовлетворение на всяка социална класа, и на всеки индивид в душата му...

Codru-Drăgușanu, pp. 253-254.

Йон Кодру-Дръгушану (1820-1884) е роден във Фьгъраш, Трансилвания, която била под австрийска власт. Той пътува много из различни европейски страни, от Англия до Русия, и участва активно в политическия и културния живот.

Коментирайте твърдението, че „само националната държава създава нацията“. Свързано ли е то с факта, че румънците по това време са изключени от политическата система на Трансилвания?

I-13. План на Илия Гарашанин за изграждане на Сърбо-славянска империя (1844 г.)

Раздвижването и вълненията сред славяните вече започнаха [...].

В осъзнаването на този факт се крие определящата черта и основата на сръбската политика:

че тя не трябва да се ограничава в настоящите си граници, а трябва да се стреми да обхване цялото сръбско население около тях. [...]

Турската империя [трябва] да се разпадне и това може да стане само по два начина:

1. Или империята ще бъде поделена
2. Или ще бъде изградена отново от християнските си обитатели [...].

Създаването на Сръбската държава, което за щастие вече започна и което трябва да се разширява и засилва, има своята база и основа в Сръбската империя от XIII и XIV в. и в богатата и славна сръбска история. [Според тази история] сръбските царе започнали да отнемат мощта на Гръцката империя и почти я довели до рухване, така че вместо пропадналата Източна Римска империя, те щели да създадат Сръбско-славянска империя и да я разширят. Цар Душан Силни вече получил печата на Гръцката империя. Идването на турците прекъснало този процес и попречило на тази дейност за дълго. Но, след като турската сила вече е разгромена и съсипана, така да се каже, необходимо е сега да се раздвижи отново онзи дух, да се потърсят отново правата и да се поднови прекъснатата дейност.

[...] Ако новото възраждане на Сръбската империя се разгледа от този ъгъл, другите южни славяни много лесно биха разбрали тази идея и биха я приели с радост, защото подобна памет за историческото минало вероятно не присъства в нито една друга европейска страна, а само у турските славяни [...]. Това е причината, поради която това начинание най-вероятно ще бъде прието с радост от народа и няма да изисква десетилетни усилия, за да ги накараме да разберат предимствата и благата от това независимо управление.

[...] Новата сръбска държава на юг ще даде на Европа гаранции, че ще се превърне в отлична и жизнена държава, способна да оцелее между Австрия и Русия. Географското положение на страната, територията ѝ, природните ѝ ресурси и военният дух на обитателите ѝ, тяхната благородна и ревностна национална природа, общият им произход и език, всички те указват на нейната устойчивост като държава и великото ѝ бъдеще. За да можем да определим какво и как може да бъде сторено, правителството трябва да бъде уведомено за позицията на хората, във всичките

различни провинции, заобикалящи Сърбия [...].

За тази цел правителството се нуждае преди всичко от това да изпрати умни [...] и лоялни хора, които да проверят ситуацията, в която са тези народи и провинции, и да предоставят точни писмени доклади за това при завръщането си. Правителството трябва да бъде осведомено поспециално за положението в Босна и Херцеговина, Черна гора и Северна Албания. Същевременно е нужно да се събере точна информация за положението в Славония, Хърватско и Далмация, и, без съмнение, това включва и населението в Срем, Банат и Бачка.

Ljušić 1993, pp. 151-163.

Илия Гарашанин (1812-1874) е един от водещите сръбски политици и държавници на XIX в. Под различни влияния, но най-вече въз основа на съветите на чешкия политически емигрант Франтишек Зах (който бил в контакт с полските политически емигранти в Париж), Гарашанин пише своето „Начертание“ (план за бъдещата сръбска външна и национална политика) през 1844 г. Той формулира основните цели на дългосрочната балканска политика на Сърбия, които трябва да се основават на обединението и освобождението на териториите, обитавани от сърби, включително и съседните страни на Балканите, които все още са под османска власт. „Начертанието“ се смята от съседните страни за сръбски империалистически план.

Каква е целта на текста? Открийте историческите аргументи, използвани от автора, за да предаде идеите и убежденията си.

I-14. Национални искания по време на революциите от 1848 г.

A. СЛОВЕНСКИТЕ ИСКАНИЯ

1. Всички словенци да се обединят в единна нация и така да имат общословенски парламент [...].
2. Словенският език трябва да има същия статут на словенска територия, какъвто има немският на немска територия и италианският на италианска територия [...].
3. Словенският език трябва да може да бъде въведен във всички служби на словенска територия, ако и когато пожелаем това [...].
4. Всеки чиновник, който трябва да бъде назначен на словенска територия, трябва да владее отлично словенски език [...].

Prunk, p. 56.

Б. „ИСКАНИЯТА НА НАРОДА”, ПРИЕТИ ОТ ХЪРВАТСКОТО НАЦИОНАЛНО СЪБРАНИЕ В ЗАГРЕБ

Като се има предвид извънредното положение, в което се намираме, за нас е нужно да се сдобием със законен водач, който ще възстанови законността в страната ни: това е причината, поради която единодушно избрахме барон Йосип Йелачич Бужимски да бъде наш бан (граждански губернатор). Той е човек, в когото има доверие целият наш народ и поради това трябва да получи командването на войските от Военната граница и правото да събира парламента. Държавният ни парламент трябва да се събере преди 1 май в столицата Загреб.

Трябва да има обединение на кралство Далмация – наше във всяко едно отношение, според закона и според историята – с кралството Хърватско и Славония, а също с Военната ни граница...

Наш собствен ministerium [правителство], независим и отговорен пред парламента ни, чиито членове трябва да са одобрени от народа и обладани от съвременния дух на прогреса и свободата. Националният ни език трябва да бъде наложен във вътрешните и външните работи на правителството ни и също във всички степени на образователните институции. Създаване на Загребски университет, свобода на печата, религията, обучението и словото.

Избор на народни представители, основан на принципа за равенство, без оглед на класата. Единна данъчна система за всички хора, без оглед на класата им.

Създаване на Национална банка. Отмяна на безбрачието и налагане на националния език в църквата според древните закони и обичаи на Хърватско.

Horvat, vol. I, pp. 107-108.

В. НАЦИОНАЛНА ПЕТИЦИЯ, ПРИЕТА ОТ РУМЪНСКОТО НАЦИОНАЛНО СЪБРАНИЕ В БЛАЖ, ТРАНСИЛВАНИЯ

1. Румънската нация, позовавайки се на принци-

пите на свободата, равенството и братството, иска своята национална независимост в политическата сфера, за да получи правата си като румънска нация, да има представители в Диетата⁷ на страната, в съответствие с числеността си, да има чиновници във всички клонове на администрацията, правосъдието и армията, в същата пропорция, да [може] да ползва езика си по всички въпроси, които я засягат, включително законодателството и администрацията.

Тя иска [правото да свиква] ежегодно общо национално събрание. [...]

3. Румънската нация, като достигна до съзнанието за индивидуалните права, настоява за незабавната отмяна на крепостното право, без да се търси компенсация от крепостните селяни [...].

7. Румънската нация изисква свободата да говори, да пише и да публикува без цензура [...].

8. Румънската нация настоява за гаранции на индивидуалните свободи. Никой не бива да бъде задържан по политически причини. Освен това тя иска правото на събрания. Не бива да бъде навреждано на онези, които се събират само да говорят и да се споразумеят по мирен начин [...].

10. Румънската нация настоява за защитата на народа, за създаване на национална гвардия за отбрана на страната от вътрешни и външни врагове. Румънската милиция трябва да има румънски офицери.

13. Румънската нация настоява за създаването на румънски училища във всички села и градове, румънски гимназии, военни и технически институти, семинарии за свещеници, а също и за румънски университет, финансиран от държавата в съответствие с броя на данъкоплатците, който ще бъде напълно свободен да избира директорите и професорите си и да съставя програмите си [...].

14. Румънската нация настоява тежестите на публичното облагане да се носят солидарно от всеки индивид (съобразно съсловието и богатството му) и отмяната на привилегиите.

15. Румънската нация желае да бъде съставена нова конституция на Трансилвания от конституционно събрание [...]. Тази конституция трябва да се основава на принципите на справедливостта, свободата, равенството и братството, и трябва

7. Представителното събрание на Трансилвания.

да се създадат нови кодекси на гражданското, углавното и търговското право, съобразно тези принципи.

Murgescu, pp. 191-192.

През 1848 г. избухват революции в някои европейски държави, включително в Хабсбургската империя и Румънските княжества, но не и в Сърбия, Гърция и Османската империя. В Хабсбургската империя след бързата отмяна на абсолютисткия режим, оглавен от Метерних, всяка нация се опитва да определи и придвижи напред своите специфични интереси. Поради това през март-май 1848 г. се провеждат няколко национални събрания, които приемат национални политически програми. Но борбата за политически права и конституционно управление е засенчена скоро от националните конфликти, които разделят революционерите и дават възможност на Хабсбургите да потушат революцията с помощта на Русия през 1849 г.

Какви са основните искания на словенците, хърватите и румънците? Как можете да обясните факта, че много от исканията са сходни? Като се абстрахирате от тези искания, които са изпълнени във вашата страна в наше време, кои не са изпълнени и защо?

I–15. Недоволството на босненските християни от османското управление според францисканския монах Иван Франо Юкич (1850 г.)

Ако някой християнин в Босна отиде на процес срещу турчин, той не може да има право, защото срещу турчин, особено срещу някой, който има бяла брада, не може да свидетелства за нищо! Кадията казва: „Ти си влах, а един турчин знае повече отколкото хиляда власи! Това е турска земя, вие сте рая, църковните камбани тук не звънят, а се изповядва турската вяра и т.н.⁸”. Това са присъдите в императорските съдилища. Днес християнин не може да бъде назначен от държавата, а само турчин. Ако християните в Босна искат да построят нова църква или да ремонтират старата, ще страдат за това – и така нещастният народ трябва да стои отвън, под открито небе, като слуша молитвите гологлав!

Jukić, pp. 307-308.

Какви елементи на недоволство откроява авторът? Смятате ли, че той е пристрастен? Ако смятате, че е пристрастен, можем ли все пак да използваме този откъс като историческо свидетелство? Ако е така, до каква степен?

I–16. Митрополит Петър II Петрович Негош подкрепя югославизма (Цетине, 12 март, 1850 г.)

Драги г-н Фр. Миклошич,

Не зная дали вестникът Ви вече е излязъл, но ако е така, или когато излезе, с удоволствие ще напиша нещо за него, а и г-н Милакович също ще Ви изпраща материали от време на време. Вие сте в състояние да окажете голяма помощ на великото, макар и низвергнато и сляпо югославянство. На добър час, скъпи ми Миклошич, бъдете здрав и щастлив за радост на близките си. Тези поздрави Ви изпраща
Вашият почитател и слуга

П. П. Негош

Njegoš, p. 147.

По време на въстанията от 1848 г. възниква мощно движение за единство и независимост на южните славяни. Митрополитът Петър II Петрович Негош (1813-1851) прегръща идеята на югославизма, като смята, че това е възможност за освобождение от чуждите сили и за политическа и културна еманципация на южните славяни. Той иска да помогне на сърбите и хърватите в борбата им срещу унгарците, които възприема като най-големи врагове на тези два народа. През юни 1849 г. предлага на руския генерал Орлов военен отряд от 4000-5000 черногорци, които да се сражават в Унгария. Негош се среща и започва да кореспондира с приятеля си Франц Миклошич, словенски езиковед (1813-1891). Миклошич е доктор по право и славистика, а също професор във Виенския университет, уредник на Императорската библиотека във Виена, като наследява Йериней Копитар на поста в Библиотеката и на длъжността цензор.

8. В случая „влах“ не означава човек, говорещ на романски език или подвижен пастир, а е местно прозвище за християнин. „Турчин“ в Босна през XIX в. най-често се отнася за местните славяноезични мюсюлмани. – бел. ред.

I–17. Османският Хатихумаюн⁹, установяващ равенство между османските поданици, без оглед на религията им (1856 г.)

Нека се направи според заповяданото тук.

До тебе, мой велики везиру, Мехмед Амин Али паша, отличен с императорския ми орден „Меджидие“ (първа степен) и с „Ордена за лични заслуги“; нека Бог ти дари величие и увеличи мощта ти!...

Желанието ми е сега да обнова и разширя, дори още повече, новите институции, предписани с достойнството на моята империя [...], и с любезната и приятелска помощ на Великите сили и мои благородни Съюзници [...]. Гаранциите, обещани от наша страна чрез Гюлханския хатихумаюн и в съответствие с Танзимата [...] днес бяха потвърдени и заздрави и трябва да се вземат ефикасни мерки, за да се подсигури, че ще постигнат пълен и цялостен ефект.

Всички привилегии и духовен имунитет, дадени от предците ми от старо време и в дните след тях, на всички християнски общини или на други немюсюлмански вероизповедания, трябва да бъдат потвърдени и поддържани. Всяка християнска или друга немюсюлманска общност трябва да бъде задължена в определен период и при учредяването на специална Комисия, съставена от членове от нейната собствена среда, да се занимае с моето височайше одобрение и под надзора на моята Висока порта, и да проучи своите действителни имунни права и привилегии, и да обсъди и представи пред Високата ми порта реформите, изисквани от прогреса на цивилизацията и от нашето време. Властта, отстъпена на християнските патриарси и епископи от султан Мехмед II и наследниците му, трябва да бъде хармонизирана с новото положение, което щедрите ми и благосклонни намерения са дарили на тези общности [...]. Принципите за пожизнено назначаване на патриарсите, след ревизия на законите за избор, които са в действие понастоящем, трябва да бъдат провеждани изцяло в съответствие със съдържанието на ферманите за инвестирура.

Църковните данъци, от какъвто и да е вид, да бъдат отменени и заменени с фиксиран доход на патриарсите и главите на общностите

[...]. В градовете, градчетата и селата, където цялото население е от една религия, не трябва да има препятствия за нужните поправки, съобразно оригиналния план на постройките, изградени за религиозна дейност, училища, болници и гробища...

Всяко разграничение или определение, което се стреми да направи който и да е вид поданици на империята по-нисш по отношение на друг, въз основа на религията, езика или расата му, трябва да бъде отстранено завинаги от Административния протокол. Законите трябва да се прилагат в случай на употреба на каквито и да е несправедливи или обидни термини, било то между частни лица, или от страна на властите.

Тъй като всички форми на религията са и ще бъдат свободно изповядвани във владенията ми, нито един поданик на моята империя няма да бъде възпрепятстван в упражняването на религията, която изповядва [...]. Никой не трябва да бъде принуждаван да променя религията си [...] и [...] всички поданици на империята ми, без оглед на националност, трябва да бъдат допуснати до обществени назначения [...]. Всички поданици на империята ми, без ограничение, трябва да бъдат приемани в цивилните и военните училища на правителството. Освен това всяка общност трябва да получи правото да създава обществени училища за наука, изкуство и индустрия [...].

Всички търговски, дисциплинарни и углавни процеси между мюсюлмани и християни или други немюсюлмански поданици, или пък между християни и други немюсюлмани от различни изповедания, трябва да бъдат отнасяни до смесени съдилища. Заседанията на тези съдилища трябва да бъдат публични; страните трябва да се изправят една срещу друга и да доведат свидетелите си, чиито свидетелски показания ще бъдат приемани без разлика, след полагане на клетва според религиозния закон на всяко изповедание [...]. Ще се вземат предвид най-бързите и ефикасни мерки за отстраняване на злоупотребите при събирането на данъци и по-специално на десетъците. Системата за пряко събиране постепенно, но колкото се може по-скоро, ще бъде заменена с план за събиране на всички видове доходи на държавата.

Vucinich, pp. 161-163.

9. Османски императорски указ.

Какви са целите на османските власти с издаването на този указ? Сравнете конкретните клаузи на указа с оплакванията, отразени в предишния документ I–15. Мислите ли, че Хатихумаюнът бил ефикасен в укрепването на връзките между немюсюлманските народи и Османската държава?

I–18. Различни мнения относно плана за създаване на дуалистична Българо-османска държава (1867 г.)

A. МЕМОАР НА ТАЙНИЯ ЦЕНТРАЛЕН БЪЛГАРСКИ КОМИТЕТ ДО СУЛТАН АБДУЛ АЗИЗ¹⁰

ПРИНАПОМНЮВАНИЕ (МЕМОАР)
НА НЕГОВО ИМПЕРАТОРСКО ВЕЛИЧЕСТВО СУЛТАН АБДУЛ АЗИС ХАНА, МИЛОСТИВЕЙШИЙ НАШ ГОСПОДАР И ОТЕЦ

От Тайния Централен Български Комитет

Ваше Величество,

Съдбата на всеки човек частно, както и на всеки народ въобще е в ръката на всемогъщото същество, което управлява вселената. Тая истата съдба е турила преди четири века нас, българите, и милото наше отечество под властта на славните завоеватели, които основаха Османската империя в Европа. [...]

Нека ни бъде сега позволено да представим на Ваше Императорско Величество основите, връх които българският народ желае и моли да му ся провъзгласи самостоятелността.

За политическата самостоятелност:

Член 1. Правителство народно и съставно (конституционално).

Член 2. България със сичките си провинции, населени от българи, да ся определи и назове „Българско царство“.

Член 3. Това Българско царство да зависи политически от Османската империя и да има винаги за свой цар императора на Великия девлет от Ислямбол, Н. И. В. султан Абдул Азиса и неговите

наследници, които да притурят до титлата „султан на османлиите“ и онъзи „цар на българите“. [...]. Член 6. Царският тоз наместник да бъде след Негово Величество султана глава на държавата, на управлението и на изпълнителната сила, върховен началник на българската войска и изпълнител на правосъдието.

Член 7. Царският наместник да управлява царството с помощта на един съвет, на който членовете да бъдат изключително българи, избрани от народното представителство. Членовете на тоз съвет да разделят властта помежду си, всеки от тях да бъде началник на едно отделение; да имат правото на първоначално за изработване на предначертанията (проектите) за закони и на предначертанията за бюджета на държавата, които предначертания след удобрението на народното представителство да ся поднасят на високото потвърждение на царския наместник; да бъдат под взаимна отговорност за делата си и заради това никое решение на царския наместник не ще има законна сила, ако не бъде подписано и от членовете на съвета. [...]

Член 9. Въсточната православна религия да бъде господствующата религия на държавата.

Член 10. Правосъдието да се води по особените български закони, които ще издаде събранието. [...]

Член 11. Българското царство да си има своя народна войска, отделна и организирана по новите системи и според особен един закон [...].

Член 13. Българският език да бъде официалният език на царството.

Член 14. Сяка гражданска и политическа свобода да ся обезпечи, напр. свободата на печата, на говора, на събранията, на публичните разговорки, на политически и обществени питання и пр., както и личната свобода, жилищната ненарушимост и вероизповедната търпимост.

Христоматия, с. 400-409.

Няколко текста отразяват опитите за създаване на национални държави. Но националната държава не е единствената форма, мислена като политическа организация. Поради специфични политически условия са формулирани и други предложения, които, всъщност, са нейни алтернативи.

10. Османски султан (1861-1876).

Анализирайте защо България трябвало да бъде организирана в дуалистичната Османско-българска държава? Каква е връзката с Османската държава? Помислете защо членовете на Тайния комитет предвиждат точно това предложение, а не нещо друго? Известен ли ви е друг пример за дуалистична държава в Европа?

Б. РЕАКЦИЯТА НА ФУАД ПАША¹¹ СПОРЕД СПОМЕНИТЕ НА ХРИСТО СТАМБОЛСКИ

НА ГОСТИ У ФУАД ПАША. Същият този ден, 2 април, втория ден на курбан-байрамските празници, Христо отиде на гости у Фуад паша, сега министър на външните работи, под предлог да честити байрама и да му се представи... В разговора си за въпроса министърът отворил дума и за мемоара, за който казал, че правителството a fait sourde oreille (сторило се глухо), и никой от посланиците не му споменал нещо за него. „Българите“ – прибавил Фуад паша – „ако са българи тия, които са съставили този мемоар, се показват много егоисти; ако населяваха Отоманската империя само турци и българи, работата би била съвсем друга, но в нея живеят гърци, арменци, албанци, кюрди, араби и много други народности, и всяка от тия народности има право за притежание на същите политически и национални правдини и привилегии...”

Не е само турското племе, нито само гръцкото, нито пък само българското, както казва мемоарът, които поотделно ще могат да държат и крепят турската държава, а всички солидарно, но затова би трябвало да се приготви разумна почва между всичките племена. Ето защо ви казвам – завършил министърът този толкова интересен разговор – че съчинителите на мемоара трябва да са егоисти и незрели хора.”

Стамболски, с. 292-293.

Д-р Христо Стамболски (р. 1843 г. в Казанлък, ум. 1932 г. в София) – лекар и обществена фигура. Професор по анатомия в Имперската медицинска школа в Истанбул, един от организаторите на здравната система в България след 1878 г. Активен участник в движението за създаване на отделна Българска църква, независима от Гръцката патриаршия.

Коментирайте отношението на Фуад паша. Какви са причините да критикува това предложение? Смятате ли, че той изразява официалното мнение на Османската държава?

Организирайте дебати:

Разделете се на две групи, като първата трябва да намери аргументи в защита на предложението за Българо-османска дуалистична държава, а втората да дискутира това предложение от позицията на Фуад паша. Обсъдете подобно предложение от позицията на вашата групов идентичност, имайки предвид и специфичните исторически условия.

I–19. Проект за обединение на българите и сръбите в Южнославянско царство под властта на сръбския княз Михаил Обренович (1867 г.)

ПРОТОКОЛ

Понеже днешните обстоятелства викат всички угнетени в Турско народи, за да земат освободителни мерки, и ми, българете, които живеем в България, Тракия и Македония, събрахме се да размислим и изнамерим средство за освобождението на милото наше Отечество, за да успеем да ся счислим и ми в реда на свободните народи, да покажем и на света, че живеем.

За да сполучим тая желателна цел, трябва да изберем един съседний народ, с помощта на когото да сполучим освобождението си с взаимна полза, и за такъв народ ми не можем да предпочетем друг освен сръбский, който с народността, с вярата и с местното положение е сближен с нас преди векове...

1. Съединението братско трябва да стане между сръбите и българите под имя Югославянско царство.
2. Югославянското царство ще ся съставлява от Сръбско и от Българско (Българско обхваща областите България, Тракия и Македония).
3. Глава на новосъставляемото правителство ще бъде днешний княз сръбский Михаил Обренович с право наследство.
4. Народното знамя на това царство трябва да е едно и да ся представлява със знаковете и на двете племена. Същето ще се разбира и за монетите бъдъщи.
5. Всяка страна ще съхранява своето си наречие за официално и затова чиновниците трябва да

11. Фуад паша (1815-1869), един от водещите османски реформатори от епохата на Танзимата. Петкратен османски министър на външните работи и двукратен велик везир.

бъдат от онова племя, гдето служат и което говори наречието на страната.

6. Законите сръбски, днес съществуващи, ся приемат и от нас и щът са приведат и на българско наречие. Всичките разпоряжения на Югославянското царство щът ся публикуват без изключение и на двете наречия, сиреч и на сръбско, и на българско едновременно.

Документи, 1, с. 434-435.

Защо българите предпочитат да се обединят със сърбите, а не искат своя собствена национална държава? Как смятат те да съхранят своята национална идентичност?

I-20. Руски доклад относно плановете за създаване на обща Румъно-българска държава (1867 г.)

[До Негово превъзходителство Г-н Игнатиев, Бурещ, 1 май 1867 г.]

Милостиви господарю Николай Павлович,]

Според донесение № 1 от 15 април имах честта да доведа за сведение на Ваше Превъзходителство между другото и че т. нареченият таен български комитет се състои изключително от млади хора и е учреден с цел да предразположи общественото мнение в Европа в полза на българите и същевременно да ги подбуди към въстание за отхвърляне на турското иго.

Според събраните от мене сетнешни сведения се оказва, че този комитет е създаден вследствие на съглашение между партията на червените [либералите] в Румъния и някои българи, според което румънците се задължили да помагат на българите да се избавят от турското господство, така че те пък да могат да провъзгласят княжеството си независимо от султана.

Няма съмнение, че румънците при съглашението с българите, имали задната мисъл, ако не успеят да възстановят Влахо-българската държава в полза на своята народност, то в крайна сметка поне да се възползват от затрудненията, които би създадо въстание в България, на турското правителство, за да провъзгласят Румъния за независима, а българите да се оправят там, както могат. Но и българите, от своя страна, имали предвид само ползата, която биха могли да извлекат

от това съглашение за своите едноплеменници отвъд Дунава [...].

[превод от руския оригинал]

Документи, 1, с. 436.

Какви според руския дипломат са реалните цели на българите и на румънците? Сравнете текстовете I-18, I-19 и I-20. Кой проект смятате, че е най-благоприятен за българите? Сравнете текстовете I-13, I-18, I-19, I-20, 1-41. Какви са политическите модели, изложени в тези проекти?

I-21. Мнение от XIX в. относно връзката между политическата свобода и нацията – уводна статия, публикувана от Любен Каравелов във вестник „Свобода“ (ноември 1869 г.).

Както е потребен за земните животни въздух, а за рибите вода, така също за човека е потребна най-напред от сичко свобода. Без свобода човек не може да рече, че е човек, а половина човек; без свобода човек не може да бъде такъв, какъвто го е създала природата, следователно не може да бъде и счастлив....

Сичко, що е свето, мило и потребно на частен човек, то е така също потребно и нужно и за цял народ. Само онзи народ може да живее и да напредва, който има свой исторически живот и своя вънкашна и вътрешна свобода, сиреч, който има своя господарствена независимост и своя умствена независимост. Секи народ, който не съставлява отделно господарствено тяло, той сякога ся подвергава – даже и при най-либералното правление - на някакво си невидимо влияние на централизацията и господствующата националност, и рядко не търпи от това влияние ущерб за своята народност.

Каравелов, с. 165.

Любен Каравелов (1834/1835-1879) е писател, журналист, организатор и идеолог на българското национално-освободително движение. Той основава най-голямата българска революционна организация и е редактор на вестника й. Също така е смятан за един от създателите на новата българска литература.

Анализирайте твърдението „Сичко, що е свето, мило и потребно на частен човек, то е така също потребно и нужно и за цял народ“. Огледайте този текст и го сравнете с текст III-1, написан от Димитрие Болинтияну. Какво се опитват да ни внушат авторите? Как мислите: защо те акцентират върху понятието за нация?

I-22. Ферманът за учредяване на Българската екзархия (1870 г.)

Всички верни поданици и жители на нашата империя, радвайки се по отношение на вярата, както и във всяко друго отношение, на пълна и постоянна сигурност, живеят помежду си сговорно и приятелски, както това подобава на съотечественици и на просветени хора...

Но въпреки това ние видяхме със съжаление споровете и разногласията, които против това ни доброжелание от известно време са изникнали между българите от православното вероизповедание и Гръцката патриаршия [...]

1. Ще се образува една особена духовна юрисдикция под името Българска екзархия, която ще обема по-долу изброените митрополитски и епископски епархии и други места; Екзархията ще бъде натоварена с управлението на всички църковни дела от това вероизповедание.

2. Най-издигнатият по степен от митрополитите от тая юрисдикция ще носи титлата Екзарх и той ще има каноническото председателство на Българския синод, който ще бъде при него постоянно. [...]

4. Този екзарх, назначен с наш императорски бераг, ще трябва да поменува в литургията, съобразно каноните на църквата, името на цариградския патриарх.

Преди да се пристъпи според предписанията на вярата до избора на лице, което ще се намери достойно за екзархийския сан, ще се поиска мнението и съгласието на моето правителство. [...]

[10.] ...Ако всичките или поне две трети от православните жители на други места, въвн от тези, изброени или посочени по-горе, желаят да се подчинят на Българската екзархия [...], и ако това е установено, то ще им бъде разрешено...

Христоматия, с. 268-271.

Българската екзархия е отделна православна църковна организация, основана със султански ферман (султански указ) през февруари 1870 г. Съществува до 1953 г., когато е реорганизирана и трансформирана в Българска патриаршия.

Защо според вас османските власти приемат създаването на Българска автономна екзархия? По каква причина православните българи желаят да имат автономна църковна организация, отделна от Константинополската патриаршия?

I-23. Резултати от плебисцита за църковна принадлежност в Скопска и Охридска епархия (1874 г.)

След направения плебисцит в Скопската и Охридската епархия за назначаване на български митрополит, съгласно с чл. 10 от Фермана за учредяване на Българска екзархия, се установи, че от 8698 християнски къщи в Скопската епархия само 567 къщи желаят да останат под Гръцката патриаршия, а останалите 8131 къщи са изказали желание да минат под духовното ведомство на Българската екзархия.

А според сведенията, дадени от Солунския вилает с дата 21 мухарем 1291 г. [27 февруари 1874 г.], от извършения плебисцит се установява, че в гр. Охрид и околността му само 139 човека са поискали да останат под патриаршията, а 9387 човека са изказали желание да минат под ведомството на Българската екзархия.

Христоматия, с. 280.

Коментирайте резултатите от плебисцита. Каква друга информация ни е нужна, за да разберем по-добре тези данни? Било ли е необичайно за XIX в. да гласуват само мъжете? Справедливо ли е, че в Скопската епархия имало само един глас за едно цяло домакинство?

I-24. Христо Ботев за необходимостта българите да се борят за национално освобождение (1875 г.)

Мрачна и гнуснава е била историята на нашия народ, тежко и горчиво е неговото съвременно положение...

С други думи, българският народ е роб на турците, роб на себе си, роб на металът и роб даже на своето образование и просвещение. Погледнете на неговът воловски труд, на неговите безчовечни страдания и на неговата даже физиономия, и вие тутакси ще да се уверите, че той действително „работи като вол, събира като пчела и живее като

свиня”.

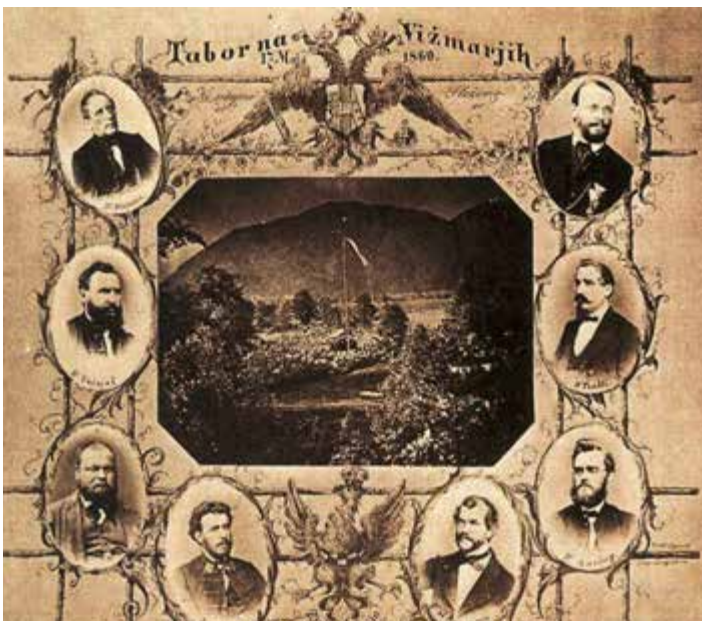
Наистина, доста много се е писало и се пише от чужденците за нашият характер, за нашето трудолюбие, за нашите способности и за нашият прогрес в културата, но почти всеки един от тие писатели е доказвал и доказва математически, че за да се развият нашите небутнати сили и за да достигнем ние да бъдеме действително „немци на юг” или „англичани на възток” трябва да строшиме варварският турски ярем, да отърсиме яката си от това безчовечно робство, което поядо сичката производителност на нашите сили и да издигнеме на босфорския булевард зданието на свободната южнославянска конфедерация.

[„Българският народ трябва самичък да потърси свободата си” – в „Знаме”, г. I, бр. 9, от 16.2.1875 г.]

Ботев, с. 85-86.

К Христо Ботев (1847-1876) е национален герой, поет, журналист и революционер. Той живее и работи основно в Румъния. През 1874-1875 г. се утвърждава като лидер на българското националноосвободително движение. През май 1876 г. преминава Дунава с малка чета и умира в битка с турските войници. Написал е само около 20 стихотворения, но те са достатъчни, за да бъде класически автор на българската литература.

► И 1. Словения: Таборитското движение (1869 г.)

? Каква е целта на тази статия? Как авторът се опитва да подчертае гордостта на българите? Защо според вас той отстоява идеята, че българите биха могли да бъдат „германците на Юга” или пък „англичаните на Изтока”? По какъв начин била представяна най-често Европа във вашата страна?

I–25. Политическа програма на Българското централно благотворително общество (Букурещ, ноември 1876 г.)

За да може да въдвори мира на Восток, да се изкоренят постоянните свирепства на турците, които не уважават никое човеческо право, и да се изпълнят праведните желания на българския народ, Европа е длъжна да способствува за осъществяването на следующата програма:

1. Да се възобнови от България, Тракия и Македония българската държава, гдето главният и навред преобладаващият елемент е българският.
2. Българската държава ще се управлява самостоятелно и независимо по една конституция, изработена от едно законодателно тяло, избрано от народа.
3. За всичките клонове на управлението ще се съставят особени закони по духа на устава и съобразно с нуждите на народа.

К Словенците с либерална ориентация, следвайки примера на чехите, създават „табори” – събрания на открито, в подкрепа на програмата за Единна Словения. В течение на две години, докато Виена не забранява тези обществени форуми, словенците се събират на различни места, за да чуют оратори и да приемат резолюции по националните проблеми.

? Какъв е замисълът на тази картина? Какво е значението на централната фигура? Има ли връзка между пейзажа и националните ценности?

Slovenska, p. 232.

4. Всичките иностранны народности, размесени между българския народ, ще се радват с него на същите политически и граждански права.
5. В българската държава ще владее пълна свобода на съвестта.
6. Военната служба и общото просвещение ще бъдат задължителни за всеки гражданин на българската държава.

Христоматия, с. 609.

След потушаването на Априлското въстание от страна на османците, през август 1876 г. българските емигранти в Румъния основават Българското централно благотворително общество (БЦБО), политическа организация, която изработва програма с основните политически искания за националното освобождение на българите.

Как си обяснявате изразите, използвани в текста срещу турците и Османската империя? Смятате ли, че се отнасят специално до османското потушаване на българското въстание от 1876 г. или са по-общ риторичен аргумент? Чрез какви средства авторите възнамеряват да създадат българската държава? Как те предвиждат да бъде организирана тя?

I-26. Албанска поема, написана по времето на Берлинския конгрес (1878 г.)

Внимавайте за Албания
 Не я късайте на парчета
 Сякаш е някакво сираче
 Ние не сме гърци, българи
 Или дори черногорци
 Ние сме само албанци
 И искаме свобода...

Brahimi, p. 62.

Албанците, както и други балкански нации, не са представени на мирния конгрес в Берлин, но лидерите им се опитват да определят националните цели и да мобилизират общественото мнение в подкрепа на тези цели.

Каква е целта на тази песен? Какво изразяват авторите като изброяват имената на народите, живеещи в региона?

I-27. Берлинският мирен договор (1878 г.)

ДОГОВОР МЕЖДУ ВЕЛИКОБРИТАНИЯ, АВСТРО-УНГАРИЯ, ФРАНЦИЯ, ГЕРМАНИЯ, ИТАЛИЯ, РУСИЯ И ТУРЦИЯ, В БЕРЛИН, 13 ЮЛИ 1878 Г.

Член I. България образува автономно и трибутарно княжество, под върховната власт на Негово императорско величество, султана. Тя ще има християнско правителство и национална милиция.

Член XXIII. Високата порта приема да приложи внимателно на остров Крит Органическия закон от 1868 г., с такива промени, които биха били намерени за подходящи. Подобни закони, адаптирани към местните изисквания, с изключение на въпросите относно освобождаването от данъци, отстъпено на Крит, трябва да бъдат въведени и в други части на Европейска Турция, за които не е била предвидена специална организация според този договор. Високата порта трябва да назначи специални комисиони, в които ще бъде широко представен местният елемент, за да уредят детайлите по новите закони във всяка провинция. Схемите на организация в резултат от тези усилия трябва да бъдат представени за проверка от страна на Високата порта, която, преди да обнародва актовете за влизането им в сила, трябва да се консултира с Европейската комисия, създадена за Източна Румелия.

Член XXV. Провинциите Босна и Херцеговина трябва да бъдат окупирани и администрирани от Австро-Унгария. Тъй като Правителството на Австро-Унгария не желае да поеме администрацията на Новопазарския санджак, разположен между Сърбия и Черна гора, в югоизточно направление до другата страна на Митровица, османската администрация ще продължи да изпълнява там своите функции.

Въпреки това, за да осигури поддръжката на новото политическо състояние на нещата, а също и свободата, и сигурността на комуникациите, Австро-Унгария си запазва правото да държи гарнизони, и да има военни и търговски пътища в цялата тази част на стария вилает¹² Босна. За тази

12. Провинция.

цел правителствата на Австро-Унгария и Турция си запазват правото да се споразумеят помежду си относно детайлите.

Член XXVI. Независимостта на Черна гора е призната от Високата порта и от всички онези Високодоговарящи се страни, които до този момент не са я признали.

Член XXVII. Високодоговарящите се страни се споразумяха по следните условия:

В Черна гора религиозните и верски различия няма да бъдат използвани срещу никого като основание за изключване или недееспособност по въпроси, свързани с упражняването на граждански и политически права, допускане до публични длъжности, функции и почести, или упражняване на различни професии и занаяти в която и да е част на страната.

Свободата и откритото практикуване на всякакви форми на вероизповедания ще бъдат осигурени на всички поданици на Черна гора, а също и на всички чужденци, и няма да бъде нанесен никакъв ущърб нито на йерархията на различните изповедания, нито на връзките им с техните духовни глави.

Член XXXIV. Високодоговарящите се страни признават независимостта на Княжество Сърбия, предмет на условията, изложени в следващия член.

Член XXXV. В Сърбия различията в религиозните изповедания и деноминации не трябва да бъдат използвани срещу нито едно лице като основание за изключване или недееспособност по въпроси, отнасящи се до ползването на граждански или политически права, допускане до публични назначения, функции и почести, нито относно упражняването на различни професии и занаяти, в което и да е населено място, което и да е то. Свободата и откритото изразяване на всички форми на изповедание трябва да бъдат осигурени на всички лица, поданици на Сърбия, а също и на чужденците, и не трябва да се нанася ущърб нито на йерархическата организация на различните обединения, нито пък на отношенията им с техните духовни ръководители.

Член XLIII. Високодоговарящите страни признават независимостта на Румъния, предмет на условията, изложени в двата последващи члена.

Член XLIV. В Румъния разликата в религиозните

изповедания и деноминации не трябва да бъде използвана срещу нито едно лице като основание за изключване или недееспособност по въпроси, отнасящи се до ползването на граждански или политически права, допускане до публични назначения, функции и почести, нито относно упражняването на различни професии и занаяти, в което и да е населено място, което и да е то. Свободата и откритото изразяване на всички форми на изповедание трябва да бъдат осигурени на всички лица, поданици на Румъния, а също и на чужденците, и не трябва да се нанася ущърб нито на йерархическата организация на различните обединения, нито пък на отношенията им с техните духовни ръководители. Поданиците и гражданите на всички Сили, търговци или други, трябва да бъдат третирани в Румъния без оглед на верските различия, въз основа на съвършеното равенство.

Член XLV. Княжество Румъния възстановява на Негово Величество императора на Русия онази част от територията на Бесарабия, отнета от Русия чрез Парижкия договор от 1856 г., граничеща на запад със средния ръкав на [р.] Прут и на юг със средния канал на ръкава Килия и устието на Стари Стамбул [дн. в съвременните държави Молдова и Украйна].

Член LVIII. В Азия Високата порта отстъпва на Руската империя териториите на Ардахан, Карс и Батум [дн. Армения, Грузия и част от Североизточна Турция], заедно с последното пристанище.

Член LIX. Негово Величество, императорът на Русия, декларира, че възнамерява да превърне Батум в свободно пристанище, основно търговско.

Член LXII. След като Високата порта изрази намерението си да поддържа принципа на религиозната свобода и да й даде най-широки измерения, Договарящите се страни отбелязват тази спонтанна декларация. В нито една част на Османската империя различията в религията не трябва да бъдат използвани срещу нито едно лице като основание за изключване или недееспособност по въпроси, отнасящи се до ползването на граждански или политически права, допускане до публични назначения, функции и почести, нито относно упражняването на различни професии и занаяти, в което и да е населено място, което и да е то. Свободата и откритото изразяване на

всички форми на изповедание трябва да бъдат осигурени на всички и не трябва да се нанася ущърб нито на йерархическата организация на различните обединения, нито пък на отношенията им с техните духовни ръководители.

Духовни лица, поклонници и монаси от всички националности, които пътуват из Европейска или Азиатска Турция, трябва да се радват на едни и същи права, предимства и привилегии.

Правото на официална защита от страна на дипломатическите и консулски агенти на Силите в Турция е признато, и с оглед на горекананите лица, и относно техните религиозни, благотворителни и други учреждения в Светите места, и където и да било другаде. Правата, притежавани от Франция, се запазват изрично, и е напълно ясно, че не могат да се правят никакви промени в статуквото на Светите места. Монасите от Атон, от която и страна да са родом, трябва да съхранят своите предишни владения и предимства, и да се радват, без никакво изключение, на пълно равенство на правата и прерогативите си.

<http://www.fordham.edu/halsall/mod/1878berlin.html>

I–28. Албански аргументи в полза на отделна албанска държава (1886 г.)

Искаме само онова, което иска всяка нация: „отделна държава за нас, където целият народ от една кръв ще се събере, така както се събират членовете на едно семейство у дома”.

Kondo, p. 126.

Откъс от статия, публикувана от Йероним (Джироламо) да Рада (1814-1903) в двуезичния месечен вестник *Fiamuri i Arbrit-La Bandiera dell'Albania* („Албанското знаме”). Авторът е поет и издател на друг двуезичен вестник – *L'Albanese d'Italia* [„Италианският албанец”]. Живял в Италия.

Защо авторът използва аналогията между нацията и семейството? Представете си как подобно виждане би могло, в дългосрочен план, да влияе върху отношенията към другите народи, живеещи на същата територия.

Начертайте три карти: една на положението преди 1878 г., втора с териториалните претенции на всяка етническа група и трета с конкретните клаузи на Берлинския мирен договор. Какви са вашите наблюдения?

Игра:

Поставете се на мястото на другия

Напишете есе от 400 думи като формулирате свои собствени предложения за положението на Балканите. Изберете една от следните идентичности (но се постарайте да не избирате собствената си идентичност): руски, германски, френски, британски или австро-унгарски дипломат; османски представител; албанец, българин, румънец, сърбин, хърватин, черногорец, словенец или грък. Обяснете избора си.

I–29. Спомените на Иван Хаджиниколов¹³ за обсъжданията от 1892 г., довели до основаването на ВМОРО (1893 г.)

През юли 1892 г. отидох в София, за да попитам Коста Шахов, уважавана личност от Македония, който издаваше македонски вестник, който би отишъл в Солун, за да оглави революционната организация за освобождението на Македония. След като ме изслуша, Шахов ми каза: „Разбирам какво искаш, но тук няма да намериш нужния човек. Тези всички само приказват, но когато стане дума да се свърши нещо, няма никого. Има само един човек тук, с който можеш да говориш по Македонския въпрос: юнкерът от Военното училище – Гоце Делчев”. Разбрахме се с Коста Шахов, той да осведоми Гоце Делчев¹⁴, че искам да се видя с него и че можем да се видим в неделя, в 14 часа в дома на Шахов. В уреченото време пристигнах в печатницата на Коста Шахов и ги намерих двамата там, на уединено място, да обсъждат въпроса.

Планът за основаване на организацията: 1. Организацията трябва да се основе в Македония, а не в София, защото, ако бъде основана в София, сърбите и гърците биха могли да я третираят като творение на българското правителство, да основат и те подобни организации, и тогава нищо няма да излезе от нашата организация. Тя

13. Иван Хаджиниколов (1861-1934) е един от основателите на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО) – бел. ред.

14. Гоце Делчев (1872-1903), водеща фигура в освободителните борби в Македония и Одринско.

► И 2. Гърция между Турция и Европа. Карикатура от вестник „Аристофан“ (1882 г.)

Louvi, p. 230.

К ТУРЦИЯ: „Остави ме да мина, пази се, ще изям бебето (Гърция)“.
ЕВРОПА: „Назад, мадам Турция, ти съществуващ благодарение на мен“.

? Защо Гърция е представена като новородено дете? Напишете кратко описание, което определя начина, по който са изобразени трите персонажа. Какво мислите? Какво се опитва да внуши авторът на читателите на вестника?

Карта 2: „Берлинските“ Балкани, юли 1878 г.

трябва да бъде и тайна.

2. Основателите трябва да са от Македония, така че да бъдат в постоянен контакт с населението на Македония и да са изложени на същите опасности като техните последователи, чрез което ще спечелят доверието на населението по-лесно.

3. Лозунгът трябва да бъде „автономия за Македония“. Исканията ни трябва да се опират на член 23 от Берлинския договор, така че да има надежда за успех. Да се постигне автономия за Македония означава не само да се откъсне тя от турците, но и от сърбите, и от гърците. Когато веднъж се очертаят границите на Македония, сърбите и гърците няма да могат да искат някаква част от нея, докато, ако тръгнем към присъединяване към България, сърбите и гърците биха могли да поискат също някои части. Задачата ни трябва да бъде да запазим Македония като цяло и това може да стане чрез автономна Македония.

4. Организацията трябва да бъде автономна и независима, и не трябва да има никакви връзки и обвързаност с правителствата на съседните държави, за да избегне тяхното влияние върху себе си. Нито пък трябва да бъде оръдие на което и да е от тези правителства, използвано, за да предизвика контрареакция от което и да е от другите съседни правителства.

5. От македонците в България и от българския народ ще искаме само материална и морална подкрепа, без тяхна намеса в нашите действия. След четиричасов разговор Коста Шахов и Гоце Делчев приеха плана. Гоце каза: „Слушай, г-н Хаджиниколов, толкова време мина, нека мине още една година. След една година аз ще съм завършил Военното училище и ще бъда произведен в офицер. Ще се уволня и ще дойда в Солун, и ще основам революционната организация“.

Македониум, с. 29-30¹⁵

Според Берлинския мирен договор Македония остава най-важната османска територия в Европа. Тъй като е смесена в етническо отношение, тя скоро се превръща в поле за конкуренция между български, гръцки и сръбски организации. Вътрешната македоно-одринска революционна организация е основана през 1893 г. Тя организира Илинденско-Преображенското въстание срещу османската власт, което е потушено. По време на Балканските войни Македония е окупирана и после разделена между България, Гърция и Сърбия. След голямото въстание в Македония и Одринско, се очертават политически и идеологически противоречия между различни дейци и групи, които се засилват след Младотурската революция от 1908 г. и особено след Първата световна война. Постепенно под името ВМРО се оформят противостоящи си организации, чието разделение е белязано от поляризацията по линия ляво-дясно. ВМРО (автономисти), начело с Тодор Александров и Иван Михайлов, е с предимно дясна ориентация и води партизанска война срещу Сърбия (Югославия), като неофициално контролира части от Българска Македония (Пиринския край). Тя също влияе силно върху политическия живот в България, чак до 1934 г., когато е насилствено разпусната от българското правителство. Редом с други крила и групи, бежански организации и пр., част от дейците заемат леви позиции и се сближават с комунистите – ВМРО (обединена) на Димитър Влахов, Владимир Поптомов, Методи Шаторов и др.

Вижте текста и определете кои са практическите проблеми около изграждането на политическа организация в Югоизточна Европа в края на XIX в. Как мислите: защо било толкова важно да се установи разлика между автономията и независимостта?

I–30. Декларация на Вътрешната македоно-одринска революционна организация (ВМОРО), информираща Великите сили за решението си да вдигне въоръжено въстание (1903 г.)

Ненаказаните насилия на мохамеданите и системният натиск на администрацията принудиха християните от Македония и Одринско да започнат масова въоръжена борба. Те приеха това крайно решение едва след като всички останали средства да се въведе европейската намеса в духа на международните споразумения, които трябваше да регулират положението на населението, се провалиха. Тази външна намеса си остава все

15. Спомените на Иван Хаджиниколов са публикувани за пръв път в сп. *Илюстрация Илинден*, София, 1935-1937. В приведените тук откъси от сборника *Македониум*, *Антология на македонската национално-политическа мисла*, Скопје 2003, и съответстващите им в българския сборник *Борбите в Македония и Одринско (1878-1912)*. *Спомени*, София, 1981, с. 93-94, са налице някои разлики. – бел. ред.

още единственото средство за отстраняване на злото и за спиране на кръвопролитията.

Безплодните стъпки, предприети досега, за подобряване на турския режим чрез палиативни мерки, само засилиха мохамеданския фанатизъм и държавния натиск – тази намеса може да бъде ефикасна само ако се имат предвид следните преки последици:

1. назначаване: генерал-губернаторът, в съгласие с Великите сили, трябва да бъде християнин, който никога не е принадлежал към турската администрация и който би бил независим от Високата порта при изпълнението на задълженията си;
2. установяване на постоянен колективен международен контрол с широки правомощия за налагане на санкции.

Като обяснява причините, които предизвикаха този акт на отчаяние на въстаналото население, а също и мерките, които биха спрели последициите от него, Вътрешната организация сменя всякаква отговорност от себе си и заявява, че ще ръководи борбата до пълното постигане на целите си, като черпи енергия от признанието на своя дълг и от симпатиите на целия свят.

Одбрани, с. 484.

Каква е целта на този текст? Какви са намеренията на авторите? Като желана цел ли е представена въоръжената конфронтация, или като наложителна мярка за постигане на други цели?

I-31. Мнението на Кръсте Мисирков относно нуждата за намиране на политическо решение на Македонския въпрос в рамките на Османската империя (1903 г.) .

[...] Ако религиозните пропаганди се постараят да попречат на сдружаването на македонската интелигенция и македонския народ помежду им, то първото нещо, което ще потрива, е да се образува в Македония Единна, Съборна и Апостолска църква, т.е. да се възстанови Охридската архиепископия, която ще бъде „Архиепископия всея Македонии”.

Религиозните пропаганди могат да имат нещо против сдружаването на македонската интелигенция и народ само по национални съобра-

жения.

Ако е така, то е природно с искането за църковна реформа да се съедини и искането за училищна реформа, т.е. Архиепископията ще вземе в свои ръце училищната работа и ще се съобразява в нея с народността на своето паство: в гръцките епархии и парохии ще се учи в училищата и ще се служи в църквата на гръцки език, във влашките – на влашки, в славянските – на македонски.

Тогава всичките национални и религиозни пропаганди, които цепеха народа на разни групи, неприятелски една към друга, ще се отстранят, и ще настане мир за народа, за Македония, за Турция и за Европа [...]

Такъв изход на кризата е нещо най-харно и за Турция [...], а ако се признае официално, че в Македония няма няколко славянски народности, ами има само една отделна, нито българска, нито сръбска, и ако се отдели Македония в самостоятелна архиепископия, Турция наведнъж ще се освободи от набъркването в македонските работи от всичките три съседни държави.

Нашите национални интереси диктуват на македонската интелигенция и на македонския народ да се помогне на Турция да излезе от затрудненото положение, в което я поставиха религиозните и национални пропаганди в Македония, и държавите, заинтересувани от тях. Нам не ни трябва присъединяване към България, нито към Сърбия, нито към Гърция. Целостта на Турция за нас е по-важна, отколкото за Русия и Западна Европа. Турция е страната, която се намира в най-харно географско положение. Турското подданство и запазването на целостта на Турция ни дават право на нас, македонците, да се ползваме с право на гражданство из цяла Турция.

А това право може да ни даде голяма материална полза. Ето защо македонската интелигенция, ако изучи подробно своите интереси, на първо място трябва да настоява за себе си и за своя народ, с всичките си морални сили, да запазят целостта на Турция. В замяна на това ще имаме лице и право да се надяваме от нашия великодушен господар да добием пълна автономия в църковното и училищното дело, и пълно равноправие пред закона и в местното самоуправление в Македония [...]

Такава мирна програма на македонците ще срещне поддръжка и одобрение у Великите сили, заинтересувани от запазването на целостта на Турция.

Одбрани, с. 551-552.

Кръсте Мисирков, заедно с Димитрия Чуповски, е член на група от македонски студенти, действаща в Санкт Петербург през първите две десетилетия на XX в. Книгата му „За македонските работи“, публикувана през 1903 г. в София, по-късно е широко призната като първооснова за развитието на македонска национална идентичност сред мнозина жители на региона¹⁶.

Защо Кръсте Мисирков смята запазването на Османската империя за най-добро решение за македонците? Каква е ролята на църквата в този проект? Дали авторът се опитва да представи Османската империя като алтернатива на националната държава? Сравнете текстовете 1–23 и 1–24, с оглед на факта, че въстанието в Македония през 1903 г. е потушено.

I–32. План на Аурел К. Попович за преобразуване на Австро-Унгария във федерална държава, наречена „Съединени щати на Велика Австрия“ (1906 г.)

ОСНОВНИТЕ ПРИНЦИПИ НА ФЕДЕРАЛНАТА КОНСТИТУЦИЯ

Цялата настояща територия на Австро-Унгарската империя, без Босна и Херцеговина, е разделена, според националностите, които живеят в нея, на следните национални и политически единици: Германска Австрия, Германска Бохемия, Германска Моравия (Силезия), Бохемия, Унгария, Трансилвания, Хърватско, Западна Галиция, Източна Галиция, Словакия, Украйна, Войводина, Секейската земя, Тирол и Триест. Тези 15 национални държави заедно образуват монархическа федерална държава, наречена „Съединени щати на Велика Австрия“, под скиптърта на Негово Величество, император Франц Йосиф I.

Всички граждани на дадена национална държава са едновременно и австрийски граждани.

Никому не се позволява да упражнява политически права в повече от една национална държава. [...] Имперското или федералното правителство се формира от представители на националните държави. Канцлерът, избран от императора, е глава на имперското или федерално правителство. Парламентът на империята се състои от:

а/ Камара на депутатите;

б/ Сенат [...].

Правителствата на националните държави изпращат упълномощените си представители в имперското правителство съобразно следните пропорционални гласове: Германска Австрия - 7, Унгария - 7, Бохемия - 7, Трансилвания - 4, Хърватско - 3, Западна Галиция - 3, Източна Галиция - 3, Германска Бохемия - 2, Словакия - 2, Германска Моравия - 1, Украйна - 1, Войводина - 1, Тирол - 1, Триест - 1, Секейската земя - 1, общо 42 гласа [...].

Всяка национална държава има парламент, отделно правителство и съдебна власт.

Императорът избира имперски губернатор, който да ръководи правителството на всяка национална държава. Той трябва да е гражданин на съответната национална държава.

Императорът избира членовете на правителството, като взема предвид предложенията на губернатора.

Всяка национална държава притежава собствена конституция. Тя трябва да бъде одобрена от имперската власт, за да влезе в действие. До този момент правителството на националната държава може самостоятелно да упражнява всички автономни права на страната.

Империята гарантира целостта на територията на националните държави, а също и автономията им, при положение, че тя не е ограничена от клаузите на имперската конституция и от техните специални конституции. [...]

Всяка национална държава може да реши какъв трябва да бъде официалният език на страната. Езикът за международно общуване в империята е немският. Въпреки това в имперския парламент всеки член може да използва собствения си език. [...].

16. В българската историография Кръсте Мисирков има сложен и противоречив профил заради различните позиции, които застъпва в отделни периоди и моменти от дейността и творчеството си. – бел. ред.

Всички закони, декрети и публикации на имперските власти трябва да бъдат съставяни и публикувани само на официалния език на съответната съставна държава.

Всички надписи на имперските власти, включително и военните, трябва да се правят само на съответните официални езици. Официалните езици на съставните държави трябва да се използват също върху монетите и банкнотите [...]

Виена е столица и имперска резиденция.

Popović, pp. 288-297.

Аурел К. Попович (1863-1917) е румънски публицист от Трансилвания. Той учи медицина и политически науки във Виена и Грац, става член на Румънския национален комитет в Трансилвания и се бори за правата на румънците в Австро-Унгарската империя. Планът му за превръщане на австро-унгарския дуализъм в истинска федерална система е оформен в контекста на усилията на група интелектуалци, около престолонаследника ерцхерцог Франц Фердинанд, за намиране на решения за укрепване на монархията, застрашена от развитието на различни националистически движения.

Как решава Аурел К. Попович отношенията между националното и федералното ниво? Помислете защо предпочита федералната форма пред отделните национални държави?

I-33. Споровете между албанците във връзка с усилията им да се сдобият със собствена национална държава, представени от британския посланик в Османската империя (1912 г.)

Лорд Гоушън, тогава посланик на Нейно Величество в Константинопол, в доклада си по този въпрос, предава проблемите около Албания накратко, казвайки следното: „Не може да се отрече, че албанското движение е напълно естествено. Макар че са толкова древна и обособена раса, колкото всяка от онези, които ги заобикалят, те видяха националността на тези съседни раси, поставена под протекцията на различни Европейски сили и удовлетворена в аспирациите ѝ за по-независимо съществуване. [...] Междувременно те не получават подобно отношение. Тяхната националност е пренебрегната [...], предлага се размяна на територии, възникват други затрудне-

ния, но все още за сметка на Албания, и албанци се предоставят на славяни и гърци, без оглед на претенциите на националността”.

Durham, p. 72.

I-34. Реч на Джемал паша в Дамаск за отношенията между турците и арабите (1913 г.)

[...] Искам да ви кажа следното: тюркизмът – движение, което днес виждате в Истанбул и в ислямските страни, обитавани от турци, по никакъв начин не е против мисленето на арабизма. Ние знаем много добре, че до днес имаше гръцко, българско и арменско движение в Османската империя.

Към тях се прибави и арабизмът. Турчинът бе забравил за себе си. Той бе дори засрамен да подчертава своята националност. Такъв упадък на национализма може в крайна сметка да доведе до определен край. Боейки се от това, турската младеж се мобилизира с достойно за похвала пробуждане. Тя обяви национална свещена война (мили джихад), за да каже на турчина, че той е турчин и че турската общност притежава безкрайни качества...

Сега ви уверявам, че движението на тюркизма изобщо не е противник на движението на арабизма. То е негов брат и неотделим приятел. Турската младеж от все сърце желае да види прогреса на арабина и получаването на всичките му национални права. Настоящите начинания на турската младеж са ограничени до толкова важни моменти като образоването на турците след пробуждането на тяхното национално чувство, превръщането им в предприемчиви хора, освобождаването им от робството, възстановяване на здравето им, увеличаване на населението и богатството им. Най-общо представянето на турчина пред света като уважаван и благословен елемент, достоен за правото да живее между нациите на XX век... О, вие, елитни представители на арабската младеж, вие също работете за постигане на същите идеали...

Cemal, p. 220.

Джемал паша е кадрови офицер и един от лидерите на младотурците. След преврата от януари 1913 г. той става военен губернатор на Истанбул, после министър по въпросите на флота. По време на Първата световна война е главнокомандващ на армията в Сирия, където се опитва да се противопостави на британците и да запази лоялността на арабското население към Османската империя.

Каква е целта на тази реч?

► **И 3. Обявяване на албанската независимост във Вльора (1912 г.) – съвременна гравюра**

Фигурата зад флага изобразява Скендербег.

Кой е централният елемент в изображението? Как мислите: защо независимостта е свързана с националните символи? Каква е ролята на Скендербег в това изображение?

Hudhri, p. 44.

I-35. Проектът на Димитрия Чуповски за създаването на Балканска федерална демократична република (Санкт Петербург, 1917 г.)

БАЛКАНИТЕ НА БАЛКАНСКИТЕ НАРОДИ, ПЪЛНО САООПРЕДЕЛЕНИЕ НА ВСЯКА НАЦИЯ.

Текущата Световна война носи свобода и самоопределение на много поробени народи.

Векове наред Македония се бореше и проливаше реки от кръв за тази свобода и независимост, но бе предателски разделена от престъпния шовинизъм и алчността на кървавите династии около нея. Последиците от този безпрецедентен грабеж причиниха не само взаимното изстребление на балканските народи, но също и тази невиждана световна война. Сега, когато голяма част от Балканския полуостров е в руини и останалите балкански народи са под австро-унгарско иго, ние, македонците, страдали повече от всеки друг, призоваваме вас, балканските народи, да забравите миналите спорове, да се обедините и да се присъедините към нашата всебалканска революционна програма за обща борба и за създаване на Балканска федерална демократична република. Програмата на нашия Революционен комитет съдържа следното:

1. всички балкански народи трябва да отстранят съществуващите династии и да въведат републиканско управление;
2. всяка балканска република ще бъде напълно автономна във вътрешните си дела;
3. всички балкански републики ще образуват една Балканска федерална демократична република;
4. Балканската федерална демократична република ще бъде съставена от следните републики: Македония, Албания, Черна гора, Гърция, Сърбия, България, Хърватско, Босна и Херцеговина, Словения и Тракия;
5. като независими републики се признават не само етноплеменни държави, но също и региони със смесено население, чиито жизнени интереси са тясно свързани с географски, исторически, политически, икономически и културни условия;
6. в републиките със смесено население могат да се организират автономни окръзи и общини, където всяка националност ще може да се радва на пълната свобода на своя матерен език, вяра и традиции;
7. официалният език на всяка отделна република ще бъде езикът на мнозинството;
8. всяка отделна република трябва да изпрати упълномощени представители в общ Федерален парламент на Балканската федерална демократична република;

9. от състава на упълномощените представители трябва да се формират Федерално правителство и Съвет, които излъчват президента на Федералната република;

10. Федералното правителство и Съветът трябва да бъдат съставени от равен брой представители от всяка федеративна република;

11. Федералното правителство и Съветът ще координират всички общи вътрешни въпроси и външните международни въпроси на Балканската република.

Македониум, с. 75-76.

Димитрия Чуповски (1878-1940) е водещ член на Македонската асоциация в Санкт Петербург. Избухването на Първата световна война и Руската революция от 1917 г. го насърчават да състави смелите планове за реорганизацията на Югоизточна Европа след войната.

Прочетете първия параграф внимателно и го сравнете с текстове I-30 и I-31. Помислете защо Чуповски предпочита федералната република пред македонска национална държава.

I-36. Декларацията от Корфу (1917 г.) за принципите на съюза между сърбите, хърватите и словенците.

Бившият Коалиционен комитет и настоящият кабинет на кралство Сърбия, а също и представителите на Югославския комитет, базиран в Лондон, като функционираха досега самостоятелно, в присъствието и в сътрудничество с председателя на (сръбския) парламент, проведоха конференция, на която обмениха мисли и идеи, свързани с бъдещето на сърбите, хърватите и словенците в една държава.

[...] Представителите на сърбите, хърватите и словенците трябва, най-вече и преди всичко, да акцентират върху факта, че тази наша нация е от една и съща кръв, език, еднаква в чувството си за единство, чрез непрекъснатостта и целостта на територията, на която живее, и също е обединена от еднакви житейски цели, доколкото се отнасят до съществуването на нацията, а също и от моралното, и материалното развитие.

Нашата нация с три имена, която е страдала тежко от суровата сила и несправедливост, и

е страдала много поради самоопределението си, прегърна с голяма радост този върховен принцип като главна цел на ужасната борба, причинена от незачитането на правото на дадена нация на самоопределение. Така, упълномощените представители на сърбите, хърватите и словенците потвърждават, че единственото неоспоримо искане на нашия народ е, че той настоява на основата на свободното самоопределение на нацията да бъде напълно освободен от всякакво чуждо владичество, и обединен в единна, свободна, независима национална държава, и че неговата обща държава ще бъде основана на тези модерни и демократични принципи (раздел 1).

Нашият народ не иска нищо, което принадлежи другиму; нашият народ просто иска онова, което му принадлежи, искаме да бъдем освободени като цяло и обединени. Ето защо, с пълно съзнание и решимост, нашият народ няма да приеме никакво частично решение на проблема за националното освобождение и обединение. Той поставя проблема за освобождението от Австро-Унгарската империя и за обединението си със Сърбия и Черна гора в едно неделимо цяло.

Petranović, Zečević, pp. 66-68.

Драматичните събития от 1917 г. (по-специално революционното движение в Русия и включването на Америка във войната) довеждат сръбското правителство и Югославския комитет, формиран от политици-изгнаници от южнославянските територии на Австро-Унгария, до това да преодолеят разногласията си и да се изправят пред света с обща политическа програма. Декларацията е договорена през юни 1917 г. на остров Корфу, където се оттегля сръбското правителство, след като е принудено да напусне Сърбия през 1915 г. Тя включва 13 по-важни постановления относно името на бъдещата държава (Кралството на сърбите, хърватите и словенците) – парламентарна, конституционна монархия, начело с династията Караджорджевичи; герба, флага и равенството на съществуващите национални символи, равенството на трите национални имена, азбуките, религиозните деноминации, територията, равенството на гражданите ѝ пред държавата и закона и др. Документът оказва значително влияние върху нагласите на емигрантските югославски политици, и сред хората, живеещи в южнославянските провинции на Австро-Унгария.

Какво е основното предложение, направено от сърбите за бъдещето на сърбите, хърватите и словенците? Какви са аргументите в подкрепа на това предложение? Как мислите: защо е предложена обща държава, а не три отделни държави? Какъв съвет бихте дали днес за бъдещето на сърбите, хърватите и словенците през 1918 г.?

I-37. Възвание на крал Никола към югославяните, 20 октомври 1918 г.

Братя мои, с изключително въодушевление, радост и опиянение, заявявам днес, тържествено, своето желание – и съм убеден, че всички верни мои черногорци споделят същото – нашата Черна гора да стане неразделна част от Югославия, достойно да се присъедини към Югославската общност, така както се сражава и страда за нея докрай. Желая да постигнем съгласие и да се организираме като братя в Югославска конфедерация, в която всички ще запазят правата си, религията си, своите закони и обичаи.

Petranović, Zečević, p. 75.

Никола I Петрович Негош (1841-1921), черногорски княз (1860-1910) и крал (1910-1921). По негово време Черна гора постепенно разширява територията си и е призната за независима на Берлинския конгрес през 1878 г. Той модернизира държавното управление, въвежда законова уредба, приема първата Конституция, урежда отношенията с религиозните институции (Черна гора е първата предимно православна страна, която подписва конкордат с Ватикана). Владетелят подобрява образователната система, икономиката и транспортната инфраструктура. Коронясан е за крал на петдесетата годишнина от управлението си. След като Австро-Унгария окупира Черна гора през януари 1916 г., емигрира във Франция, където умира.

I-38. Речта „14 точки“ на президента Удроу Уилсън (1918 г.) – клаузите относно Югоизточна Европа.

Влязохме в тази война, тъй като бяха налице нарушения срещу правото, които ни засегнаха дълбоко и направиха живота на нашия собствен народ невъзможен, докато не бяха поправени и светът не стана отново подсигурен веднъж завинаги срещу тяхната повторна проява. Така че

онова, което искаме в тази война, не е нещо особено за нас. Това е светът да бъде подходящ и сигурен за живот; и по-специално да стане сигурен за всяка миролюбива нация, която, подобно на нашата, иска да живее собствения си живот, да определя своите собствени институции, да бъде подсигурана с оглед на справедливостта и почетното отношение от страна на другите народи по света, а също и срещу силата и егоистичната агресия. Всички народи по света са всъщност партньори спрямо този интерес и от наша страна виждаме много ясно, че когато не постъпваме несправедливо с другите, и те не постъпват така с нас. Следователно програмата за световен мир е и наша програма, и тази програма, единствено възможната, както я виждаме ние, е следната:

[...]

X. Народите на Австро-Унгария, чието място сред нациите желаем да видим осигурено и съхранено, трябва да получат възможност за автономно развитие при възможно най-голяма свобода.

XI. Румъния, Сърбия и Черна гора трябва да бъдат опразнени, а окупираните територии – възстановени. На Сърбия трябва да се осигури свободен и сигурен излаз на море, и отношенията между няколкото балкански държави помежду им да бъдат определени от приятелски споразумения около исторически установените линии на принадлежност и националност; трябва да бъдат въведени международни гаранции за политическата и икономическа независимост и териториалната цялост на няколкото балкански държави.

XII. На турските региони от настоящата Османска империя трябва да бъде осигурен стабилен суверенитет, но другите националности, които сега са под турска власт, трябва да получат несъмнена сигурност за живота си и напълно ненакърнима възможност за автономно развитие, а Дарданелите трябва да са постоянно отворени като свободен коридор за корабите и търговията на всички нации при международни гаранции.

XIV. Трябва да се формира общо сдружение на нациите, по специални спогодби, чиято цел е предоставяне на взаимни гаранции за политическа независимост и териториална цялост, както за големите, така и за малките държави [...].

<http://www.fordham.edu/halsall/mod/1918wilson.html>

Президентът на САЩ Уудроу Уилсън излага своето „Предложение в 14 точки“ за края на войната в реч, произнесена на 8 януари 1918 г. В нея той разисква основата за мирния договор и създаването на Общество на народите.

Какви са намеренията на Уудроу Уилсън относно Балканите? Как бихте ги характеризирали? Преценете дали тези решения биха подобрили ситуацията на Балканите в дългосрочен план.

I–39. Резолюция на Националното събрание в Алба Юлия, с решение за обединението на Трансилвания с Румъния (1918 г.)

I. Националното събрание на всички румънци в Трансилвания, Банат и Унгарската страна, събрано чрез свои законни представители в Алба Юлия на 18 ноември /1 декември, постанови обединението на тези румънци и на всичките територии, обитавани от тях с Румъния.

Националното събрание провъзгласи над всичко неотчуждаемото право на румънската нация над целия Банат, граничещ с реките Муреш и Тиса, и с Дунава.

II. Националното събрание предоставя на горепосочените територии предварителна автономия до събирането на представителите, избрани на всеобщи избори.

III. По този въпрос Националното събрание провъзгласява следните фундаментални принципи за основаването на нова Румънска държава:

1. Пълна национална свобода за всички съжителстващи народи. Всеки народ ще се учи, управлява и съди на своя собствен език, от хора от неговия произход, и всеки народ ще има правото да бъде представен в правосъдната система и да управлява страната съобразно числеността на хората си.

2. Равни права и пълна автономна религиозна свобода за всички религии в Държавата.

3. Пълна демократична система във всички сфери на публичния живот. Всеобщо избирателно право, пряко, равно и тайно, във всяка общност, пропорционално, за двата пола, навършили 21 години, при представителството в общините, окръзите или парламента.

4. Пълна свобода на печата, сдружаването и събраията, свободно изразяване на всички човешки

мисли.

5. Радикална аграрна реформа. Всички имоти, най-вече големите, да бъдат вписани. Завещанията, по които наследникът приписва земята на трета страна трябва да бъдат отменени; междувременно, на основата на правото за свободна подялба на именията, селянинът ще може да владее своя имот (орна земя, пасища, гора), поне един за него и за семейството му, за да го обработва. Водещ принцип на тази аграрна политика е да проведе социално изравняване, от една страна, и да даде тласък на производството, от друга.

6. Индустиалните работници ще получат същите права и привилегии, които са в сила в най-развитите западни индустиални държави.

IV. Националното събрание би искало от мирния конгрес да установи общността на свободните нации, така че справедливостта и свободата да бъдат осигурени наравно за всички големи и малки нации, и в бъдеще войната ще бъде изоставена като средство за контролиране на международните отношения.

V. Румънците, събрани в Националното събрание, поздравяват братята си от Буковина, които се отделиха от ярема на Австро-Унгарската империя и бяха обединени в отечеството си Румъния.

VI. Националното събрание поздравява с обич и ентузиазъм освобождението на нациите, поробени досега от Австро-Унгарската империя, а именно нациите: чехословашка, австро-германска, югославска, полска и карпато-русинска, и реши, че този поздрав трябва да бъде отправен и до всички други нации.

VII. Националното събрание смирено поменавя паметта на смелите румънци, чиято кръв се проля в тази война, за да се осъществи нашата мечта, тъй като те умряха за свободата и единството на румънската нация.

VIII. Националното събрание изразява своята благодарност и възхищение към всички Съюзни сили, които чрез брилянтните си победи се сражаваха упорито срещу враг, обучаван десетилетия за война, и освободиха цивилизацията от терора на варварството.

IX. За да продължи да управлява делата на румънската нация в Трансилвания, Банат и Унгарската страна, Националното събрание реши да основе Великата национална румънска конвенция, която

ще има всички права да представлява румънската нация, по всяко време и навсякъде, в отношенията с всички нации по света, и да вземе всички нужни решения в интерес на нацията.

http://www.cimec.ro/Istorie/Unire/rezo_eng.htm

Какви са предложенията относно малцинствата в Румънската държава? Защо, според вас, румънците включват подобни точки в своята декларация за съюз с Румъния?

I-40. Реч на Юлиу Маниу пред Националното събрание в Алба Юлия (1918 г.)

За да отстраним всички съмнения, които чужденците биха имали относно онова, което възнамеряваме да сторим с нашето обединение и нашата национална свобода, Румънският велик национален съвет декларира, че не иска империя на потисничество. Ние не искаме потиснатите, каквито бяхме, да се превърнат в потисници. Искаме да осигурим свобода и развитие за всички народи, които живеят заедно. Нашият Велик национален съвет твърди, че следва старата ни поговорка: „Каквото не харесваш за себе си, не го прави на другите“. В тази страна – Велика Румъния, искаме да поставим на трона националната свобода веднъж завинаги.

Искаме всяка нация да може да се обратора и да търси справедливост на свой собствен език, и да се моли на Бога в своята собствена вяра.

Ние, които леехме сълзи, когато нашият език беше отстраняван от училища, църкви и правосъдната система, не трябва да отнемеме това право от другите. Ние няма да отнемеме средствата за живот от другите. Не искаме да живеем от чужда пот, защото можем да живеем от нашето трудолюбие и нашата сила, чрез труда си [Ръкопляскания].

Само чрез демократично управление ще можем да укрепим нашата Румъния, особено ако вземем предвид нуждите на модерната държавност. Само ако имаме правило за правата и свободите в страната ще имаме силата да отстояваме нашата кауза по света.

Murgescu, p.284.

Юлиу Маниу (1873-1953) е един от главните водачи на румънското национално движение в Трансилвания под австро-унгарска власт. Той се обявява за обединение с Румъния и става председател на Великия национален съвет, който управлява Трансилвания до пълното ѝ включване във Велика Румъния. През междувоенния период Маниу става председател на Националната селска партия и премиер-министър (1928-1930; 1932-1933). Защитник е на демократичните ценности срещу различните диктатури, установени в Румъния след 1938 г., и умира в комунистически затвор. Речта на Маниу отразява ентузиазма и благородните чувства на участниците в движението, насочени към установяване на истинска национална държава в края на Първата световна война. Но духът на тази реч, макар и да влиза в резолюцията на Великото национално събрание, не е споделен от всички румънски политици. За нещастие, конкретната политика на междувоенна Румъния спрямо националните малцинства е далеч от стандартите, които Маниу се опитва да наложи през 1918 г.

Сравнете документи I-39 и I-40. Какви са разликите между реч и официална резолюция?

I-41. Предложение за организиране на македонска държава с кантонално устройство по швейцарски модел (1919 г.)

[...] Всяко почтено съзнание и всеки дух, загрижен за бъдещето на човечеството, призовава за уважение към свободното самоопределение на народите.

Ние, народът на Македония, желаем това правило да бъде приложено и към Македония. Народът на Македония притежава нужния капацитет за самоуправление, защото не е аморфна маса или неосъзната общност, както искат да ни накарат да вярваме мнозина заинтересовани писатели. Напротив, под привидния хаос съществува духовно единство, почиващо на солидни психологически връзки, като: постоянни и масови революции, общи страдания и болки под едно и също иго. Една от основните свързващи нишки на това духовно единство е точно онова върховно усилие на македонските народни маси за независимост на страната им, постоянно създаващо герои, апостоли и мъченици.

Ние заявяваме нашето право на живот, като подчертаваме за последен път волята на огромното мнозинство от следващите ни македонци:

независима Македония, с кантонално устройство, по примера на демократична Швейцария, и под протектората на една от незаинтересованите сили: Съединените щати на Америка.

За всеки един, който познава Македония и апетитите на балканските държави, няма да е трудно да разбере, че по този начин се стремим да постигнем четири цели:

1) Като превърнем Македония в независима държава, конфликтът между балканските държави ще бъде прекратен веднъж завинаги, защото македонският народ ще престане да бъде обект на сделки между съседите му.

2) Кантоналното устройство, което предлагаме да се въведе в страната ни, по подобие на швейцарската демокрация, ще осигури на малцинствата, без оглед на езиковите и религиозните разлики, абсолютното равенство в икономическото и духовното им развитие.

3) Протекторатът на една от Великите сили над Македония е нужен, за да се спрат бъдещите интриги на корумпираната дипломация на балканските държави.

4) Веднъж свободна и независима, Македония, благодарение най-напред и основно на прекрасното си географско положение, ще служи като свързващо звено между балканските държави, ще им позволи да се срещнат без оръжия в ръцете си и ще допринесе за реализирането на една Балканска конфедерация.

Лозана, юни 1919 г.

Върховен съвет на Македонските дружества в Швейцария

Одбрани, 900-901.

Открийте аргументите, които използват авторите на мемоара, за да подкрепят идеята за независима македонска държава. Коментирайте аргументите за македонска държава по подобие на швейцарския модел. Смятате ли, че те са подходящи, като се има предвид историческата ситуация в края на Първата световна война? Ако бяхте член на македонско дружество, какво решение бихте предложили вие?

I-42. Цюрихско споразумение за Кипър между Гърция и Турция (1959 г.)

1. Кипърската държава трябва да бъде република с президентско управление, като президентът е грък, а вицепрезидентът – турчин, избрани с всеобщо гласуване, съответно от гръцката и турската общност на острова.
2. Официалните езици на Кипърската република трябва да бъдат гръцки и турски. Законодателните и административни средства и документи трябва да бъдат съставяни и обнародвани на двата официални езика.
3. Кипърската република трябва да има свой собствен флаг с неутрално оформление и цвят, избран съвместно от президента и вицепрезидента на републиката. Властите и общностите ще имат правото да издигат гръцкото и турското знаме на празници, едновременно с кипърското знаме. Гръцката и турската общност ще имат правото да празнуват гръцкия и турския национални празници. [...]
5. Изпълнителната власт ще бъде поверена на президента и вицепрезидента. За тази цел те ще трябва да разполагат с Министерски съвет, съставен от седем гръцки и трима турски министри. [...]
6. Законодателната власт ще бъде поверена на Камарата на представителите, избрана за период от пет години, с всеобщо гласуване, от всяка общност поотделно, в пропорцията от 70 процента за гръцката общност и 30 процента за турската; тази пропорция ще се определя независимо от статистическите данни [...]
11. Гражданските служби ще са съставени от 70 процента гръци и 30 процента турци. Разбира се, това количествено разделение ще се прилага, доколкото е практически, във всички нива на гражданските служби. В региони или общини, където една от двете общности е в мнозинство близо до 100 процента, органите на местната администрация ще бъдат съставени само от чиновници, принадлежащи към тази общност [...]
18. Президентът и вицепрезидентът на републиката ще имат равните права да упражняват прерогатива за помилване на лица от съответните им общности, които са осъдени на смърт. В случаите, когато ищците и осъдените са лица от различни общности прерогативът на помилването ще се упражнява по споразумение между президента и вицепрезидента. В случай на несъгласие ще надделява гласуването за милост. Когато се постигне помилване, смъртното наказание ще се променя на доживотен затвор.
19. В случай на поземлена реформа, земите ще трябва

да се разпределят само между лица, които са членове на същата общност, от която са и експроприираните собственици. [...]

21. Трябва да бъде сключен договор между Република Кипър, Гърция, Обединеното кралство и Турция, който да гарантира независимостта, териториалната цялост и конституцията на новата Кипърска държава. Трябва да бъде сключен договор за военен съюз между Кипър, Гърция и Турция. Тези два документа трябва да имат конституционна сила (последният абзац трябва да бъде включен в Конституцията като основен член).

22. Трябва да се признае, че пълната или частична уния на Кипър с която и да е друга държава, или пък сепаратистка независимост на Кипър (т.е. подялбата на Кипър на две независими държави), е напълно изключена. [...]

24. Гръцкото и турското правителство трябва да имат правото да субсидират институции за образование, култура, спорт и благотворителност, принадлежащи на съответните им общности. Също така, ако някоя от общностите сметне, че не притежава достатъчен брой учители, професори или свещеници за дейността на институциите си, гръцкото и турското правителство могат да ги подсиgurят с количеството кадри, необходимо за посрещане на тези им нужди. [...]

26. Новата държава, която трябва да се създаде с подписването на договорите, ще бъде организирана, колкото се може по-бързо, в рамките на период не по-дълъг от три месеца от подписването на договорите.

27. Всичките горепосочени точки трябва да бъдат включени като основни членове в Конституцията на Кипър.

vkibris.gen.tr/english/photos/documents/zurich02.html

През 50-те години на ХХ в. кипърските гръци засилват освободителното движение срещу британското управление, установено през 1878 г. Партизанската кампания, подета от ЕОКА¹⁷ (неофициално подкрепяна от Гърция), се оказва ефективна за подкопаването на британското управление. Въпреки това, кипърските турци (подкрепени от Турция) са против перспективата за обединение с Гърция и вместо това искат подялбата на Кипър. В крайна сметка, гръцкият и турският министър-председатели Константин Караманлис и Аднан Мендерес постигат компромисно споразумение в Цюрих, на 11 февруари 1959 г., което установява принципите на функциониране на независима държава в Кипър. Последвалото приемане на конституция и серия от взаимносвързани договори, които подсиgurяват военните бази за Великобритания и правото на намеса за Гърция и Турция (договор за създаване и договор за гаранции), позволяват на Кипър да стане независима държава на 19 август 1960 г.

 Какво мислите за специалните разпоредби относно политическото представителство на двете общности? Познати ли са ви подобни исторически опити за сходни политически системи?

I-43. Франьо Туджман защитава правото на всяка нация да има своя собствена държава (1982 г.)

Нито една нация не може да се откаже от своите интереси и цели, понеже това би означавало да се откаже от живот. Освен това, нациите нямат право да се самоубиват, нито пък е възможно тайното им убийство: техният палач или убиец винаги е добре известен в историята. Нациите са неизменна клетка на човешкото общество и на целия свят. Този факт не може да бъде оспорен. Ето защо, борбата за национално оцеляване, за самоопределение и национална свобода не е и не може да бъде престъпление. [...] Всяка нация, без оглед на това колко е голяма или малка, и без значение каква е, има естественото и историческо право на място и на суверенитет в човешката общност, така както всеки човек има права в обществото. [...]

Za Hrvatsku, p. 218.

Франьо Туджман (1922-1999) е историк и политик, член на комунистическата съпротива по време на Втората световна война и по-късно комунистически управник, който е обвинен от Тито, че е хърватски националист и е осъден на много години затвор, а накрая става президент на Република Хърватска (1990-1999).

Как Туджман защитава правото и нуждата на всяка нация от „национална свобода“? Може ли човечеството да съществува, ако няма нации? Какво мислите по този въпрос? Сравнете този текст с текстове I-4, I-6, I-7, I-16, I-22. Открийте общите аргументи, използвани във всички тях.

I-44. Декларация за независимостта на Косово (2008 г.)

A. РЕШЕНИЕ НА СЪБРАНИЕТО НА КОСОВО

Събранието на Косово одобрява

ДЕКЛАРАЦИЯТА ЗА НЕЗАВИСИМОСТ НА КОСОВО

1. Ние, демократично избраните водачи на народа ни, обявяваме по този начин Косово за независима и суверенна държава. Тази декларация отразява волята на народа ни и е в пълно съответствие с препоръките на специалния пратеник на ООН, Марти Ахтисаари, и неговото „Всеобхватно предложение относно уреждане на статута на Косово“.

2. Обявяваме Косово за демократична, светска и мултиетническа република, ръководени от принципите на недискриминацията и равно право на защита от закона. Ще защитаваме и ще подпомагаме правата на всички общности в Косова и ще създадем условията, нужни за тяхното ефективно участие в политическия процес и в процеса на взимане на решения. [...]

10. Косово заявява своята привързаност към мира и стабилността в нашия регион – Югоизточна Европа. Нашата независимост слага край на процеса на насилственото разпадане на Югославия. Макар и този процес да бе болезнен, ние ще работим неуморно за помириенето, което ще позволи на Югоизточна Европа да се придвижи отвъд конфликтите от миналото ни и да създаде нови връзки на регионално сътрудничество. Затова ще работим заедно със съседите си, за да се придвижим към общото ни европейско бъдеще. [...]

11. Изразяваме по-специално желанието си да установим добри отношения с всичките си съседи, включително Република Сърбия, с която имаме дълбоки исторически, търговски и социални връзки, които искаме да развиваме и по-нататък в близкото бъдеще. Ще продължим усилията си да допринесем за отношения на приятелство и сътрудничество с Република Сърбия, докато подкрепяме помириенето сред нашия народ.

D-001 Прищина, 17 февруари 2008 г.
Председател на Парламента на Косово
Якуп КРАСНИЧИ

<http://www.assembly-kosova.org/?krye=news&newsid=1635&lang=en>
– посетен на 10.10.2008 г.

17. Ethniki Organosis Kyprion Agoniston (Национална организация на кипърските борци). Виж текстове IV-11 и IV-12.

Б. РЕШЕНИЕ НА СРЪБСКИЯ ПАРЛАМЕНТ

На първото заседание на Първата си извънредна сесия през 2008 г., на 18 февруари 2008 г., Националното събрание на Република Сърбия прие Решение, потвърждаващо Решението на правителството на Република Сърбия „да анулира незаконните действия на временните институции на самоуправлението в Косово и Метохия относно тяхната декларация за едностранно обявяване на независимост”.

1. Актовете и действията на Временните институции на самоуправлението на Косово и Метохия, провъзгласяващи едностранно независимост, трябва поради това да бъдат анулирани, тъй като нарушават суверенитета и териториалната цялост на Република Сърбия, гарантирани от Конституцията на Република Сърбия, Хартата на Обединените нации, Резолюция 1244 (1999 г.) на Съвета за сигурност на ООН, други съответни резолюции на Съвета за сигурност, а също и действащото международно право. Тези актове и действия представляват насилствено и едностранно отделяне на част от територията на Република Сърбия и поради това трябва да бъдат анулирани и обявени за недействителни. Те не трябва да имат никакъв правен ефект, нито в Република Сърбия, нито пък в международния правен ред. Едностранното отделяне на част от територията на суверенна държава представлява закононарушение срещу Република Сърбия и нарушение на действащото международно право.

2. Правителството на Република Сърбия потвърждава с това Решение, че автономната област Косово и Метохия е неотделима част от единния и неделим конституционен и правен държавен ред в Република Сърбия, основан на Конституцията на Република Сърбия и на Хартата на Обединените нации. [...]

РС No 1

Белград, 18 февруари 2008 г.

НАЦИОНАЛНО СЪБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ

www.parlament.sr.gov.rs/content/akta/akta/detalji

– посетен на 05. 12. 2008 г.

В края на войната в Косово през 1999 г., Резолюция 1244 на Съвета за сигурност на ООН поставя Косово под преходна администрация на ООН и регламентира, че постепенният политически процес с посредничеството на ООН ще определи бъдещия статут на Косово, т.е. дали то ще стане независима държава или ще остане част от Сърбия. След дълги преговори, през април 2007 г. специалният пратеник на ООН Марти Ахтисаари представя пред Съвета за сигурност на ООН пакет от предложения, които включват предписания за защита на малцинствата и ясна препоръка Косово да получи независимост, но в определен период да бъде под международен надзор. Това предложение е прието от представителите на косовските албанци, но е отхвърлено от Сърбия и не е прието като резолюция на Съвета за сигурност на ООН поради съпротивата на Русия, разполагаща с право на вето в Съвета за сигурност. Друг кръг преговори, свикан от генералния секретар на ООН и проведен от тройката преговарящи от САЩ, ООН и Русия, завършва на 10 декември 2007 г., без да постигне споразумение между страните относно статута на Косово. На 17 февруари 2008 г. парламентът на Косово, бойкотиран от 11 сръбски депутати, одобрява единодушно с гласовете на 109 присъстващи депутати, едностранната декларация за независимост на Косово. Още на 14 февруари 2008 г. сръбското правителство приема решение, анулиращо очакваната декларация за независимост на Косово и на 18 февруари 2008 г. това решение е потвърдено от парламента на Сърбия. Ситуацията е далеч от уреждане, различните държави са на различни позиции относно подкрепата или неприемането на независимостта на Косово. Съединените щати, повечето страни от Европейския съюз и някои други държави признават независимостта на Косово, но други отказват да го сторят. През октомври 2008 г. Генералната асамблея на ООН одобрява искането на Сърбия за консултативно мнение на Международния съд дали едностранната декларация за независимост на Косово е в съответствие с международното право.

Задачи: Опитайте се да изброите три довода в полза на независимостта на Косово и три аргумента в полза на това Косово да остане част от Сърбия. Каква беше позицията на страната ви относно независимостта на Косово? Какви бяха причините за това? Каква беше позицията на Европейския съюз относно независимостта на Косово? Какво знаете за Международния граждански представител за Косово [International Civilian Representative for Kosovo (ICR)] ?

ГЛАВА II

ОРГАНИЗИРАНЕ НА НАЦИОНАЛНАТА ДЪРЖАВА

Новите национални държави в Югоизточна Европа се сблъскват със сериозни проблеми, общи за повечето от тях. Без съмнение, първият от тези проблеми е определянето на новите държавни структури и механизми. Конституциите често пъти играят основна роля в този процес, но покрай правната рамка е налице и сложният проблем за фактическото изграждане на нацията.

Новите политически елити се опитват да комбинират западни модели и местни/национални традиции и интереси по един практически начин. За разлика от републиканските опити през дългия XIX в., новите държави в Югоизточна Европа стават монархии, някои управлявани от местни князе (Черна гора и Сърбия), други – от принцове от западен произход (Гърция, Румъния, България и Албания). Едва след Първата световна война този модел се променя и новите национални държави, както и някои от старите, избират (или са принудени да изберат) републиканската форма на управление. Установяването на конституционна, многопартийна и сравнително демократична политическа система се оказва особено труден и често пъти заплетен процес, затормозен от социалната закостенялост, икономическата и културна изостаналост, и от авторитарните традиции и методи.

Проблемът за дефиниране на гражданството е изключително деликатен. Новите национални държави не са хомогенни в етническо или религиозно отношение. Освен това, съвременният свят поражда значителни трансгранични движения на хора, които увеличават пъстротата на населението. Разнообразни предразсъдъци и интереси оформят механизми на включване/изключване, които варират от установяване на правни граници до практически форми на дискриминация. В тази област прогресът е особено сложен; даването на пълни права на религиозните и етническите малцинства, често пъти налагано от чуждестранни сили, има за противотезест надигането на ксенофобски чувства, противопоставяния, съпроводени с насилие и страдания в моменти на криза.

Новите национални държави са крехки и уязвими. За да оцелеят, те трябва да изградят жизнеспособни институции и да се модернизират. Това включва изграждане на ефективна администрация и надеждна военна система, обединяващи закони и мерки, реструктуриране на църквата на национална основа, а също и строителство на железници. Изграждането на нациите не е ограничено само до институциите и инфраструктурата. То включва също така процес на акултурация (възприемане на друга култура). Публичното образование, научните общества и различни други културни посредници променят мисленето на хората, легитимират новите политически системи и довеждат отделния човек и социалните групи до идентификацията им с новите национални държави.

IIa. Главни аспекти на държавната организация

II–1. Проект за конституция, съставен от Ригас Велестинлис (1797 г.)

За Републиката

Член 1. ЕЛИНСКАТА РЕПУБЛИКА е единно цяло,

включващо различни раси и религии; тя не вижда разликите във вярата по враждебен начин; тя е неделима, всички реки и морета, които разделят нейните области, са тясно свързани и образуват неделимо цяло.

18. Използваме думата „елински“ вместо „гръцки“, тъй като за Ригас терминът не се отнася до държава на гърците, а до държава, вдъхновена от класическите политически идеали. Освен това, в текста си Ригас използва термина „елин“ и „Елада“, а не „грък“ и „Гърция“, или „ромей“, какъвто е случаят с други учени от същия период (виж например текстове I–4 и I–9).

За разделението на народа

Член 2. ЕЛИНСКИЯТ НАРОД, т.е. всички жители на тази държава, без оглед на религия или език, са разделени на събрания съобразно местната власт, така че да упражняват властта си за управление, т.е. събират се във всяка област, за да дават мнението си по всеки проблем. [...]

За гражданството

Член 4. Всеки човек над 21 години, роден и живеещ под този суверенитет, е гражданин.

– Всеки чужденец над 21 години, който е живял в тази държава една година и изкарва прехраната си с работата си, е гражданин. [...]

– Всеки, който говори говоримия или [древния] елински език и помага на Елада, дори и да живее на противоположния край на света (тъй като елинската закваска се е разпространила из двете полукълба), е елин и гражданин.

– Всеки, който е християнин и не говори говоримия или [древния] елински език, но само помага на Елада, е гражданин.

– Накрая, всеки чужденец, за когото управлението смята, че е достоен жител на Родината, например добър занаятчия, или прилежен учител, или пък заслужил патриот, е добре дошъл в Родината и се радва на равни права с всички останали съграждани.

Rigas, pp. 45-47.

Откъси от Конституцията, написана през 1797 г. от Ригас Велестинлис (1757-1798), един от най-важните представители на Гръцкото просвещение.

Повлиян от Френската революционна конституция от 1793 г., той определя като гръцки народ всички, които живеят в републиката, независимо от религията и езика, и които се събират, за да решават общи въпроси. Ригас е арестуван от австрийската полиция, обвинен в „конспирация“ и предаден на турските власти, които го екзекутират в Белград през юни 1798 г.

Според автора кои трябва да са граждани на Гръцката република? Каква е връзката между гражданството, гърците, живеещи в Гърция и онези, живеещи в чужбина? Какви права и задължения са дадени на чужденците? Обсъдете връзката между гражданството и религията, така както е представена в проекта за конституция. Кои елементи са вдъхновени от Френската революция? Сравнете този текст с по-късното развитие във II–12 и II–13.

II–2. Речта на Божо Груевич на първата сесия на Сръбския съвет (1805 г.)

[...] Трябва да установим и приложим добре в Сърбия принципите на разума и справедливостта, и да ги подсилим добре с цялата си мощ, така че всяка сила и власт да им бъде подчинена. И този мъдър и почтен закон трябва да ни бъде първи господар и управник. Трябва да командва господарите, войводите¹⁹, Съвета, духовенството, епископите и всеки друг, голям и малък. Той ще ни защитава и ще охранява свободата и гражданските ни права.

Там, където конституцията е добра, т.е. законите са добре съставени, и където правителството е добре организирано според закона, там има свобода, там има граждански права, и когато един или мнозина нареждат нещо спорно, не спазват закона, но правят каквото си искат, държавата умира, вече няма никаква свобода, сигурност и богатство, и беззаконието и разбойничеството ще надделеят, само че под различно име. [...]

Всички, дори нероденото дете, трябва да искат от владетеля сигурност за: 1. живота, 2. имота, и 3. честта си, и ако владетелят не желае или не може да запази живота, имота и честта им, тогава той не заслужава да бъде техен владетел. Следващото му задължение е да освободи онези, които още не са свободни, и да пази свободата на страната, защото животът е два пъти по-скъп и сладък в свобода. Свободата ни различава от животните, а робът е по-лош от животното, понеже е лишен от онова, което го прави личност. По-добре е да се умре, отколкото да се живее като роб. Свободата... ни прави хора; свободата и гражданските права дават сила на войника, мъдрост и правилна преценка на войводите и управителите... В свободната страна реколтите са по-добри и добитъкът се охранва по-добре, яде се вкусен хляб и се пие добро вино. С една дума, където няма свобода, там няма живот.

Memoari, pp.295-297.

19. Военачалник, който също така упражнява и местната власт по време на Сръбското въстание.

Божа Груевич (Теодор Филипович) е сърбин от Унгария, който се заселва в Русия и там става университетски професор в Харков. През есента на 1804 г. се присъединява към сръбска въстаническа делегация, която отива в Санкт Петербург да търси помощ и подкрепа от Русия. През март 1805 г. пристига в Сърбия, където участва в организирането на правителството и в създаването на първите институции на новата държава, като става член на Съвета (първото правителство).

Какво възнамерява да внуши авторът чрез тази реч? Какво мислите за последното изречение?

II–3. Писмо на Вук Караджич до княз Милош Обренович (1832 г.)

Земун, 24 април, 1832 г.

Ваша чест,

Милостиви господарю! [...]

Вярно е онова, което казваха нашите стари, че *никой* не може да изпече питки за целия свят; но с оглед на настоящето поведение на Ваше Височество, може почти напълно да се обобщи, че *никой* тук не е доволен. Като анализираме това в по-големи подробности, ще излезе, че най-недоволни са държавните служители, които са най-близо и много често край Ваше Височество, докато най-доволни са онези, които Ваше Височество не е срещал никога. [...]

Всички причини за това недоволство могат на практика да се групират в две основни категории. Хората са недоволни или защото не могат да живеят според способностите и желанията си, тъй като *никой* не е сигурен, когато става дума за живота и честта му, нито пък е господар на дадената му от Бога собственост, придобита чрез справедливост и труд, или защото не е направено достатъчно за общото благо, или пък по начин, както трябва и може да се направи (според тяхното мнение). [...]

Първо ще кажа, като правило, според което всичко останало би могло да се прецени, че *истинското благо за всеки владетел е онова, което е благо и за народа му; а което е вредно за народа му, не би могло да бъде от истинска полза за него.* [...]

1) Първото нещо, което трябва да се направи е да се даде на народа *справедливост*, или както се нарича обикновено сега в Европа – конституция. *Тук аз не мисля за френската, английската или*

новата гръцка конституция, а за такава, в която ще бъде определена формата на управление и ще бъде назначено правителство [...], такава, в която животът, имотът и честта ще бъдат гарантирани на всеки; всеки ще може да работи, както му се харесва, и такава, в която всеки човек знае какво трябва да прави и че не бива да се бои нито от Вас, нито от когото и да било друго [...].

Смятам следното: беден е онзи владетел, който държи хора – войници и пазачи, които да го пазят от собствения му народ! Най-добрата защита за един владетел в страната му трябва да е любовта на народа му, задоволството от управлението му и убеждението, че, ако този владетел умре, народът ще бъде в по-лошо положение и в никакъв случай в по-добро. [...]

а) Днес в Сърбия правителството, в истинския смисъл на думата, не съществува, но Вие самият сте правителство: когато сте в Крагуевац, правителството е в Крагуевац; когато сте в Пожаревац, правителството е в Пожаревац, когато сте в Топчидер, то е в Топчидер, когато сте извън страната, то също е извън страната, и ако Вие, Боже опази, умрете един ден (което в крайна сметка ще се случи), правителството ще умре също и тогава най-силният ще вземе властта. [...]

б) Ако трябва да се създаде правителство в Сърбия, то Сърбия ще получи добро и необходимо уважение от държавите и от частните лица, защото правителството първо ще помисли, какво би обещало да прави, тъй като, ако е обещало да прави нещо, то ще бъде стриктно обвързано от това, както се казва в народната поговорка: „Царската дума не може да се отхвърли!“ [...]

в) Най-мъдрият владетел, дори да е прекарал цялата си младост в обучение как да управлява, не би могъл и не би трябвало да управлява страната *сам*, тъй като е трудно за един човек да управлява добре всички дела дори на едно малко село, та камо ли тези на цяла държава и народ; второ, понеже „четири очи виждат по-добре от две“, и трето, защото дори най-мъдрият и образован владетел е все пак човек, поддаващ се на всички човешки страсти и слабости, и поради това е под заплаха да сгреша заради гняв или някаква друга силна емоция. [...]

3) Нужно би било да се организират училища. По

мое мнение Сърбия днес няма по-голям недостиг или по-голяма необходимост, отколкото от хора, способни за държавна служба [...].

Karadžić, pp. 652-666.

През 30-те години на XIX в. нарастващ брой сръбски интелектуалци и политици са недоволни от деспотичното управление на Милош Обренович (1780-1860; княз от 1815-1839, и от 1858-1860). Едно от най-влиятелните мнения е изразено от Вук Караджич (1787-1864), който е централна фигура в сръбската национална култура през XIX в. Деятелен езиковед, етнолог и историк, той публикува първата граматика и речник на съвременния сръбски език, събира и обнародва епическа и лирическа народна поезия, и превежда Новия завет от старославянски на сръбски. По време на написването на това писмо Вук Караджич е първи председател на Мировия съд в Белградска област.

Според вас защо Вук Караджич изпраща това писмо до владетеля на страната? Кои главни проблеми на държавната политика и управление осветлява авторът?

II-4. Сръбската конституция от 1835 г. – структурата на властта

Чл. 29. Сръбският княз трябва да е роден или натурализиран сръбин от източноправославната вяра. Княгинята и съпругите на членовете на княжеското семейство трябва да бъдат от същата религия.

Чл. 45. Сръбският Държавен съвет е върховната власт в Сърбия след княза. [...]

Чл. 79. Съдопроизводството в цяла Сърбия ще се води равноправно и съобразно сръбски правен кодекс, който ще бъде публично обнародван, колкото се може по-скоро, и ще бъде предписан за съдилищата, за да се използва при граждански спорове и при криминални деяния.

Чл. 80. При издаването на присъда съдията не трябва да бъде зависим от никого в Сърбия, освен от сръбския правен кодекс. Никаква власт, по-висша или по-нисша, [...] не ще има правото да го отклонява от това или пък да му нарежда да отсъди другояче [...].

Чл. 82. Националното събрание трябва да се състои от сто внимателно подбрани, най-мъдри, най-почтени и в най-голяма степен заслужили депутати от всички окръзи и от цялото Княжество Сърбия.

Jovičić, pp. 48-64.

II-5. Румънската конституция от 1866 г. – основни клаузи

Чл. 1. Княжество Румъния, с всичките си окръзи от дясната страна на Дунава, е унитарна, неделима държава.

Чл. 2. Територията на Румъния е неотчуждаема. Границите на държавата не могат да се променят или изменят, освен чрез закон.

Чл. 3. Територията на Румъния не може да бъде колонизирана с хора от чужд произход [...].

Чл. 5. Румънците се радват на свобода на мисълта, свобода на образованието, свобода на пресата, свобода на събранията.

Чл. 10. В тази държава няма класови различия. Всички румънци са равни пред закона, като трябва да плащат еднакъв брой данъци и да участват равноправно в обществените длъжности.

Само те могат да заемат публични, граждански и военни постове. [...] Чужденците не могат да заемат публични постове, освен в изключителни случаи, определени със закон [...].

Чл. 12. Всички привилегии, изключения и класови монополи са следователно завинаги забранени в румънската държава.

Чл. 13. Свободата на личността е гарантирана. [...]

Чл. 21. Свободата на мисълта е абсолютна. [...]

Чл. 23. Образованието е свободно.

Чл. 31. Цялата държавна власт принадлежи на нацията, която не може да я упражнява другояче, освен чрез представителство и чрез принципите и правилата, установени в настоящата Конституция.

Чл. 32. Законодателната власт се упражнява колективно от Владетеля и от Националното събрание на представителите.

Националното събрание на представителите е разделено на две части: Сенат и Камара на депутатите. Всеки закон трябва да бъде одобрен и от трите дяла на законодателната власт.

Чл. 35. Изпълнителната власт принадлежи на Владетеля, който я упражнява чрез конституционните средства.

Чл. 36. Съдебната власт се упражнява от съдилищата и трибуналите. Техните решения и присъди се изпълняват в съответствие със закона и се произнасят в името на Владетеля.

Чл. 38. Членовете и на двете асамблеи представляват цялата нация, а не само окръга или града,

който ги е избрал. [...]

Чл. 92. Личността на Владетеля е ненакърнима. Неговите министри носят отговорност. Нито един владетелски декрет не е валиден, докато не бъде подписан и от министър, който по този начин става отговорен за съответния декрет.

Constituțiile, pp. 33-41.

Какво е мястото на нацията в организацията на румънската държава? Как Конституцията осъществява разделението и баланса на властите?

II-6. Възвание на княз Никола до народа на Херцеговина от юни 1876 г.

МОХАМЕДАНИ! Вие ще живеете свободно в освободена Херцеговина. Нейните закони ще се отнасят еднакво и честно за всеки един човек. Никой няма да посяга на светостта на вашата религия. Гарантирам ви това, а моята честност и обич към вас се потвърждава от стотици последователи на вашата религия, които винаги са били добре дошли, били са подпомагани и почитани като братя от моята страна и от мен. Затова ви призовавам, мохамедани, не вдигайте оръжие срещу вашите християнски братя по кръв.

Княз Никола

Besjede i proglasi kralja Nikole, p. 31.

II-7. Британският посланик в Истанбул за отношението на османците към конституцията (1876 г.)

Думата „конституция“ беше в устата на всички, така че софтите [ученици от мюсюлманските религиозни училища], които представляват интеллигентното обществено мнение в столицата, знаеха, че са поддържани от нацията. Според мен християните, а и мохамеданите няма да намалят усилията си, докато не я получат, и ако султанът откаже да я даде, опит за свалянето му изглежда почти неизбежен, тъй като циркулираха текстове от Корана, които доказваха на правоверните, че формата на управление, санкционирана от нея, е напълно демократична, и че абсолютната власт, упражнявана сега от султана, е узурпация на пра-

вата на народа и не е санкционирана от Свещения закон – и двата текста и прецедента [Коранът и Шариатът] бяха призовани, за да покажат, че не е дължимо покорство на суверен, който пренебрегва интересите на Държавата [...].

Eliot, pp. 231-232.

Възприема ли мюсюлманското население на Османската империя идеята за конституция като нововъведение от християнска Европа? Защо привържениците на конституцията твърдят, че тя е в пълно съответствие с мюсюлманското Свещено право?

II-8. Османската конституция от 1876 г.

Османската империя

Член. 1 Османската империя обхваща настоящата територия и владения, и полунезависимите провинции. Тя формира неделимо цяло, от което никаква част не може да бъде отделена по какъвто и да е повод.

Член.4. Негово Величество Султанът, с титлата „Върховен халиф“, е защитник на мюсюлманската религия. Той е суверен и падишах на всички османци.

Член 5. Негово Величество Султанът не носи отговорност; личността му е свещена.

Член. 7. Сред суверенните права на Негово Величество Султана са следните прерогативи: той назначава и уволнява министрите; той удостоява с ранговете, длъжностите и инсигниите на заповедите си, и извършва назначенията на главите на привилегированите провинции, съобразно формалностите, определени от привилегиите, които са им отстъпени; той сече монетите; неговото име се произнася в джамиите по време на публичните молитви; той сключва договори със Силите; той обявява война и сключва мир; той командва и сухопътните, и военноморските сили; той заповядва придвижванията на армията; той прилага предписанията на Шариата (Свещения закон) и на другите закони; той надзирава администрирането на обществените мерки; той отлага или отменя присъдите, произнесени от наказателните съдилища; той свиква и разпуска Общото събрание, той разпуска, ако прецени за необходимо, Камарата на депутатите, като се предвижда той да насрочи изборите за нови членове.

Свободата на личността

Член 8. Всички поданици на империята се наричат османци, без разлика по отношение на която и да е изповядвана от тях вяра; статутът на османец се придобива и губи при условия, определени в закона.

Член 9. Всеки османец се радва на лична свобода при условие, че не накърнява свободите на останалите.

Член 10. Личната свобода е напълно ненакърнима. Никой не може да бъде наказан, под каквото и да е предлог, освен в случаите, определени от закона и съобразно формите, предписани от него.

Религия

Член 11. Ислямът е държавна религия. Но, макар и да се спазва този принцип, държавата ще защитава свободното упражняване на верите, изповядвани в империята, и ще подкрепя религиозните привилегии, дадени на различни общности, при условие, че няма да бъде накърнен общественят ред и морал.

Равенство пред закона. Публични постове

Член 17. Всички османци са равни пред лицето на закона. Те имат еднакви права и притежават еднакви задължения към страната си, без религиозни предразсъдъци.

Член 18. Избираемостта за публичен пост е обусловена от познанията по турски език, който е официален език на държавата.

Член 19. Всички османци могат да бъдат назначени на публични постове, според тяхното психическо състояние, заслуги и способности.

Собственост

Член 21. Собствеността, недвижима или лична, със законен произход, е гарантирана. Не може да има отнемане, освен за добра публична кауза, и без да е обект на предварително плащане, според закона, за стойността на въпросната собственост [...].

Общото събрание

Член 42. Общото събрание се състои от две камари – Камара на нотабилите или Сенат, и Камара на депутатите.

Член 43. Двете камари ще се събират на 1 март ежегодно, откриването ще става с императорски декрет (ираде), закриването, определено за следващия 1 март, също ще става с императорски декрет. Никоя от двете камари не може да се събира, ако другата камара не присъства.

Член 47. Членовете на Общото събрание са свободни да изразяват мнението и да гласуват според желанието си. Те не могат да бъдат обвързани от условия или обещания, или пък да бъдат повлиявани от заплахи. Не могат да бъдат преследвани за мнения или гласувания, извършени в хода на дебатите, освен ако не са нарушили правилника на камарата, когато са отговорни според клаузите на действащите правила.

Провинциална администрация

Член 108. Администрацията на провинциите ще се основава на принципа на децентрализацията.

Различни клаузи

Член 115. Никоя клауза на конституцията не може да бъде отменяна или пренебрегвана, по каквото и да е повод.

www.ata.boun.edu.tr/Department%20Webpages/ATA_517/Constitution%20of%20the%20Ottoman%20Empire%201876.doc

Османската конституция е приета през декември 1876 г. в общия контекст на Източната криза от 1875-1878 г. Целта ѝ е да предотврати намесата на Великите сили в полза на немюсюлманските поданици на Османската империя, като се застъпва тезата, че новата модерна конституция им е предоставила пълни права и същевременно укрепва целостта на Османската империя. В това отношение конституцията се оказва неефективна, тъй като не предотвратява обявяването на война от страна на Русия през 1877 г. След поражението конституцията е отменена през 1878 г. и възстановена едва през 1908 г. В края на Първата световна война тя става отживелица в контекста на разпадането на Османската империя.

В какво отношение Османската конституция от 1876 г. е подобна на конституциите на различните национални държави от Югоизточна Европа? Какви елементи за сигурност са включени в текста на конституцията, за да попречат на завръщането на едно авторитарно управление? Опитайте се да си представите защо конституцията от 1876 г. определя привилегирована роля на исляма в Османската империя. Какви клаузи са включени, за да се съхрани Османската империя от вътрешно разпадане? Били ли са тези клаузи реалистични в контекста на годината 1876?

II–9. Реч на княз Никола по повод провъзгласяването на конституцията на Черна гора (1905 г.)

Господа депутати!

Формата на върховно държавно управление в тази страна досега беше самодържавието. Като седми владетел от моята династия, по Божията милост, наследих властта и ръководството на това управление. За разлика от другите монарси, нито моите славни предци, нито пък аз смятах, че не носим отговорност, и не вярвам, че волята ни е закон.

В мирно време бяхме истински братя на черногорците, биехме се заедно в едни и същи сражения, бяхме убивани, където бяха убивани и те, и понасяхме, и нанасяхме рани, така както правеха и те – по целия път от Царев лаз до Вучи дол²⁰ [...].

Нашето управление започна на гола поляна, с абсолютно нищо под ръка, под ясното небе и пред взора на врага. То бе законно, защото бе избрано от народа и бе провеждано с обич и енергия. [...]

В края на XVII в. Династията ми завари Отечеството ни в жалко състояние и почти погълнато от друга вяра, и нашата прекрасна Православна вяра – подложена на голяма заплаха. [...]

Сега границите на отечеството ни се разшириха и са международно признати от вливането на Бояна в Адриатическо море до сливането на Тара и Пива, които образуват река Дрина, и от Бийела гора до Чакор, над Печ и Дечани. [...]

Днес Отечеството ни става конституционна монархия и щастливо навлизаме в новия политически живот. Като се разделяме с предишния, в този повратен момент, не мога да се въздържа и да не изразя благодарността си, от цялото си сърце, към

моите и вашите покойни предци за техния свещен съюз и свободата, посветена от тях на нас. [...]

Решението ми да издам конституцията ще бъде посрещнато добре от две страни. Вие, и като цяло всички сръбски патриоти, ще го приемете с искрената вяра, която го вдъхнови, че то ще бъде успешно и щастливо за развитието и прогреса на Родината ни. [...]

Crnogorski, IV, pp. 34–46.

Никола I Петрович (1841–1921) управлява Черна гора от 1860 до 1918 г., първо като княз, а после, от 1910 г., като крал. По негово време Черна гора става независима (1878 г.) и увеличава територията си за сметка на Османската империя. След като учи две години в гимназия в Париж, Никола подпомага образованието и модернизацията на институциите. Поради силата на традиционните социални структури, повечето реформи трябва да се провеждат отгоре надолу и по тези причини са сравнително късни в сравнение с онези в другите национални държави от Югоизточна Европа.

По какъв начин се легитимира монархията? Защо кралят решава да дари конституция?

II–10. Прокламация на младотурците (1908 г.)

1. Основа за конституцията ще бъде уважението към върховенството на националната воля. Едно от последствията от този принцип ще бъде да се изиска незабавно отговорност от министъра пред Парламента и вследствие на това – министърът да се смята за подал оставка, ако не получи мнозинство гласове в парламента.

2. Като се има предвид, че броят на сенаторите не надвишава една трета от броя на депутатите, сенатът ще се номинира по следния начин: една трета от султана и две трети от нацията, и мандатът на сенаторите ще бъде ограничен във времето.

3. Ще се изиска всички османски поданици, навършили 20 години, без оглед на това какво притежават, собственост или богатство, да имат правото да гласуват. Тези, които са изгубили гражданските си права естествено ще бъдат лишени от това право.

4. Ще се изиска правото на свободно формиране на политически групи да бъде вкарано по прецизен начин в конституционната харта, така че да

20. Бойни полета от войните с османците.

се спазва член 1 от конституцията от 1293 г. от Хиджра.

7. Турският ще остане официален държавен език. Официалната кореспонденция и дискусии ще се провеждат на турски език.

9. Всеки гражданин ще се радва на пълна свобода и равенство, без оглед на националност и религия, и ще има еднакви задължения. Всички османци, бидейки равни пред закона относно правата и задълженията към държавата, са избираеми на правителствени постове, според личните им способности и образованието им. Немюсюлманите са еднакво годни и за военна служба.

10. Свободното упражняване на религиозните привилегии, които са били отпуснати на различните националности, ще останат непокътнати.

14. Като се има предвид, че имуществените права на земевладелците не са нарушени (понеже тези права трябва да се уважават и трябва да се запазят непокътнати, според закона), ще бъде предложено на селяните да се разреши да придобиват земя и ще им се предоставят средства за заемане на пари с умерена лихва.

[...]

16. Образованието ще бъде свободно. Всеки османски гражданин, в рамките на предписанията на конституцията, може да ръководи частно училище в съответствие със специалните закони.

17. Всички училища ще действат под надзора на държавата. За да се получи образование с хомогенен и единен характер за османските граждани, ще се отворят и държавни училища, преподаването в тях ще бъде свободно и всички националности ще бъдат допуснати до тях. Преподаването на турски език ще бъде задължително в общинските училища. В държавните училища публичното преподаване ще бъде свободно. Средното и висшето образование ще се получава в обществените училища, посочени по-горе; то ще ползва турския език. Търговските, земеделските и индустриалните училища трябва да бъдат отворени с цел развитие на ресурсите на страната.

18. Ще се предприемат стъпки, също така, за създаване на пътища, железопътни линии и канали, за да се увеличат средствата за комуникация и да нараснат източниците на богатство в страната. Всичко, което би могло да застраши търговията или земеделието, ще бъде отстранявано.

<http://www.fordham.edu/halsall/mod/1908youngturk.html>

След поражението във войната от 1877-1878, султан Абдул Хамид II (1876-1908) отменя конституцията от 1876 г. и управлява самодържавно. Младотурците, опозиционна организация, формирана предимно от офицери и интелектуалци, искат възстановяване на конституцията и модернизиращи реформи, за да се укрепи империята. В крайна сметка, през 1908 г. те провеждат успешна революция и завземат властта, която задържат до 1918 г.

Основното искане на младотурците по време на опозицията им срещу Абдул Хамид II е възстановяване на конституцията от 1876 г. Въпреки това, те приемат включването на някои промени в тази конституция. Избройте тези промени и обяснете защо младотурците настоявали толкова да ги въведат?

Сравнете член 17 с текстовете от глава IIe. Каква роля играе училището в процеса на изграждане на нацията? Анализирайте член 18 и го сравнете с текстовете от глава II d. Какво можем да отбележим за ролята, приписвана от политическите лидери, на икономическото развитие?

Таблица 1: Конституции на държавите от Югоизточна Европа

Държава	Първа модерна конституция	Основни промени			Настояща конституция
		Преди Първата световна война	Междувоенен период	След Втората световна война	
Албания ²¹	1920		1925; 1928; 1939	14.03.1946; 1976	21.10.1998
Босна и Херцеговина					24.02.1993 14.12.1995
България	1879 (Търновска конституция)			04.12.1947; 1971	12.07.1991
Кипър	1959 (1960)				
Хърватско					22.12.1990
Република Македония					17.11.1991
Гърция ²²	1844	1864; 1911	1927	1952	07.06.1975
Черна гора	1905			12.10.1992	19. 10. 2007
Османска империя	1876				
Румъния ²³	1866		1923;1938	13.04.1948;1952;1965	08.12.1991
Сърбия	1835	1838; 1869 1888; 1901		28.09.1990	08.11.2006
Словения					23.12.1991
Турция	1924			1961	07.11.1982

Таблица 2: Въвеждане на всеобщо изборително право в Югоизточна Европа

Държава	Всеобщо изборително право за мъжете	Изборително право за жените
Албания	1920	Ограничено-1920; всеобщо-1946
Босна-Херцеговина	1920 (Югославия)	1945 (Югославия)
България	1879	Омъжени жени – 1938; всеобщо-1945
Хърватско	1920 (Югославия)	1945
Кипър	1960	1960
Република Македония	1913 (Сърбия)	1945 (Югославия)
Гърция	1864	1952
Черна гора	1920 (Югославия)	1945 (Югославия)
Румъния	1918	Ограничено 1929; всеобщо-1946
Сърбия	1869	1945 (Югославия)
Словения	1907 (Австрия)	1945 (Югославия)
Турция	1924	1930
Югославия	1918	1945

21. Квази-конституционен устав Статут на Международната комисия за Албания (1914 г.).

22. Първите гръцки конституции били гласувани от революционни събрания по време на Гръцката война за независимост, преди създаването на държавата: 1822 г. (Епидавър); 1823 г. (Астрос); 1827 г. (Трезена).

23. Квази-конституционен устав – Органически устави (1831/1832) на Влахия и Молдова; Парижка конвенция (1859 г.) за Обединените княжества Влахия и Молдова (след 1859 г. Румъния).

► И 4. Площадът на Конституцията в Атина (1863 г.)

Markezinis, pp. 312-313.

? Обяснете името, дадено на площада. Имате ли площад на конституцията в столицата на вашата държава и във вашия град? Имате ли/имали ли сте някога „Площад на нацията“/„Национален площад“?

🔑 В Букурещ междувоенното име булевард „Кралица Елизабета“ е променено по времето на комунистическия режим на булевард „6-ти март“ (датата на съставянето на първото доминирано от комунистите правителство), после на булевард „Георге Георгиу-Деж“ (по името на комунистическия лидер на Румъния от 1945 до 1965 г.), а след 1989 г. е преименувано на булевард „Михаил Когълничану“ (по името на известен политик, историк и писател от XIX в.), като няколко години по-късно част от него възстановява старото си име (булевард „Кралица Елизабета“). Използването на имената на улиците е много прост пример за това как политическите режими легитимират определени идеологически исторически паметни.

? Можете ли да намерите повече примери като този? Какво мислите за тези промени на имената?

? Игра: Имената на градските улици като уроци по история

Формирайте четири групи. Вземете туристически пътеводители на града ви от четири исторически периода през XIX и XX в. Анализирайте имената на улиците и площадите, и вижте колко от тях се отнасят до исторически събития или лица, до национални и местни герои, или събития. Анализирайте значението на избора на име, а също промените в хода на времето. Можете да изиграете същата игра и със статуите в града ви.

IIb. Гражданство

II-11. Определение за гражданство в гръцката конституция от Епидавър (1822 г.)

В ИМЕТО НА СВЕТАТА И НЕДЕЛИМА ТРОИЦА

Гръцката нация, като не можеше повече да понася тежкия товар на тиранията на ужасното османско управление и като го отхвърли с огромни жертви, заявява днес, чрез законните си защитници в национално събрание, пред Бога и народа, „своето политическо съществуване и независимост“.

В Епидавър, на 1 януари 1822 г.
Година първа от независимостта.

ВРЕМЕННА ПОЛИТИЯ НА ГЪРЦИЯ ТИТУЛ А

СЕКЦИЯ А

За религията

a/ Преобладаващата религия на гръцка територия е онази на Източноправославната църква на Христа, но властите в Гърция ще толерират всички останали религии, чиито обичаи и свещеностействия ще се изпълняват безпрепятствено.

СЕКЦИЯ Б

Относно общите права на жителите на гръцката територия

б/ Коренните жители на гръцката територия, които вярват в Христа, са гърци и се радват на всички политически права без дискриминация.

в/ Всички гърци са равни пред закона, без изключение на основата на привилегии, класа или пост.
г/ Всички лица, пристигащи отвън, за да се заселят или да пребивават на гръцка територия, са равни през закона с коренното население.

Vakalopoulos, p. 390.

По време на Гръцката революция първият „парламент“ се събира в Епидавър и гласува първата конституция, повлияна от подобни текстове от времето на Френската революция. Въпреки че е променена още по време на революцията, Епидавърската конституция остава важен момент в гръцката политическа култура, символ на идеалите на борбата за национална независимост.

Кои са гърците според Епидавърската конституция? Каква е връзката между религиозната и националната идентичност? Езикът ли е предпоставка за националната идентичност? Какви принципи на Френската революция можете да идентифицирате в тази конституция?

II–12. Определение на гражданство в гръцката конституция от Трезене (1827 г.)

6. Гърци са:

- коренните жители на гръцка територия, които вярват в Христа;
- онези, които са под османска власт, които вярват в Христа и са дошли или ще дойдат на гръцка територия, за да се присъединят към борбата, или да живеят тук;
- онези, които живеят на чужда територия и са родени от гръцки баща;
- коренни и некоренни жители и техните потомци, които са станали жители на чужди държави преди публикуването на настоящата Конституция, които са дошли на гръцка територия и са се заклели с гръцката клетва;
- всички чужденци, които пристигат и получават гражданство.

Θέματα, p. 107.

Сравнете текстовете II–11 и II–12 по отношение на концепцията за гражданство. Какви забележки можете да формулирате?

II–13. Определение на гражданство в Сръбската конституция от 1835 г.

Член 108. Всяко дете, родено в Сърбия или извън Сърбия, но от сръбски родители; всеки чиновник или служител от християнска религия на сръбска служба в Сърбия, или извън Сърбия, по време на прокламирането на настоящата конституция; всеки, който е живял в Сърбия повече от 10 години или който притежава недвижима собственост в Сърбия, трябва да бъде смятан за сърбин и ще бъде удостоен със сръбско гражданство.

Член 109. Чужди търговци, собственици на предприятия, занаятчии и земеделци от християнска вяра могат да получат правата на сръбски граждани след като са живели седем години в страната и са се държали почтено, или пък ако князът ги удостои с длъжност; и чужденци, заслужили пред Сърбия, ако получат писмо от княза, че те са натурализирани сърби. А как ще се упражнява правото на сръбско гражданство, ще бъде определено от специален закон.

Член 111. Всеки сърбин, без дискриминация, трябва да бъде равен пред сръбските закони, и по отношение правото на защита, и при налагане на наказания, във всички съдилища, от най-нисшите до най-висшите [...].

Член 116. Всеки сръбски гражданин трябва да има равен достъп до всички служби в Сърбия, в случай, че докаже, че е способен и ги заслужава. В случай на равни способности трябва да бъде дадено предимство на сърбина пред чужденеца.

Член 118. Всеки роб, който влезе на сръбска територия трябва веднага да бъде освободен, независимо от това дали някой го е довел в Сърбия или е избягал тук сам. Сърбинът има право да купи роб, но не и да го продава.

Jovičić, pp. 48-64.

Сравнете този текст с текст II–15. Анализирайте връзката между религията и гражданството, както е представена в откъсите от конституциите, включени тук. Погледнете първите конституции на собствените ви страни и проверете дали там има някакви клаузи, които свързват гражданството с религиозната принадлежност. Смятате ли, че гражданството трябва да зависи от религията? Защитете своята идея, като намерите примери, свързани с опита във вашата страна. Запитайте се: необходима ли е или не подобна клауза? Дали религиозната принадлежност е условие за националната идентичност?

II–14. Законник на Данило I, владетел на Черна гора и Бърдо (1855 г.)

Досега Черна гора и Бърдо²⁴ наистина бяха свободни, но нямаха публичен правен кодекс, който би подсилнил и защитил свободата на черногорците и бърдците, справедливостта и съдбата им бяха в ръцете на владетеля. [...]

Първо

Всеки черногорец и жител на Бърдата трябва да бъде равен пред съда.

Второ

Честта, имотът, животът и свободата, според наследената и досега запазена свобода, трябва да се оставят и да бъдат осигурени за в бъдеще за всеки черногорец и жител на Бърдата. Съдът може да се намеси в тези свещени права на истинския брат черногорец и жител на Бърдата [...].

Деветдесет и първо

Всеки беглец, когато стъпи на нашата свободна земя, според клетвата на свети Петър, бившия черногорски владетел, ще бъде спасен, и не бива да му бъде навредено, когато се държи почтено и уважава нашия държавен законник. Той трябва да се радва на правосъдие, така както всеки наш брат черногорец и жител на Бърдо. [...]

Деветдесет и второ

Въпреки че в тази страна няма друга нация, освен сръбската, и друга религия, освен източното православие, всеки член на всяко друго племе и всяка друга религия, при все това, може да живее свободно и да се радва на същата свобода като всеки черногорец или жител на Бърдо.

Crnogorski, I, pp. 167-184.

Данило Петрович Негош (1826-1860) наследява чичо си Петър II Петрович Негош през 1851 г. Тъй като отказва да стане владика, приема светската титла „княз“ и реорганизира Черна гора като наследствено светско княжество. Образован и енергичен, Данило се сражава успешно с османците: черногорската армия разбива османските войски край Граховац през 1858 г. След намесата на Франция и Австрия е окончателно определена и границата между Османската империя и Черна гора. Освен това Данило започва процес на централизация и насърчава модернизацията с приемането на Поземлен закон през 1885 г. Убит е от опозиционер в Котор, през 1860 г.

Как кодексът на Данило I определя черногорците? Достъпен ли е този статут за новодошлите?

II–15. Предефиниране на гражданството в член 7 на Румънската конституция (1879 г.)

Член 7. Различните религиозни вери и изповедания в Румъния не представляват пречка за ползването и упражняването на граждански и политически права.

I. Чужденецът, без оглед на религията му, независимо дали е под чуждо покровителство или не, може да получи правото на заселване при следните условия:

а) Той подава искането си за натурализация до властите, в което трябва да покаже капитала, който притежава, професията или занаята си, и желанието си да се засели в Румъния.

б) Той ще живее, след подаването на молбата си, десет години в тази страна, и трябва да докаже, че е полезен за нея.

II. От тази процедура могат да бъдат освободени следните лица:

а) Тези, които организират нов тип индустриално производство или внасят полезни открития, или изтъкнати таланти в страната, или онези, които са основали големи търговски или индустриални предприятия тук.

б) Тези, които са родени и отгледани в Румъния от родители, заселили се в тази страна, които никога не са се ползвали от чуждестранна защита.

в) Тези, които са служили на тази страна по време на Войната за независимост и които трябва да бъдат натурализирани колективно в резултат на предложението на правителството от един единствен декрет и без никакви други формалности.

III. Лицата могат да бъдат натурализирани само по закон и индивидуално.

IV. Ще има отделен закон, който ще определи начина, по който чуждестранните лица ще могат да се заселват на румънска територия.

V. Само румънците и онези, които са натурализирани като румънци, могат да получават селски недвижими имоти в Румъния. Всички права, добити до този момент, ще бъдат уважени. Всички международни конвенции, съществуващи към този

24. Бърдо (Бърдата) – планински район в североизточната част на Черна гора – е включен в Княжеството едва през 1796 г. Бърдските родове и племена запазват традиционните си особености в продължение на няколко поколения.

момент, ще останат в сила с всичките си клаузи и условия.

Constituțiile, pp. 34-35.

Румънската конституция от 1866 г. ограничава гражданството до християните (чл. 7), като по този начин изключва евреите и мюсюлманите.

Според Берлинския мирен договор (1878 г.) Великите сили поставят като условие за признаването на независимостта на Румъния внасянето на промени в член 7, в полза на нехристияните. Румънският политически елит не харесва това изискване, но не може да му се противопоставя до безкрай, така че накрая оформя компромисна версия на промените в оспорвания член 7.

Дали промененият член 7 наистина слага край на религиозната дискриминация относно румънското гражданство? Какви качества позволяват на чужденеца да кандидатства за румънско гражданство? Как бихте оформили вие достъпа до гражданство?

II-16. Договор за малцинствата, подписан между Съюзните, Присъединените сили и Румъния (1919 г.)

Член 1. Румъния приема, че споразуменията, съдържащи се в членове 2-8 от тази глава, трябва да бъдат признати като фундаментални закони, и че никой закон, разпоредба или официално действие не трябва да бъде в противоречие или да се намесва в тези споразумения, нито пък който и да е закон, разпоредба или официално действие да стои над тях.

Член 2. Румъния приема да осигури пълна и цялостна закрила на живота и свободите на всички жители на Румъния, без разлика по рождение, националност, език, раса или религия. Всички жители на Румъния трябва да имат правото на свободно упражняване, било то публично или частно, на всяка вяра, религия или изповедание, чиито практики не са несъвместими с обществения ред и обществения морал.

Член 3. Субект на специални разпоредби на споменатите по-долу договори, Румъния признава и декларира, че всички лица, които са постоянно пребиваващи, към датата на влизането на този договор в сила, на цялата територия на Румъния, са румънски поданици *ipso facto* [с оглед на самия факт], и без изискването на каквито и да е било формалности, включително и допълнени-

ята, направени от договорите за мир с Австрия и Унгария, или каквито и да било други допълнения, които биха могли да бъдат направени след това, ако тези лица към тази дата не са поданици на друга държава, различна от Австрия и Унгария.

Въпреки това, австрийските и унгарските поданици, които са навършили осемнайсет години, ще получат правото, по условията, съдържащи се в казаните договори, да изберат всяко друго поданство, което може да е открито за тях. Изборът на съпруга се отнася и до съпругата, а изборът на родителите се отнася и до децата, ненавършили осемнайсет години.

Лица, които са упражнили горепосоченото право на избор, трябва в рамките на следващите дванайсет месеца да се преместят в държавата, която са избрали. Те ще получат правото да запазят недвижимата си собственост на румънска територия. Могат да отнесат със себе си движимата си собственост, от какъвто и да е вид. Не трябва да им се налагат мита за износ във връзка с изнасянето на подобен род имущество. [...]

Член 5. Румъния приема да не създава пречки пред упражняването на правото, което имат засегнатите лица, според сключените договори, или онези, които ще бъдат сключени между Съюзените и Присъединените сили, и Австрия или Унгария, да изберат дали ще приемат или не румънско поданство.

Член 6. Всички лица, родени на румънска територия, които не са родени като поданици на друга държава, стават румънски поданици *ipso facto*.

Член 7. Румъния приема да признае за румънски поданици *ipso facto* и без каквито и да било формални изисквания евреите, живеещи на която и да било румънска територия, които не притежават друго поданство.

Член 8. Всички румънски поданици трябва да бъдат равни пред закона и ще се радват на едни и същи граждански и политически права, без разлика на раса, език или религия. Различията, основани на религия, вяра или изповедания не трябва да пречат на който и да било румънски поданик относно въпроси, свързани с ползването на гражданските или политическите права, като например достъп до публични назначения, функции и почести, или упражняването на професии

и занаяти [...]

Член 9. Румънските поданици, които принадлежат към расови, религиозни или езикови малцинства, трябва да се радват на същото отношение и сигурност пред закона, на практика, както и останалите румънски поданици. В частност те трябва да имат еднакви права да създават, управляват и контролират, за своя собствена сметка, благотворителни, религиозни и социални институции, училища и други образователни учреждения, с правото да ползват своя собствен език и да упражняват свободно религията си там.

Член 10. Румъния ще осигури в публичната образователна система, в градовете и окръзите, където обитават значителен брой румънски поданици с [майчин] език, различен от румънския, адекватни възможности за осигуряване на правото на обучение в началните училища на техния собствен език, което ще бъде предоставено на деца на такива румънски поданици. Това предписание няма да пречи на румънското правителство да въведе задължително изучаване на румънския език в тези училища. [...]

Член 12. Румъния приема, че разпоредбите в гореказаните членове, доколкото се отнасят до лица, принадлежащи към расови, религиозни или езикови малцинства, създават задължения с международен характер и трябва да бъдат поставени под гаранциите на Обществото на народите. [...]

www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/13.html

В края на Първата световна война, Руската, Австро-Унгарската и Османската империя се разпадат и възникват няколко нови национални държави, а някои от по-старите се сдобиват с нови територии и значителни малцинства. За да се избегне напрежение на мирната конференция в Париж (1919-1920), тези малцинства са поставени под специалната защита на международните договори, подписани поотделно с националните държави от Източна и Югоизточна Европа.

Договорите за малцинствата често пъти са възприемани като намеса на Великите сили във вътрешните работи на суверенните национални държави. Какво мислите днес за това? Дали тези договори са справедливи? Били ли са те ефикасни?

Общи въпроси : Обсъдете отношенията между гражданство, национални и религиозни идентичности, пол и раса. Погледнете настоящата конституция на страната си и открийте условията за гражданство. Сравнете и обсъдете настоящото положение с другите, представени тук, или които могат да се открият в историята на страната ви. Как могат да бъдат обяснени изключванията от това право?

II–17. Предефиниране на гражданството в Румънската конституция от 1923 г.

Член 1. Кралство Румъния е национална, унитарна и неделима държава.

Член 5. Румънците, без оглед на своя етнически произход, на езика, който говорят или религията си, се радват на свобода на съвестта, свобода на образованието, свобода на печата, свобода на събранията, свобода на сдружаването и на всички останали свободи и права, установени със закон.

Член 6. Настоящата конституция и всички останали закони, отнасящи се до политически права, са необходими условия за упражняване на тези права, с изключение на правото да бъдеш румънец. Специални закони, гласувани с мнозинство от две трети, ще установят условията, съгласно които жените могат да упражняват политически права. Гражданските права на жените трябва да бъдат определени на основата на пълното равенство между половете.

Член 7. Различните религиозни вери и изповедания, етнически групи и езици в Румъния не представляват пречка пред ползването и упражняването на граждански и политически права. Там, където става дума за политически права, само натурализацията може да осигури на чужденеца същите права, като тези на румънците. Натурализацията се предоставя индивидуално от Министерския съвет посредством комисия, съставена от: първия председател и председателите на Върховния съд в столицата, при положение, че адвокатът е изпълнил законовите условия.

Constituțiile, pp. 71-72.

Дали предписанията на Конституцията от 1923 г. са прогресивни в сравнение с предишните правила относно гражданството?

Какви са предписанията относно гласуването на жените? Погледнете конституциите от XIX и XX в. на своята страна и се опитайте да откриете предписанията относно правото на глас на жените. Какви са политическите ефекти от изключването от право на глас?

IIc. Нации и църкви

II–18. Православната Константинополска патриаршия осъжда обичая да се дават на децата древногръцки, вместо християнски имена (1819 г.)

Този нововъведен обичай на даване на древногръцки имена на кръстени деца [...], разглеждан като акт на презрение към християнските имена, е напълно неприемлив; поради това възниква нуждата да издадете строги заповеди [...].

Dimaras, p. 364.

 Защо хората започват да дават на децата си древногръцки имена? Какво мислите за отношението на Патриаршията? Редно ли е религиозните власти да се месят на родителите при избора на име на децата им? Би ли била намесата на политическите власти в този въпрос по-справедлива? Какви имена преобладават във вашата страна през XIX в.? Какво е положението днес? По ваше мнение, дали имената са използвани като белег за религиозна, регионална или национална идентичност? Кой взема решение за идентичността?

II–19. Различни мнения относно установяването на автономия на Гръцката църква по отношение на православната Константинополска патриаршия (1833 г.)

А. ПРИВЪРЖЕНИК-ТЕОКЛИТОС ФАРМАКИДИС

През юни 1833 г. Църквата на кралство Гърция обяви автономията и независимостта си. [...] Гръцката нация, след като обяви политическата си независимост пред Бога и хората в началото на своята славна революция [...], също обяви и Църквата си за автономна и независима; защото целта на свещената борба бе църковна, така както и политическа (за да се постигне независимост) [...]. Не се изискваше разрешение или одобрение, [защото] политическата автономия върви ръка за ръка с църковната автономия, тъй като според вярванията на Източноправославната църква [...] няма необходимост от какъвто и да е особен акт или споразумение; защото територията и църквата са едно и също нещо [...].

Matalas, p.49.

Б. ПРОТИВНИК-КОНСТАНТИНОС ИКОНОМОС

Какви страдания изпитаха братята, оставени отвън, заради свободна Гърция? И сега искате те да не се наричат нито гърци, нито братя, а жители на Турция и поданици на онова, което наричате поробена Църква? Така отделяте (доколкото ви е възможно) Гърция от Гърция и гърците един от друг, като разделяте нацията и предизвиквате религиозни размирици, което води до вътрешно заболяване и ужасни братоубийствени войни. Така, в крайна сметка, ограничавате държавата на гърците в твърде тесни граници и пречите на прогреса на Богохранимото кралство Гърция, като премахвате (отново, доколкото можете) надеждите и желанията на цяла една нация, на толкова векове и на толкова филелински християнски нации? О, хора, как може да се държите по този начин?

Oekonomos, pp. 336-337.

След като получава независимост, Гръцката държава трябва да уреди също така и църковния проблем. Повечето гърци са православни, но главата на Православната църква, патриархът на Константинопол, е под контрола на османците. За да избегне продължаването на църковната зависимост от Османската империя, Православната църква в Гърция прекъсва институционалните си връзки с Константинополската патриаршия. Разгорещените спорове по този въпрос са пояснени тук от текстовете, написани от Теоклитос Фармакидис (1784-1860) и Константинос Икономос (1780-1857).

Сравнете двата текста. Какви са аргументите, използвани от двамата автори? Защо смятате, че е било важно за гръцката държава да има автономна църква?

II–20. Указ за създаване на синодална власт на Православната църква в Румъния (1864 г.)

Член 1. Румънската православна църква е и остава независима от всякаква чужда църковна власт по отношение на организацията и дисциплината.
Член 2. Румънската църква, чието единство е представено чрез Общ синод, продължава да се управлява от архиепископи и епископи, с помощта на епископски синоди.

Член 3. Общият синод на Румънската църква пази догматичното единство на светата православна

религия с голямата църква на Изтока чрез допитвания до Вселенската църква на Константинопол.

Член 4. Общият синод на Румънската църква се състои от:

- а. архиепископи;
- б. епископи;
- в. румънски архиереи;
- г. трима депутати, избрани от всяко епископство, от бялото духовенство, и само от енорийските свещеници или от миряни с теологически познания;
- д. деканите на богословските факултети от Яш и Букурещ. [...]

Член 16. Никога, по никакъв повод, Общият синод на Румънската църква не може да промени или попречи на:

- а. свободата на съвестта и религиозната толерантност; законите за религиозна толерантност са, във всяко отношение, от компетенцията на обикновените законодателни събрания;
- б. езикът на православния култ в църквите в страната ще бъде румънският за вечни времена.

Murgescu, pp. 255-256.

Този указ е издаден от княз Александру Йоан Куза (1859-1866) в контекста на конфликта с Константинополската патриаршия, по повод на секуларизацията на църковни поземлени имоти (1863 г.). Това е първата стъпка към организирането на национална православна църква, следвана от формално провъзгласяване на църковна автокефалност (1885 г.) и от обособяването на Румънската православна църква като отделна патриаршия (1925 г.)

Защо мислите, че е толкова важно за румънската държава да организира отделна и независима църква? Как държавата осигурява контрола си над църквата? В какво отношение Румънската църква съхранява връзката с Константинополската патриаршия? Сравнете този текст с текстове I-17 и I-26.

II-21. Коментарите на френския журналист Шарл Ириарте относно мнението на православните и католическите свещеници за връзката между религия и нация в Босна (1875-1876)

Православният свещеник живее близо до народа от своята вяра, и няма нужда да се чудим защо водачите на движението [въстанието в Босна през 1875 г.] бяха предимно гръко-православни свещеници. Те не само дадоха сигнал за началото

на въстанието, но също взеха пушки и поведоха хората си в битка. За тези хора понятието за вяра и понятието за раса или нация са толкова подобни, че думата „сърбин“ е станала синоним на думата „православен“.

Католиците имат друг възглед: за босненските католически свещеници понятието за религия е много по-важно от понятието за нация, и сега можем да видим, че католическите свещеници, които получават заповедите си от Рим, отклониха католическото население от въстанието. Най-напредничавите сред тях се ограничиха само с печатането на петиции, на родния им латински език, за намеса на съседната католическа сила [Австро-Унгария], за да се спре ефектът от насилието. Не бива да се учудваме, че не утихна раздорът, който разделя двете религии [православната и католическата].

Османската държава не се интересува от образованието на християните, а затова има добра причина. Тя оставя тази просветителска роля на църквата, което, естествено, означава, че свещеникът приема разкола между религиите като основа на всичко, което преподава. Резултатът от такава система е очевиден и съдбоносен. Гръко-православните деца ще научат от своя игумен, католическите деца – от францисканците, а мюсюлманските деца – от улемите, само как да се мразят взаимно, и това всъщност е единственото нещо, в което ще успеят като пораснат.

Yriarte.

Анализирайте начина, по който авторът описва връзката между религиозната и националната идентичност във възгледите на католическото и православното изповедание/църква в Босна. Съгласни ли сте с мнението, че децата научават само да се мразят взаимно, когато са образовани единствено в контекста на тяхната собствена религия? Как може да бъде избегната подобна ситуация? Каква е била ролята на религията в националното движение във вашата страна?

II-22. Търновската конституция от 1879 г. относно позицията на Българската православна църква

Глава IX

ЗА ВЕРАТА

37. Господствующа в Българското Княжество

вера е православнохристиянската от източно изповедание.

38. Българският Княз и потомството му не могат да изповедват никаква друга вера, освен православната. Само първият избран Български Княз, ако принадлежи към друга вера, може да си остане в нея.

39. Българското Княжество, от църковна страна, като съставлява една неразделна част от българската църковна област, подчинява се на Св. Синод – Върховната духовна власт на Българската църква – гдето и да се намира тая власт. Чрез последната Княжеството съхранява единението си с вселенската въсточна църква во всичко, що се отнася до догмите на верата.

Конституция, с. 6.

Защо църковните въпроси са уреждани в конституцията? Има ли разпоредби относно религията и църквата в настоящата конституция на страната ви?

II–23. Мнението на Никола Пашич за връзката между сръбската нация и Православната църква (1890 г.)

Православната църква

Следователно е ясно защо Православната църква е църквата на народа. Тъй като тя е по-тясно свързана и обединена с душата на народа, който я следва, отколкото би могла да бъде Католическата църква. [...] Ето защо те са наречени Сръбска църква, Българска църква, Гръцка църква, Руска църква. [...] Като цяло, Славянската православна църква, свързана от самото начало със славянските народи, които ѝ останали верни, съхранила в тези народи славянските качества, характерни черти и природа, които едва сега могат да възприемат резултатите от съвременния напредък [...].

Национален суверенитет

[...] Сръбският народ самостоятелно създаде Сръбската държава; създаде я със собствената си кръв, усилия и умения, и тя носи белега на своя създател, този на напълно демократичната държава. [...] В убедеността на хората, че те сами са създали държавата си, почива националният суверенитет, пълната власт на народа [...], върховна власт над всяка друга власт, гаранция, че не са възможни големи отклонения от демократичния начин на

живот, че недемократичните режими, въпреки че понякога могат да изненадат народа, все пак не могат да пуснат корени и да съществуват продължително време.

Pašić, pp. 128-129, 137, 139.

Никола Пашич (1845-1926) е един от водещите сръбски държавници от края на XIX в. до 20-те години на XX в. След като следва инженерство, той влиза в политиката и основава Радикалната партия през 1881 г. Няколко пъти е министър-председател.

Каква е ролята на Църквата според възгледите на автора? Как той определя връзката между народа и държавата? Защо смятате, че е било необходимо на автора да изложи писмено тези твърдения?

II–24. Източноправославната вяра като държавна религия в Черна гора

А. Конституцията на Светия Синод в княжество Черна гора от 20 декември 1903 г.

Член 1: Автокефалната православна митрополия в княжество Черна гора, като член на единствената светá, вселенска и апостолическа църква, която се ръководи и оглавява от нашия Господ Бог, Исус Христос, ще пази и охранява единството на догмите и каноничните институции с всички останали православни автокефални църкви, и ще пази и охранява това единство за вечни времена. Член 22: Решенията на Светия Синод относно външните работи ще изискват върховното одобрение на княза, за да влязат в сила и да станат задължителни за всички.

Andrijašević, pp. 363, 370.

Б. Предписания за религията в Конституцията на княжество Черна гора от 1905 г.

Член 40: Източноправославната Вяра е държавна религия в Черна гора. Черногорската църква е автокефална. [...] Всички други религии могат да се изповядват свободно в Черна гора.

Член 128: Всички признати религии ще имат правото да съблюдават своите религиозно-правни обреди свободно и открито.

Член 136: Всякакви действия, насочени срещу Източноправославната църква в Черна гора (прозелитизъм) са забранени.

Andrijašević, pp. 431-432.

IIд. Инфраструктурите на националната държава

II–25. Значимостта на индустриалното развитие за малките нации – гръцка аргументация (1841 г.)

Няма съмнение, че различните видове промишлени отрасли възвръщат щастието на нацията. Без индустрия нацията никога не може да просперира и да увеличава силата си по суша и море. Без въвеждането на различни индустрии нацията е ограничена само до природните си богатства и не може да нараства, физически или морално [...]. С други думи, нациите без индустрия ще си останат завинаги бедни, оставайки в рамките на политическата общност като пасивни и незначителни единици, подчинени на волята на една или друга от по-силните нации; единици, които не стават по-силни поради своите природни красоти, умерения си климат или плодородна почва, обхвата на земята или богатството на своята продукция, а само благодарение на поддържането, разширяването и усъвършенстването на различните индустрии и търговията. Стана така, че могъщите някога нации и днес се утвърждават като водещи сред европейските сили, достигайки върха на славата си, своя блясък и величие чрез богатството, което натрупаха от различните индустрии и външната търговия.

S. B., “Αἱ βιομηχανίαι” [Индустриите], в. “Αἰών” [“Век”], 26.2.1841, No 238, in Psalidopoulos, p. 55.

 Какви национални аргументи са използвани, за да бъде убеден народът в необходимостта от индустриално развитие в една малка страна? Според вас защо икономическите аргументи са съчетани с национални?

II–26. Ролята на железниците в укрепването на националната държава – мнение от Румъния (1870 г.)

Също така, в тази глава [сега] трябва да се отбележи, че влиянието на железниците върху обичаите, върху природата на взаимоотношенията между и , е далеч по-голямо, и много хора биха се запитали дали няма да се разруши безценното национално единство. Те питат дали все все

още може да се осъществена тази желана от тях суматоха, без да имат почтеността да го заявят открито, а някои от партиите са готови да пожертват бъдещето на страната, срещайки презрението на възмутена Европа.

Никой не пренебрегва факта, че от двете страни на Милков, с изключение на почтените партии, приятелски настроени към румънската нация (партии, които за щастие образуват мнозинството), стоят малко, които съжаляват за единството на Молдо-Румъния, и други, които крият неясните си заплахи под булото на независимостта и либерализма, и се опитват да реализират тези проекти като използват народните страсти. Въпреки това можем да потвърдим, че когато разстоянието между всички членове на великото румънско семейство бъде преодоляно, когато движението на стоки и хора бъде улеснено от разумна комбинация на железопътни такси, тези действия ще допринесат за разгрома на назадничавите тенденции; те ще допринесат ефикасно да се удовлетвори огромното желание на румънската нация, да се постигне единението на всички части на древна Дакия.

Brătianu, pp. 51-52.

Константин И. Братиану (1844-1910) е военен топограф, офицер в Генералния щаб, по-късно генерал и член на Румънската академия.

Освен икономическата модернизация, железниците са и важно средство за изграждането на нацията. Кой елемент преобладава в аргументите на Братиану? Защо? Как бихте защитили нуждата от изграждане на железници?

II–27. Мнението на българския княз Александър Батенберг (1879-1886) за важността на железниците (1879-1881)

Князът: „Училищата и законите не са толкова важни, както железниците.” София биде избрана за столица, защото през тук минава световната артерия Белград-Цариград. Връзката през Берковския балкан може да бъде през зимата съвсем прекъсната. Князът спомена за преувеличения тук страх от австрийците, да не завладеят

по тази железница българската търговия. „За нас е безразлично, кой ще ни строи железниците, само да ги имаме по-скоро”.

Иречек, с. 27.

? Сравнете двата текста. Защо е било толкова важно за новите държави да развият железопътна мрежа? Съществували ли са опасности, свързани с изграждането на железопътните линии?

II–28. Описание на българска железница от края на XIX в.

Железопътната линия тогава беше „Барон Хиршовата железница” [собственост на австрийския милионер-евреин барон Хирш], построена още през турското владичество и свързваща Ямбол с Одрин и Цариград. Вагоните бяха малки и разделени на купета, които не се съобщаваха помежду си; вратите на купетата бяха от двете страни, дето имаше дълги дъски-стъпала, по които се движеха кондукторите на влака. Те винаги се

показваха неочаквано по прозорците на вратите, като ония дяволчета, които изскачат автоматично от кутийка; вечер носеха на гърдите си закачени малки фенерчета с газ. Чиновниците по гарите и във влаковете имаха чужди униформи, повечето бяха арменци и левантинци, и не знаеха български. Гарите бяха с надписи на френски, а влакът тръгваше след трикратно биене на звънеца, окачен на фасадата...

Всяко пътуване до Кеременли биваше радостно събитие, изпълнено с напрежение и с нови интересни неща: гара, влакове, чужденци, чужд говор. Беше лъх от широкия непознат свят, кратък досег с царството на неясните ни мечтания. А пътуването до София беше цяла експедиция, за която дни наред се правеха най-подробни приготовления.

Константинов, с. 19-20.

? Открийте някои изображения с железопътни гари. Прочете архитектурата им.

► И 5. Валутата като илюстрация на връзката между икономиката на една държава и символното изобразяване на нацията: първата банкнота от 500 драхми, издадена от Националната банка на Гърция (1841 г.)

Kathimerini, p. 4.

? Какви визуални елементи са представени на банкнотата? Какво е значението на тези елементи? Защо държавата се нуждае от собствена валута? Какъв облик и символи откривате на банкнотите във вашата страна? Мислите ли, че монетите и банкнотите допринасят за националното образование и представяне? Ако е така, по какъв начин?

II–29. Български закон за мерните единици (1889 г.)

Член 1. За основна единица на мерките и теглилките занаят в Българското княжество ще се вземе метърът [...].

Член 6. Единицата на мярата за вместителност е литърът [...].

Член 7. За единица за мярата на тежестта се взема грамът или тежестта в безвъздушното пространство на един кубически сантиметър преварена (дестилирана) вода, на температурата 4 градуса от стогорадусния (Целзиусовия) термометър [...].

Преобръщане предишните мерки и теглилки в нови и обратно

А. Мярата за дължина

I. Вехти в нови

Член 9. Един архитектурнически (дюлгерски) аршин има 758 милиметра (0 м. 758).

Един аршин (терзийски) има 680 милиметра (0 м. 680).

Един лакът има 650 милиметра (0 м. 650) [...].

Общи разпоредения

Член 13. Настоящият закон встъпва в сила за мерките за храните от 1 юни 1889 година, а за останалите мерки и теглилки от 1 януари 1892 година [...].

Член 16. Въвеждането на новите мерки и теглилки в правителствените учреждения става задължително от 1 януари 1889 година.

Всичките чиновници са длъжни да употребяват новите мерки и теглилки в правителствените отчетности.

Частните лица, които имат взимане-даване с правителството, тоже са длъжни да представляват сметките си на правителствените учреждения в новите мерки и теглилки [...].

Държавен вестник, бр. 7, 19 януари 1889 г.

? Направете постер, онагледяващ факта, че един от първите актове на новите национални държави е да въведат нови задължителни мерни единици. Опитайте се да откриете икономическите, социалните и културните причини за това. Не смятате ли, че това също е средство за държавен контрол?

► И 6. Новите технологии и националните символи – реклама на шевни машини (Гърция, края на XIX в.)

Атина, колекция от Гръцкия литературен и исторически архив, in Fotopoulos, p. 480.

Афиш с реклама за шевните машини на компанията „Сингер“. Шевните машини са рекламирани в гръцката преса още през 1874 г. Използването им в гръцкото село става по-масово около 1900 г. Тогава получават името „Олга“, в чест на кралицата, която дарява бедни момичета и булки с тях.

Коментирайте накратко изображението. Анализирайте представените персонажи, начина, по който са облечени и какво правят. Защо се използват национални символи на търговски афиш? По какъв начин рекламата може да допринесе за укрепването на националното самосъзнание? Може ли търговската реклама да разпространява и стереотипи за други етнически или религиозни групи? Дали тя укрепва различията между „нас“ и „тях“? Има ли исторически персонажи или пък специфични черти на националната идентификация, представени в съвременните телевизионни или радиореклами в страната ви? Дали и националните, етническите и религиозните „други“ са представени също като примери, или пък в сравнителен план?

IIe. Изграждането на нацията

II–30. Неправилната употреба на хърватския език, критикувана от Иван Кукульевич (1843 г.)

Осъзнавам факта, че повечето от нас, събрани тук, не говорят добре нашия език, и аз мога да открия в цялата страна само няколко души от двата пола, които могат да четат, пишат и говорят добре на майчиния си език. Причината за това може да се открие в обстоятелството, че ние не го използваме в общественния живот или в стопанската дейност, и се забавляваме с него така, както преоблечен господар би се забавлявал със слугата си. Повечето от нашите хора още не знаят какво удоволствие и наслада е да се говори на майчин език. Такива чувства е способен да изпита само човек, който е трябвало да живее дълго време в чужбина, сред чужденци и в чужди страни. Все още пазим езика си само за нашите приятели и крепостни селяни.

Wein, p. 541.

До засилването на националистическите настроения от 30-те години на XIX в. официалният език в Хърватско (а също и в Трансилвания) е латинският.

Унгарското правителство се опитва да замени латинския с унгарски в училищата и учрежденията. Употребата на немския също е широко разпространена. Въпреки това хърватските реформатори настояват за налагането на хърватския като официален език, и накрая, през 1847 г., успяват в това отношение. В рамките на тази борба, през 1843 г., Иван Кукульевич (1816-1889) – писател, историк, политик и един от водещите реформатори – за пръв път се обръща на хърватски език към хърватския парламент в качеството си на негов член.

Как Кукульевич привежда доводи за по-широка употреба на хърватския език? Кукульевич е благородник; става ли ясно това от горния текст? Защо Кукульевич твърди, че само малък брой хора използват своя майчин език, въпреки че крепостните селяни (голямото мнозинство от населението) го говорели?

II–31. Важността на езика за националната идентификация – мнение от Словения (1861 г.)

И докато се разхождаше около замъка, нашето момче среща двама мъже в подобни костюми

или дрехи, крещящи заплашително и бутащи се взаимно. Той не разбира единия от тях, но другият говори на език, който му е познат и лицето му също някак си не му е чуждо; приближава се към него и му помага, защото онзи е съотечественик, двамата използват един и същ език. По езика, който говори, той разпознава [в него] свой съотечественик и земляк; [всъщност] винаги би го познал, дори ако там имаше повече от сто мъже заедно, облечени по един и същ или по различен начин. Езикът е най-добрият показател, съобразно който разпознаваме кой към коя нация принадлежи.

В крайна сметка какво е нацията? След като обикаля наоколо, момчето открива, че му се нравят всички хора, всички те са му скъпи и той би искал да се сближи с онези, които са дошли от родината му; всички онези, които са с едни и същи маниери и обичаи, като на сънародниците у дома. Дори ако те си променят дрехите, пак би могъл да ги разпознае по речта, по езика им. Всички, които разбира, чиито думи са близки на сърцето му, са съотечественици, те всички са му мили и скъпи, всички те са от същата нация, от която е и той.

Статията „Какво е нацията? И какво в частност представлява словенската нация?“ е написана от Иван Мацун, учител и литературен историк, под формата на разказ за приключенията на едно момче, което пътува из страната си и се опитва да разграничи сънародниците си. Публикувана е през 1861 г. в Любляна, във вестник „Новице“ [„Новини“].

Как мислите: защо авторът акцентира върху ролята, която играе езикът за националната идентичност? Могат ли хора, които говорят на различни езици да принадлежат към една нация? Дайте примери.

II–32. Важността на езика за румънската идентичност според Титу Майореску (1866 г.)

Нужно е съвременните народи да имат национална държава и особено – национална литература и език.

[...] Всеки румънец знае, че е румънец и че каквото и да прави оттук насетне, той непременно трябва

да се свърже, колкото е възможно по-пряко, с латинската традиция, от която е получил интелектуалния си живот. Досега тази истина имаше предимно практическо отражение в езика и писмеността ни, и това бе правилно. Тъй като езикът на румънците е най-скъпоценното напомняне за техните латински предци, днес той им припомня за една друга древност, която винаги е била единственият им надежден ориентир, който ги е удържал в правия път и ги е избавял от лутане и изгубване сред вълните от мигриращи народи, навлезли в Траянова Дакия.

Maiorescu, I, p. 277.

Титу Майореску (1840-1917) е литературен критик, естет, университетски професор, политик (депутат, министър, премиер-министър) и важен член на дружество „Жунимя“. Доктор по философия в Гисен, той също така е и с научна степен в областта на правните науки от Париж. Като премиер-министър председателства Мирната конференция в Букурещ (1913 г.).

Как авторът обяснява връзката между езика и идентичността? Какво е вашето мнение по този въпрос?

II–33. Петиция от хърватския парламент до императора-крал Франц Йосиф, целяща да се одобри създаването на Югославска академия на науките и изкуствата (1861 г.)

Ваше апостолическо Величество, наш кралю и най-милостиви господарю! Народът на Триединното кралство Далмация, Хърватско и Славония [...] никога не е бил образован по какъвто и да било начин поради собствена грешка. Историята му знае мнозина герои на меча и перото, във всяка дейност на разума и сърцето. Но тази история, за жалост, също така обяснява и причините, поради които нашият народ днес не може да се сравнява с другите нации, по-щастливи в науката, която днес, повече от всякога, е основната опора на всяка страна. Този парламент е убеден, че относно научното и литературното развитие [...] народът ни е достигнал точката, в която е наше задължение да се погрижим за създаването на върховен литературен и научен съд: Академия, без която науката не може да се развива критически и съответно не би могла да бъде успешна.

Laszowsky, p. 127.

Как парламентът доказва нуждата от създаване на Академия? Какви са задачите на Академията според писмото? Дали днешните Академии са признати за „литературни и научни съдилища“, или авторитетът им е западнал в сравнение с положението през XIX в.?

► И 7. Националният театър в Букурещ – пощенска картичка (90-те години на XIX в.)

Защо според вас основните институции на държавите са смятани за „национални“? Колко други институции, които носят определението „национални“, са ви познати?

II–34. Важността на езика и литературата за развитието на нациите – заявление в Уставите на Обществото за издаване на албанска литература (1879 г.)

Всички нации са просветени и цивилизовани благодарение писмеността си на своя собствен език. И всяка нация, която няма писмен език или букви за езика си, е в тъмнина и варварска по природа.

Myzyri, p. 40.

Защо авторите смятат, че е толкова важно за нациите да имат собствен език и литература?

II–35. Меморандум на македонски студенти в Санкт Петербург относно македонския литературен език (1902 г.)

Сега въпросът е дали е нужно да се създава отделен македонски литературен език, при положение, че има сръбски и български литературен език? Има две причини за създаването на македонски литературен език. Първата е, че при създаването на сръбския литературен език в

началото на XIX в. не е било обърнато внимание на диалектите на Източна Сърбия, Македония и Западна България, тоест с издигането на херцеговинския диалект като литературен език нуждите на Източна Сърбия, Западна България и Македония не са били посрещнати.

При създаването на българския литературен език, с приемането на източнобългарския диалект за основа на общия литературен език, също не е напълно обърнато внимание на източносръбските, западнобългарските и македонските диалекти.

От една страна, ограничеността в процеса на създаване на българския и сръбския литературни езици само помогнала за разделянето на балканските славяни в два лагера, враждебни едни на други и конкуриращи се на същата тази територия, която обединява характеристиките и на сръбския, и на българския език.

От друга страна, ако в процеса на създаването на един или друг литературен език, бе издигнат един от централно-балканските говори до степен на литературен език, то антагонизмът между славяните от различните части на Балканския полуостров щеше да бъде избегнат и те щяха да се обединят в едно национално-културно цяло. Ние смятаме, че македонските диалекти, които се признават от българите за изцяло български, а от сърбите за сръбски, всъщност са разположени между говорите, които сега са разпространени в България и Сърбия, и които, в това си качество, биха могли да служат като обединяващо звено между сега враждебните България и Сърбия.

Втората причина за издигането на един македонски диалект до степента на литературен език е нуждата от премахването на сръбските и българските претенции към Македония, от ликвидирването на националната пропаганда, която деморализира македонското население, както и нуждата от обединение на славянския елемент в Македония, за да се съхрани неговото доминиращо значение в политическата ѝ съдба [...].

Македониум, с. 56.

Каква е целта на този текст? Какво е мнението на автора за необходимостта от македонски литературен език? Според вас какво означава създаването на литературен език?

II–36. Планове за укрепване на румънските национални чувства в Трансилвания – писмо на д-р И. К. Дръгеску до Емилия Рациу (1874 г.)

[...] Ролята на просяк не приляга на народ като румънския. Нашите предци [някога] бяха навикнали да дават и да вземат: *ние не можем да просим!*. Трябва да мислите повече за *селяните* и за *жените*.

Възраждането започва тук. Създайте добри майки, добри съпруги и добри румънки от жените; превърнете селяните в народ, осъзнаващ достойнството си, правата и задълженията си. Едва тогава ще сте направили най-трудната и най-важна стъпка към прогреса и спасението. Чрез тези два елемента ще можете да получите всичко, използвайки като средства училищата, писаното слово и събранията. [...]

Lungu, pp. 141-142.

Какви са средствата, предвидени от автора, за укрепването на румънските национални чувства в Трансилвания? Защо акцентът е поставен върху селяните и жените? Каква роля е приписана на жените?

II–37. План за структуриране на албанското национално движение – писмо от журналиста Фаик Коница до барон Голуховски (Брюксел, 1897 г.)

А. Първо. Целта, която трябва да бъде преследвана и осъществена, е следната:

1. Развиване на албанско национално чувство, като се постигне пълно осъзнаване на фундаменталните разлики с турците. [...]

3. Да се работи за това всички албанци, макар и да се подчиняват на законите и на управленските органи, да разберат по какъв начин трябва да се насочат техните стремежи към икономически и интелектуален прогрес, в случай че непредвидени обстоятелства ускорят разрешаването на Източния въпрос.

Б. Второ. Средствата, които трябва да се използват:

а. Вестниците, които се издават на тоскийски,

гегски²⁵ и френски език, трябва да публикуват народни песни, исторически хроники, патриотични поеми, [материали с] икономическа проблематика, политически анализи под формата на новини, и не трябва нито да пробуждат недоверие към Портата чрез враждебни коментари, нито пък, чрез благожелателни, да настройват албанците да приемат благосклонно отношение към Високата порта...

б. Публикуване, два или три пъти годишно, на прости, малки брошури, в хиляди екземпляри и на двата диалекта, в които да се развива националното чувство чрез въпроси и отговори, които ще избегнат пряката намеса в политиката [...].

в. Училища: те трябва да привлекат най-живия ни интерес, още повече, че албанците от все сърце желаят изграждането им; но, от една страна, няма инициатива, а от друга – няма достатъчно учители. Затова е необходимо да се изпратят петиции до османското правителство от всички райони, където са нужни тези училища.

г. Религии: трябва да се установят приятелски отношения сред всички духовници, особено сред бекташите [мюсюлмански религиозен орден], чието влияние в този момент би могло да е полезно; след като това се случи в бъдеще, ще бъде напълно развита тенденцията в посока на религиозна автономия.

В. В заключение нека повторя, че цялата ни дейност и усилия трябва да бъдат проникнати от тези две идеи: не бива да се организира партия, а всички да се обединят около една и съща цел; вестникът (списанието), сдружението, училищата, пропагандата – всички те трябва да носят белега на спонтанното движение, в което привързаността, приятелствата или симпатиите не бива по никакъв начин да влияят върху нашето поощрение.

Konitza 2000, pp. 14-15.

Фаик Коница (1875-1942) е една от водещите фигури в албанската култура през първата половина на XX в. Следва в университетите на Дижон и Париж, а след това се премества в Брюксел през 1897 г., където издава вестник „Албания“. За да издава вестника си, моли за подкрепа австро-унгарския външен министър, по това време граф Агенор Голуховски, и накрая получава австро-унгарска финансова помощ.

Анализирайте средствата, предложени за укрепване на албанската идентичност.

II-38. Насоки за преподаването на история в Гърция (1881 г.)

Целта на преподаването на гръцка история в началните училища не е учениците да запаметяват исторически събития, дати и имена на исторически личности, или, най-общо, да трупат исторически познания, но, от една страна, що се отнася до моралното възпитание на учениците, да се култивира национално самосъзнание, така че да се формират достойни членове на тази славна нация, и от друга страна – да се систематизират историческите познания, придобити от други предмети, преподавани в училище, и да се подпомогне тяхното усвояване. Чрез осъзнаването на величието и славата на предците, които станали велики мъже чрез законност, упорит труд, смелост и чистота на съзнанието, и поради това презряли материалните блага и предизвиквали смъртта в името на свободата и дълга – душите на младите гърци ще бъдат изпълнени с възхищение, а също и с желание да последват техния пример и да продължат славния живот на нацията.

Koulouri, p. 263.

Анализирайте текста и обяснете какви са били целите на обучението по история. Според вас какви са целите на обучението по история днес?

II-39. Опитът за създаване на национален спорт в Румъния (1898 г.)

С цел да се пропагандира вкус към практически физически упражнения в страната ни, г-н Харет²⁶, министър на образованието, поде инициативата за организиране на състезание между различни средни училища в Букурещ, по повод 10 май. Това състезание беше във връзка с играта „Ойна“²⁷, а за победилия отбор резултатът бе

25. Тоскийски и гегски са основните диалекти в албанския език.

26. Спиру К. Харет (1851-1912) защитава докторат по математика в Париж. След като се завръща в Румъния, работи като университетски професор, високопоставен образователен чиновник, и три пъти е министър на религията и общественото образование. Възприеман е като символ на усилията за модернизация в румънското образование около 1900 г.

27. „Ойна“ се смята за румънска национална игра. Прилича на бейзбола и се играе от два отбора с по 12 играчи всеки, на игрище с размери 80 на 50 м. Топката е с диаметър от 6-9 см, а бухалката е с максимална дължина 95 см. Въпреки че е приета за национална игра на Румъния, много малко хора знаят правилата ѝ.

почетна награда, която за една година щеше да бъде притежание на училището, от което е [този отбор]. След това училищата ще се състезават отново за същата награда, на същия ден [в годината]. Предразположението на г-н Министъра към пропагандирането на физическите упражнения в нашата страна чрез състезания в оригинални спортове е много добре дошла: а) защото по този начин голяма част от игрите ни, застрашени досега от изчезване, ще видят отново бял свят, практикувани и играни от нашата младеж, и б) защото те, с приемането на добра гимнастическа система, ще ни дадат и реално възпитание, национално и патриотично едновременно, което е абсолютно необходимо за страна, претендираща да бъде силна, уважавана и внушаваща уважение заради своите синове.

Ionescu, p.1106.

Известен ли ви е спорт, който се смята или е бил смятан за национален в страната ви? Как мислите: защо в края на XIX в. има хора, които изпитват нужда от „национален спорт“? Каква е била целта им?

II–40. Откъс от меморандум на Министерство-то на образованието и религиозните дела на Черна гора, 1908 г.

Моралната личност е целта на възпитанието и изграждането на такава личност изисква разностранно образование. Ето защо училищата имат задачата да осигурят на учениците такова образование. Следователно разностранното образование включва потапяне на душите на учениците в специфичните елементи на националната култура, смесването и сближаването на всичко, което са научили, посредством еднакви и сродни идеи, за да не би да останат отделени, изолирани и разпилвани в духовно отношение. Това е нужно за да се постигне единство на съзнанието и единство на духа.

Pavićević, Raspopović, IV, p. 650.

► И 8. Деца в исторически костюми (Гърция, ок. 1875 г.)

Fotopoulos, p.259.

Дали училищните празненства имат само увеселителна цел или са и средство за изучаване и за укрепване на националната идентичност?

II–41. Албанският крал Зогу I коментира ролята на задължителната военна служба за изграждането на нацията (1928 г.)

Смятам армията за образователен фактор с най-висока стойност. Крепящата нужда на страната е от образование, и мъжете, свиквани на военна служба, ще се върнат по домовете си с много по-широк кръгозор. Трябва да разберете, че средният албанец няма никаква идея за националността. Той винаги е гледал към вождата на племето си или към бея като на върховна власт. Трябва постепенно да бъде научен да прехвърли своята местна привързаност, която заслужава уважение

сама по себе си, към централното правителство. Трябва да научи, че на практика, макар и да остава член на племето си, е също и гражданин на държавата.

Fischer, p. 23.

? Ахмед I Зогу (1895-1961) е водещият албански държавник в междувоенния период, президент в периода 1925-1928 г., и крал на Албания под името Зогу I Скендербег III (1928-1939).

? Кое е по-важно според възгледите на крал Зогу: ролята на задължителната военна служба за увеличаване на отбранителните възможности на страната или ролята ѝ за оформянето на национална идентичност сред младите албанци? Как мислите: дали наборната служба е била адекватно средство за постигане на тези цели? Какво е отношението към задължителната военна служба във вашето общество?

► И 9. Грамота за спортно състезание на гимназисти, организирано от вестник „Газета Спортурилор“ (в междувоенна Румъния)

ACIME, 37/2000.

? Децата победители са увенчавани от жена, облечена в национален костюм и олицетворяваща Румъния.

? Как е представена Румъния? Обсъдете визуалната и символната ѝ връзка с маршируващите момчета. Какви са оформлението и символите върху грамотите в страната ви днес? Какви са били те през междувоенния период?

► И 10. Румънско дете, облечено като малък войник (1916 г.)

(частна колекция)

? Как бихте обяснили модата да се обличат малки момченца във военни униформи? Какво мислите за това? Дали е обикновена мода или има и социално и педагогическо значение?

II-42. Целите на турското образование, определени от Зия Гьокалп (1914 г.)

Ако разгледаме внимателно програмата на [турското] училище, ще забележим, че децата са обучавани в съответствие с три категории на преподаване: (1) те изучават турски език, литература и история; (2) те изучават Корана, *теджит* [четене на Корана с точния ритъм и произношение], катехизис, история на исляма и на ислямските езици [арабски и персийски]; (3) те също така изучават математика, естествени науки и чужди [европейски] езици, които ще им помогнат в по-нататъшното

им обучение в областта на споменатите науки, а също усвояват и умения в сферата на занаятите и гимнастиката.

Това показва, че в нашето образование се стремим към три цели – тюркизъм, ислямизъм и модернизъм. Нито един турски баща не ще пропусне да образова детето си на турски език или ще допусне да остане невежо по отношение на турската история. Той не би позволил да остане непознато с ислямската вяра и ритуали или пък необразовано относно историята на исляма. Но той, също така, иска детето му да бъде образовано като съвременен човек, в добавка към образованието му като турчин и мюсюлманин. Затова изглежда, че пълното образование у нас трябва да обхваща три области: турско образование, ислямско образование и модерно образование. [...] Тези три аспекта на образованието трябва да се подпомагат и да се допълват взаимно. Но ако не определим функцията и не разграничим сферите на всяко от тях по разумен начин, без да прекаляваме с някое от трите, те биха могли да си пречат и дори да бъдат в конфликт помежду си.

Vucinich, pp. 157-159.

Зия Гьокалп (1876-1924) е водеща фигура на младотурското движение и виден идеолог на турския национализъм.

Какво мислите относно целта на автора да подкрепи баланса между трите типа образование? Практично ли е да се включат всичките три типа в началното училище? Какво е било положението в страната ви в началото на XX в.? Какво е то днес?

II–43. Политиката на Ататюрк по отношение на историята и езика, критикувана от негов опонент (личен дневник, 1932 г.)

17 юли 1932 г.

Мустафа Кемал събра исторически конгрес в Анкара [...]. Те говорят много глупости и изкарват, че целият свят е турски [...]. В течение на осем години Мустафа Кемал беше представян като гений на военната мисъл, гений в политиката, гений в земеделието и др. Сега на този човек му е хрумнало да се изкара велик историк [...].

Целта и задачите на конгреса са следните: Мустафа Кемал открива непознати неща в историята, създава исторически теории и става велик историк, гений в историята. Срамно е да опитва подобна смехория. [...] В книгата, която е издал, посочва със стрелички страните, обитавани от турците. Няма нито едно място, където да не са проникнали. Прави от гърците турци, поради думата „Еге“, прави ирландците турци, поради сричката „Ir“. Какви глупости, какво невежество, каква смехория! Забравил е за горкия Иран [...].

Ако нациите стават турски с „Ir“, какво ще правим с Иран? Той също има „Ir“. Не, не може да е толкова просто.[...]

Газията също заявява на Юнус Нади, че има една дума в чагатайския речник на Шейх Сюлейман „kilturmak“, където, като махнете наставката „mak“, получавате „kiltur“. Това е първоначалната форма на франкския [тук в смисъл на западноевропейския] термин „култура“. Те са го взели от нас. О, хайде стига! Да плача ли, да се смея ли, да мра ли? Когато чета измишльотините на този човек, се срамувам аз, тук в Париж. Терминът „kilturmak“ не е, разбира се, нищо друго освен термина „getirmek“ („донасям“). Къде е тук културата? [...].

8 септември 1932 г.

Според „Миллиет“²⁸, който пристигна днес, Мустафа Кемал събрал езиковедски конгрес този месец в двореца Долмабахче. Боже, смили се над езика ни [...]. Кой знае какво ще измайстори сега? [...] Езиковият въпрос ще е още по-сложен. Ще бъде по-трудно да направи нова чистка. Трябва да се справи по-добре, ако вече не го е сторил. Каква връзка имат тези неща с този човек, изобщо не ми е ясно. Стана историк за две години. Публикува книга за турската история, пълна с измислиците му, и задължава тя да бъде четена в училищата. Жалко за отделеното време и за умовете на турските деца! Сега внезапно е станал филолог.

Nur, III, p. 547.

28. Турски вестник.

Езикът и историята заемат централно място в политиката на Ататюрк за засилването на турския национализъм. Какво мислите за крайностите, критикувани в личния дневник на един от интелектуалните му опоненти? Дали подобна критика би била ефективна, ако бъде изразена публично? Известни ли са ви подобни увлечения във вашата страна?

II-44. Спомените на Махмуд Есад Бозкурт за националистическата същност на „Революцията на Ататюрк“

Начело на държавните дела в новата Турска република ще стоят само турци. Ще трябва да се доверяваме само на турците. Най-характерният аспект на революцията на Ататюрк е турският национализъм и да бъдем турци. Този принцип прочисти миналото. Този принцип въведе модерността. Цялата Турска революция с всичките си дела е основана на него. Най-малкото отклонение от това води назад и означава смърт.

Bozkurt, pp. 354-355.

Махмуд Есад Бозкурт е министър на вътрешните работи при Ататюрк. Той е един от първите идеолози, които систематизират кемализма като доктрина.

Обобщаващ въпрос: Сравнете текстовете II-36, II-37, II-38, II-40, II-41, II-42, илюстрации 8, 9 и 10: какви са средствата, използвани за изграждането на нациите и за формиране на обща идентичност в новите национални държави в Югоизточна Европа?

ГЛАВА III

Националните идеологии

Културата има решаващо значение за възникването и сплотяването на нациите. Елитите на националните държави от Югоизточна Европа разбират това и се опитват упорито да въведат националния модел във всички постижения на културата. Национализацията на културата включва не само систематично осмисляне на нацията и развитие на национални представи и стереотипи, но също и въвеждането на широк кръг от национални символи. Тази глава показва само част от тези национални символи. Знамената, гербовете и химните се превръщат в знаци на държавност и населението е обучено да се идентифицира с тези символи. Постепенно всяка държава се сдобива с един или повече национални празници, които отбелязват големите постижения на нацията. Историята се оказва безкраен източник за символи и герои.

Интелектуалците и политиците присвояват различни исторически фигури и моменти, и ги използват, за да изградят минало, подходящо за настоящите им идеи и интереси. Повечето от националните герои произхождат от далечното минало.

Други са взети от настоящето. Те са използвани както за стимулиране на гордостта в мирно време, така и за укрепване на военновременното сплотяване и преданост в името на нацията. От края на XIX в. насетне, всяка европейска нация трябва да има поне един национален поет, национален художник или скулптор, и, разбира се, национална народна култура, включително народна литература и национални костюми. Отношенията между нациите не се изчерпват със символната конкуренция. В съвременна Европа политическите конфликти са постоянни. Югоизточна Европа, с крехките си държави и многобройните териториални претенции, естествено не прави изключение от този модел. Поради това подготовката на нацията за война става основна цел на националните идеологии. Националните пантеони са пълни с политически лидери и военни герои.

Постепенно започва да се обръща специално внимание, освен на зрелите мъже, и на жените и децата, които се прочуват в националните борби. Те били представяни обикновено като невинни и самопожертвувателни личности, и тяхното включване в борбата за национални цели е смятано за основно доказателство, че тези цели и цялата национална борба са справедливи и стойностни. Жените, като майки и възпитателки на децата си, и децата, като бъдещи граждани и войници, играят също така основна роля за формирането на убеждение, че бъдещето на нацията е светло и сигурно.

IIIa. Що е нация?

III–1. Правата и задълженията на румънската нация, определени от поета и политика Димитрие Болинтиняну (1869 г.)

Румънците са нация: нацията е народът, и всичките класи, които го съставляват – всички заедно. Те живеят под едни и същи закони, говорят на един и същ език, имат едни и същи обичаи, и живеят на земя, която им е определена от съдбата. Всяка нация има свой собствен характер, който я

прави различна от всички останали. Също както даден човек притежава права и задължения, които да изпълнява в обществото, така и нацията има същите права и задължения към себе си и към другите нации, правата ѝ са и задължения.

Най-прекрасното право на нацията е правото да остане жива; нацията винаги има правото да отхвърли, чрез силата си, всеки вид несправедлива агресия отвън; нейното трето право е свободното и пълно развитие на всичките ѝ ка-

чества, доколкото нейните стремления не засягат интересите на други нации. Първи дълг на нацията, на една нация към другите, който обхваща и всичките ѝ задължения, е онзи, който предписва да се обичат и да си помагат взаимно...

Bolinteanu, vol. II, p. 501.

Димитрие Болинтиняну (1819-1872) е румънски поет, писател и политик. Роден във влашко семейство, произхождащо от Македония, той участва във революционното движение във Влахия през 40-те години на XIX в., и най-вече през 1848 г., когато е член на временното правителство и издава вестник „Попорул Суверан“ [„Народът-суверен“]. През 1863 и 1864 г. няколко пъти е министър на външните работи и министър на религията и общественото образование.

Кои според автора са елементите, които определят нацията? Открийте определението за „нация“ в някой речник и сравнете с определението на автора. Какво смята той за най-важните права на една нация?

III–2. Сръбски учебник за основните черти на нациите (1870 г.)

Думата „нация“ може често да се прочете във вестниците и книгите, тя може да бъде чута ежедневно в разговори, и често пъти си струва да си напомним, че и ние сме нация и че сме наречени „сръбска нация“. Веднъж, когато думите „сръбска нация“ били споменати в дома на Радослав, синът му го запитал какво е нация и кои са били сърбите. Тук показваме техния разговор след това:

Бащата: Можеш ли да ми кажеш, сине, какво е семейство?

Синът: Зная, татко. Семейството се състои от децата с техните баща и майка.

Бащата: И когато бащата има братя, а майката – сестри, и те всички имат собствени деца, не е ли и това семейство?

Синът: Да, татко, така е. Всички те заедно са семейство. [...]

Бащата: Ето защо трябва да ти кажа какво е нацията. Хиляди и хиляди семейства, както видяхме, са пръснати по хълмове и долини, край реки и край морето, на лоша и плодородна земя, навсякъде по света. Тези многобройни хора не говорят на един език. Ето защо всички хора в този свят са разделени на по-малки групи, членовете на които общуват по техен собствен начин и всеки

говори своя собствен език. Затова всяка група, която говори по начин, който другите групи не могат да разберат, се нарича нация. [...]

Бащата: Нациите се различават по език. Хиляди семейства, които говорят на един език и се разбират помежду си, образуват нация. Например, ако живееш тук, лесно ще разбереш докъде се простира нашата нация. Отиди на север, на запад, на изток или на юг, където и да пътуваш, където и да чуеш хората да говорят като нас или по начин, който можеш да разбереш добре, те образуват една нация. Но има и нещо друго, характерно за нацията. Например, ако поискаш да пътуваш много далеч оттук, ще видиш хора, които не само не говорят нашия език, но и не се хвалят с Милош Обилич или пък нямат поеми за Крали Марко, не празнуват нашата слава, не ходят на църковни събрания и не оплакват нашето Косово. Често пъти те не знаят нищо за това. Ето защо хората, които говорят един и същ език, които вярват в една и съща национална слава и си я припомнят взаимно, където и да са, които имат същите обичаи, са наричани нация.

Синът: И има толкова много нации по света, нали, татко?

Бащата: Много са, много са, синко! И всяка от тях има свое име. Където има нация – там има език, където има език – там има име! Тези, които говорят нашия език са сърби, а другите нации са безбройни. Близко до нас са българите, румънците или власите, унгарците, словенците, италианците, немците, така че има много нации по света.

Синът: Значи, татко, всяка нация има име, така както и всеки човек си има име. [...]

После, когато повече нации са свързани по език или обичаи, така, както ние, българите, словенците, чехите, поляците, руснаците и още две или три такива нации, те се смятат за семейство, едно голямо племе. Племето и общността, в която сме ние се нарича „славянско племе“. А ние от това племе (сърбите и хърватите), българите и словенците сме наречени „южни славяни“ или „югославяни“, защото живеем на юг, а останалите славяни живеят на север и на изток от нас.

Srpska, I, pp. 9-17.

Какви са основните черти на нацията според обясненото в учебника? Какви са специфичните елементи на сръбската национална идентичност, представени в него? Какви са образователните цели на текста? Какво мислите за обясненията? Сравнете го със съвременните определения на нацията, които откривате в своите учебници по гражданско образование.

III–3. Определение на нацията от Зия Гьокалп (1923 г.)

Какво е тогава нацията? Каква е тази връзка, която притежаваме и която е по-висша и доминира над расовите, етническите, географските, политическите и волевите сили? Науката социология доказва, че тази връзка е сътрудничество в образованието, възпитанието и културата – с други думи – чувства [...]. От тези твърдения е ясно, че нацията не е расово, етническо, географско, политическо и волево сдружение. Нацията е група, съставена от мъже и жени, които са получили еднакво образование, получили са едни и същи придобивки по отношение на езика, религията, морала и естетиката [...]. Затова е безсмислено да търсим генеалогии в националността. Трябва само да търсим национално образование, възпитание и идеали.

Gökalp, pp. 11-15.

Сравнете този откъс с текст II–42. Какъв е главният елемент, подчертан от автора като характеристика на националната група? Каква роля приписва той на образованието?

III–4. Вариации в определението на Мустафа Кемал паша за нацията

А. АКЦЕНТ ВЪРХУ РЕЛИГИЯТА ПО ВРЕМЕ НА ВОЙНАТА (1920 г.)

Основният принцип е следният: различни-те ислямски елементи, които живеят в районите, които сме очертали като национални граници, са истински братя, които уважават взаимно етническите, регионалните и обичайните си права. Затова не искаме да сторим нищо, което би отишло срещу желанията на тези хора. Ако има нещо абсолютно сигурно за нас, то е че в националните

граници кюрдът, турчинът, лазът, [етническа група в Североизточна Турция, говореща на грузинско наречие, но изповядваща исляма] черкезинът и др. – всички тези ислямски елементи – имат общи интереси и са решили да работят заедно. Нямаме друга гледна точка. Имаме сърдечно желание и братско и религиозно единство. Не се съмнявайте никога в това [...], когато бъде поискан гласът му, лазът или кюрдът ще го даде [...].

Öztürk , pp. 196-197.

Б. ДОБАВЯНЕ НА КУЛТУРАТА КАТО КОМПОНЕНТ (1922 г.)

Хората на Турция, обединени расово, религиозно или културно, са изпълнени с взаимно уважение и са готови за саможертва един спрямо друг като формират социално тяло с обща съдба и общи интереси.

Atatürk'ün, p. 52.

В. ПОДЧЕРТАВАНЕ НА ЕДИНСТВОТО (1924 г.)

Естествените и историческите феномени, които очевидно са играли роля при формирането на турската нация, са следните:

1. единство в политическата организация;
2. единство в езика;
3. географско единство;
4. единство по раса и произход;
5. историческа близост;
6. морално-етическа близост.

Обстоятелствата, съществували при формирането на турската нация не са напълно представени при други нации. За да се стигне до по-обща дефиниция, можем да кажем, че да наречем една общност „нация“, трябва да съществуват едновременно всички или част от тези обстоятелства.

Atatürk'ün, p. 70.

Г. ГЕНЕРАЛИЗАЦИЯ И ОПРОСТЯВАНЕ (1929 г.)

Нека дадем дефиниция, която ще може,

доколкото е възможно, да послужи като определение за всяка нация. Хора, които имат:

1. богата обща памет;
2. искрено желание и съгласие да живеят заедно;
3. споделена воля за защита на общото наследство.

Те образуват общност, наречена „нация“. Съобразно това, ако кажем, че общност, формирана от хора, които принадлежат към една и съща култура, е „нация“, ще дадем най-краткото определение за „нация“.

Atatürk'ün, p. 46.

IIIb. Самоопределения

III–5. Да бъдеш албанец – мнението на Пашко Васа (1879 г.)

Според нашите представи албанското население, било то мюсюлманско, православно или католическо, е и ще остане такова, каквото е било трийсет века по-рано, а именно: най-старият народ в Европа, расата, която е най-малко смесена с всички познати раси – раса, която, благодарение на феномен, който изглежда приказен и необясним, е устояла на унищожавашото и променящото време, могла е да съхрани езика си без да има литература или напреднала цивилизация и, което е още по-важно, е успяла да запази оригиналния си и характерен тип, без да изглежда асоциална и без да отхвърля, във външните им проявления, вратата и обичаите на религиите, които е приела, когато те са се разпространявали победоносно в течение на векове.

Vasa, p. 22.

Пашко Васа (1825-1892) е водещ писател и държавник от XIX в., роден в Шкодра. След изпълнена с приключения младост (взема участие в Италианската революция от 1848 г.), постъпва на османска държавна служба и по-късно става генерал-губернатор на Ливан. Въпреки че е лоялен османски служител, организира няколко албански културни дружества и издава многобройни съчинения за албанския език, история и политика. Политическите му проекти нямат за цел създаването на независима Албания, а обединение на всички албаноезични османски територии в един вилает с определена степен на местна автономия.

Как мислите: защо има толкова много определения за „нация“? Можете ли да свържете определенията, дадени от Ататюрк, със специфични исторически ситуации, които може би са повлияли върху виждането му за нацията? Можете ли да дадете собствена дефиниция?

III–6. Да бъдеш българин – стихотворението „Аз съм българче“ от Иван Вазов (1917 г.)

Аз съм българче и силна
майка мене е родила,
с хубости, блага обилна
мойта родина е мила.

Аз съм българче. Обичам
нашите планини зелени,
българин да се наричам –
първа радост е за мене.

Аз съм българче свободно,
в край свободен аз живея,
всичко българско и родно
любя, тача и милея.
Аз съм българче и расна
в дни велики, в славно време,
син съм на земя прекрасна,
син съм на юнашко племе.

Вазов, с. 7.

Иван Вазов (1850-1921) е български писател, поет и политик, познат като „патриарх на българската литература“. Роден е в Сопот, в Долината на розите, България. Емигрира в Румъния и Русия, и участва в българското освободително движение. Първото му стихотворение е „Борба“. През войната от 1877-1878 г. публикува книгата „Избавление“, а след възстановяването на българската държава припомня османското управление в прочутия пръв български роман „Под игото“. По време на Балканските войни и Първата световна война издава редица националистически стихотворения (Вж. Учебно помагало № 3, текстове II–5 и V–19). Стихотворението „Аз съм българче“ се изучава във всички български начални училища.

► И 11. Националното самоопределение в образи – словенска пощенска картичка (началото на XX в.)

III–7. Да бъдеш турчин – мнението на д-р Риза Нур (1932 г.)

Турската нация е една от най-надарените от Бога. Интелигентност, героизъм, наука и артистични способности са й били дадени повече, отколкото на всеки друг. Ние сме онези, които преди и след Христа са създали множество цивилизации в земите от Китайско море до Балканите, Египет и Мароко. И всичко това, поради стойността на скъпоценните способности, съхранени в турската кръв [...].

Nur, p. 523.

► И 12. Националното самоопределение в образи - румънска пощенска картичка (началото на XX в.)

România, p. 55.

Тази пощенска картичка е част от серия, представяща румънски персонажи в традиционни костюми или пък извършващи традиционни дейности.

Сравнете двете пощенски картички. Може ли пощенска картичка да спомогне за укрепване на националната идентичност? Ако е така, по какъв начин?

III–8. Да бъдеш словенец – Димитрий Рупел за характера на словенците (1987 г.)

В миналото, изглежда, че [религиозното] покръстване е основен инструмент за словенското освобождение. Покръстването означава замяна на богове светци, морал и култури. То представлява социална промяна, която преобръща ценности, идеи, правила и закони. Преминаването от една вяра в друга е характерно за словенския народ от самото начало. [...]

Нито едно от големите покръствания не е върнало словенците назад. Напротив, те са позволили оцеляване и прогрес. Освен това, живот с покръствания предполага и развитие на определен манталитет или национален дух. На пръв поглед

този манталитет може да бъде окачествен като дух на приспособяване, компромис и извисяване, а също и на рационалност и откритост в политиката. Словенците често пъти следват пътя на малките стъпки, нелесните съюзи и гъвкавостта, което често предизвиква и остри моралистки критики срещу тях. Този манталитет е довел и до примирение, изразено чрез емиграция и чрез висок процент на самоубийствата.

Stokes, pp. 281-282.

Димитрий Рупел е словенски интелектуалец и политик. Роден през 1946 г., той изучава литература и социология, и по-късно е доцент в университета в Любляна. През 80-те години ръководи критичните списания „Проблеми“ и „Нова Ревия“, поддържа идеята за словенска независимост и става председател на Словенския демократичен съюз през януари 1989 г. Словенският демократичен съюз е част от опозиционната коалиция ДЕМОС, която спечелва първите многопартийни избори в страната през април 1990 г. След това Рупел е един от водещите политици в Словения и двукратен министър на външните работи.

Погледнете четирите предходни текста, заменете определението или местоимението „ние“, и попълнете празното място с вашата национална идентичност. Виждате ли общи елементи? Направете списък с общите елементи и различията.

III–9. Ненационално самоопределение на румънските селяни – спомени на Георге Йонеску-Гион (1889 г.)

Кой не си спомня, че дори неотдавна, ако запитате някой селянин: „Какъв си ти?“, той би отвърнал, чешейки се по главата и с покорна усмивка: „Ами, господине, какъв да съм? Християнин съм като всички останали християни, хвала Богу!“. Питам го, като говоря по същия начин: „Добре, братовчедо, ама защо само християнин? Християнин! Българинът е също християнин... московецът също е християнин... гъркът е също християнин... ти си християнин! Но също си и нещо друго, не е ли така? Не усещаш ли, че произхождаш от всичките си румънски предци, от румънеца, зелен

като дъб, който с храбрата си ръка премазва гърдите на врага?“. „Ами, господине“ – отговаря ми селянинът – не знам за такива работи, ти говориш като по книга... ”.

Ionescu-Gion, pp. 16-17.

Георге Йонеску-Гион (1867-1904) публикува многобройни съчинения като журналист и историк. След следването си в Париж и Брюксел, работи като гимназиален учител по френски и история и по-късно става генерален инспектор за средното образование. Този откъс е от публична конференция, състояла се в Атенеума в Букурещ.

Как представя авторът разликата между религиозната и националната идентичност? Кое е по-важно според Йонеску-Гион? Защо националната идентичност става по-важна от религиозната към края на XIX в.? Можете ли да си представите каква е връзката между този феномен и формирането на националните държави?

III–10. Ненационално самоопределение в Македония – опитът на Х. Н. Брайлсфорд (1905 г.)

Паметта за миналото е напълно изчезнала и нищо не е останало освен смътна традиция сред селяните, че някога техните предци са били свободни. Попитах няколко момчета от отдалечено планинско село край Охрид, в което нямаше нито учител, нито постоянен свещеник, и където нито един жител не умееше да чете, за да разбере какъв обем традиционно знание имат. Заведох ги при руините на крепостта на българския цар, която доминира над езерото и равнината от върха на един стръмен и странно закръглен хълм. „Кой е построил това място?“ – запитах ги аз. Отговорът беше: „Свободните хора“. „А кои са били те?“. „Нашите дядовци“. „Да, но те сърби ли са били, българи ли, гърци или турци?“. „Не са били турци, били са християни“. И това, като че ли, бе границата на тяхното познание.

Brailsford, pp. 99-100.

Хенри Ноел Брайлсфорд (1873-1958) е британски журналист, който прекарва няколко години на Балканите като доброволец в Филелинския легион и чуждестранен кореспондент. Той ръководи Британската спасителна мисия в Македония през 1903 г. Симпатизира на македонската кауза и публикува културно и историческо изследване за региона през 1905 г.

Какъв е основният източник за самоопределение според момчетата? Защо авторът подчертава факта, че нямало нито училище, нито редовен свещеник в селото и че населението е неграмотно? Мислите ли, че отговорите на момчетата биха били различни при други обстоятелства?

Какви са основните елементи, показани на павилиона на Босна и Херцеговина през 1900 г.? Анализирайте конструкцията (архитектурните елементи), дрехите, мебелировката, дейностите и позите на персонажите. Съберете информация за последното Световно изложение и за участието на вашата страна. Какви са специфичните елементи, представени от вашата държава?

► **И 13. Павилионът на Босна и Херцеговина на Международното изложение в Париж (1900 г.)**

Bennett, p. 30.

На международните изложения всяка държава се стреми да покаже своята собствена идентичност и индивидуалност.

IIIc. Националните символи

III–11. Ригас Велестинлис – описание на знамето и символите на бъдещата Елинска република (1797 г.)

Елементът, който трябва да бъде използван на знамената и флагите на Елинската република, е тоягата на Херкулес с три кръста над нея; самите знамена и флагове са трицветни, с червеното отгоре, бяло в средата и черно в дъното²⁹.

Червеното стои за имперския пурпур и за самоопределението на гръцкия народ; то било използвано от нашите предци като одежда за война, така че да не си личат всичките кървящи рани и да не предизвикват малодушие сред воините. Бялото стои за чистотата на нашата справедлива кауза срещу тиранията.

Черното показва смъртта ни за свободата и за отечеството.

Всички гръцки войници носят каски на главите си.

Всички гръцки войници носят байонет, забоден в колана, като меч, и прикрепван към пушката им в случай на нужда или при парад.

Одеждата на гръцките войници е героична премяна от черни бричове, бяла риза и червени къси или дълги чорапи.

Всички гръцки мъже и жени, а също и всички жители на тази република, трябва да имат на каските или шапките си подобно изображение на тояга като онова по-горе, нарисувано или бродирано на бял плат, или гравирано върху бронз; това е разпознавателен знак на свободните демократи и равноправни братя.

Παρθενών [„Партенон“], pp. 555-556.

Само част от символите, предложени от Ригас, са били приети от модерната гръцка държава след получаването на независимост. Опитайте се да защитите или да оборите приемането на отличителни елементи в облеклото за всички жители на една държава. Сравнете знамето, предложено от Ригас, със съвременния гръцки флаг (И 17).

Анализирайте текстовете III–11 и III–12. Известно ли ви е значението на вашия флаг? Свързвате ли го с определена история или значение?

III–12. Значението на албанското знаме, представено в реч на епископ Фан Стилиан Ноли на погребението на Фаик Коница (1942 г.)

Нека добавя няколко думи за албанското знаме. Както всички знаете, нито един от флаговете на нашите балкански съседни не датира от повече от век и половина. Нашият е поне на 500 години, а вероятно и с още няколко века по-стар. Това бил флагът на Георги Кастриоти Скендербег, националният герой на Албания, който се бил срещу турците четвърт век и бил последният християнски воин на Балканите, успешно отблъсвал най-великите султани на Турция. След смъртта на Скендербег, Албания, изоставена от европейските сили, трябвало да страда четири столетия и половина под игото на отвратителния турчин. През този период знамето на Скендербег било забравено, никой не знаеше за съществуването му, докато един млад учен не го откри в една библиотека в латинската биография на Скендербег от Барлеций. Ученият беше Фаик Коница, и този флаг, който сега лежи върху неговия ковчег, червен флаг с черен двуглав орел, е онзи, който той преоткри.

Konitza 2000, p. 174.

Тази реч е произнесена в Съединените щати, в специфичния контекст на Втората световна война, когато Албания е под италианска окупация. Фан Ноли (1882-1965) е православен епископ, а също премиер-министър и регент на Албания за шест месеца през 1924 г. След като се противопоставя на Ахмед Зогу, той заминава в изгнание и накрая се установява в Съединените щати, където е водеща фигура в албано-американската общност. Публикува няколко религиозни, литературни и исторически произведения, и на 63-годишна възраст (през 1945 г.) защитава докторска степен в Бостънския университет с дисертация за Скендербег. Въпреки че личните му отношения с Фаик Коница (вижте също текст II–37) се влошават, тъй като Коница е албански посланик във Вашингтон при управлението на Зогу, двамата си сътрудничат, особено след окупацията на Албания през 1939 г.

29. Подобно на флага на Френската република, но с черно вместо светлосиньо.

► И 14. Флаг на гръцкия остров Псара по време на Войната за независимост, с мотото „Свобода или смърт”, кръста и символите на тайното общество „Филики етерия”

Σημαίες ελευθερίας, р. 22.

► И 15. Румънски флаг на Букурещката градска гвардия с надписа „Обединението прави силата” (1867 г.)

Двата женски персонажа представляват двете румънски княжества, Влахия и Молдова, обединени в една държава през 1859 г.

Какво цели изобразяването на елементи, които са свързани с национални постижения, върху флаг, определен за местна институция?

► И 16. Флагът и гербът на Кралството на сърбите, хърватите и словенците/Кралство Югославия (1929 г.)

🔑 Флагът и гербът съчетават националните символи на трите управляващи нации в първата югославска държава.

❓ С каква цел е създадено това изображение?

Dimić.

► И 17. Настоящите знамена на държавите-членки на ООН от Югоизточна Европа:

Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Кипър, Гърция, Република Македония, Румъния, Словения, Сърбия, Турция, Черна гора.

❓ Опитайте да си представите какво символизируют знамената. Сравнете цветовете и тяхното разположение. Сравнете ги с други европейски знамена.

III–13. Националните химни

А. ГРЪЦКИЯТ НАЦИОНАЛЕН ХИМН (1823 г.)

Познавам те от страшното
острие на твоя меч,
Познавам те от строгия начин,
по който стоиш на земята.
Излязла си,
от светите кости на гърци.
И като преди, си смела ти,
Здравей, здравей, Свобода!
Дълго живя сред скърбящите хора
Чакаше глас, който да те призове обратно
Ах, бавно настъпи този ден
И никой не посмя да викне
Защото сенките на тиранията
Покриваха всички
Но сега подкрепи синовете с мощен дух
Върви смело в борбата
Търси свобода или смърт
От гробовете на предците ни
Ще тържествува духът
А ние отново те славим
Здравей, Свобода, здравей!

Kapsomenos, pp. 93-94.

Стихове от националния химн „Химн за свободата“, написан от Дионисиос Соломос, един от най-големите гръцки поети (1798-1857). Поемата „Химн за свободата“, която се състои от 158 куплета, е написана през 1823 г., по време на Гръцката война за независимост. Първите два куплета от нея, с музика от Николаос Манцарос, стават национален химн на Гърция през 1864 г., като изместват гръцкия превод на баварския национален химн, използван дотогава.

Б. ХЪРВАТСКИЯТ НАЦИОНАЛЕН ХИМН (1835 г.)

Хубава наша родино,
О, юнашка земя,
Мила, старославна татковино,
Вечно да си ми щастлива!
Мила, колкото и славна
Мила си ни ти едничка.
Мила си ни где си равна,
Мила си ни и планинска!
Лей се, Драво, Саво, лей се,
Нито Дунав сила губи,
Пред света, море, гордей се,
Че Хърватска ние любим.

Za Hrvatsku, p. 5.

Стиховете на хърватския национален химн са написани от Антун Миханович (1796-1861) и публикувани в списанието „Даница“ [„Деница“] през 1835 г. Миханович е роден в Загреб. Той е офицер в армията на Хабсбургите, а по-късно и дипломат. През 40-те години на XIX в. към стиховете му е написана музика от Йосип Рунянин (1821-1878), също офицер от хабсбургската армия. Хърватите започват да я възприемат за национален химн към началото на XX в. В комунистическа Югославия е призната за химн на федеративна република Хърватско, но е изпълнявана официално само след югославския химн („Хей, славяни!“). Според конституцията от 1990 г., „Хърватска родина“, позната популярно като „Нашата хубава (родина)“, е национален химн на Република Хърватия. В първата версия на химна „синьото море“ не е споменато, тези думи са прибавени през 90-те години на XX в.

В. АЛБАНСКИЯТ НАЦИОНАЛЕН ХИМН (1912 г.)

Обединени около знамето
с едно желание и една цел.
Нека дадем думата си,
че ще се борим за спасението си!

Само роденият предател
бяга от борбата.
Този, който е смел, не се плаши,
а пада мъченик на каузата.

С оръжие в ръка ние ще останем,
за да пазим родината.
Няма да се откажем от правата си,
враговете нямат място тук.

Защото самият Господ е казал,
че народите изчезват от земята,
но Албания ще живее,
защото за нея, за нея, ние се борим!

<http://www.albanian.com/information/history/index.html>

Стиховете са написани от Алекс Ставре Дренова или Аздрени (1872-1947). Той прекарва по-голямата част от живота си в Румъния и умира в Букурещ. Оригинаалното название на поемата е „Бетими ми фламур“ („Клетва пред знамето“) и тя е публикувана през 1912 г. в Liri e Shqipërisë („Свобода за Албания“), албански вестник в София. Първите два куплета с музика от румънския композитор Чиприан Порумбеску (1853-1883) стават официален химн на Албания през 1912 г.

Какво знаете за националния химн на страната си?

► И 18. Еволюцията на българския герб (от 1741 г. до наши дни)

? Кои са общите елементи, представени във всички гербове? Какви елементи са представени на герба на страната ви? Открийте символното им значение.

► И 19. Сръбският герб, представен от Павел Ритер Витезович (1701 г.)

SERBLIA.

*Signa Crucem, calybeq; rubro fert Serbia campo
Pro Cruce non paucos Serbia passa focos,
Nunc Cruce prostrata, tamen ultro sustinet ictus;
Hinc fato & facto Sevia dicta venit.*

F SILE-

Davidov, p.21.

► И 20. Герб на Кралство Сърбия (80-те години на XIX в.)

Ljušić 2001.

🔑 Гербът комбинира царския (византийски) двуглав орел и щит с четирите „С“. Този герб е създаден от историка и политик Стоян Новакович.

? Сравнете двете картини. Анализирайте приликите и разликите. Какво мислите за тях?

► И 21. Гербът на кралство Черна гора, 1905 г.

? Защо дадена държава се нуждае от герб и какво трябва да изразява той? Трябва ли да смятаме, че гербът е елемент от националната идентичност или само елемент на държавната идентичност? Какво трябва да изразява една многонационална държава чрез герба си?

► И 22. Монархията и държавата – румънска пощенска картичка, представяща крал Карол I (1866-1914)

? Защо е издадена картичка с образа на краля? Как е представен владетелят? Какви чувства и нагласи трябва да поражда образът му?

III–14. Опит за създаване на национална носия в Гърция (1843 г.)

В интерес на икономиката и националната гордост, и за да се избегне чуждестранният лукс и корупция [които са довели гръцките дела до настоящото им състояние], би било изгодно [...] да се създаде национална носия: евтина, хубавичка, елегантна, направена от местни материали и от местни занаятчии [...], която ще може да идентифицира нашата националност, да обвърже всички в национално единство и да подпомогне текущото формиране на нацията. Сигурно е, че като особена нация, част от Азия и Европа, и почитана заради изтъкнатите си предци, гръците трябва да имат национална носия, образование, ястия.

Politis, p. 124.

? Помислете за причините, поради които авторът се опитва да убеди хората в необходимостта от национални одежди. Съгласни ли сте с този аргумент? Има ли страната ви „национална носия“?

► И 23. Сръбско селско момиче в национална носия (1865 г.)

Todić, p. 132.

Таблица 3: Основни национални празници в съвременните държави от Югоизточна Европа

Държава	Дата	Значение
Албания	28 ноември	Ден на независимостта (1912)
Босна и Херцеговина	1 март	Ден на независимостта (1992)
България	3 март	Ден на освобождението (1878)
Хърватия	8 октомври	Ден на независимостта (1991)
Кипър	1 октомври	Ден на независимостта (1960)
Република Македония	8 септември	Ден на независимостта (1991)
Гърция	25 март	Ден на независимостта (1821)
Румъния	1 декември	Ден на обединението (1918)
Сърбия	15 февруари	Ден на освобождението и държавността (1804)
Черна гора	13 юли	Ден на държавността (1878)
Словения	25 юни	Ден на държавността (1991)
Турция	29 октомври	Ден на Републиката (1923)

www.seeurope.net ; <http://en.wikipedia.org>

Националните празници отбелязват събития, които се смятат за решаващи за развитието на националната държава. В историята на всяка страна, според политическите обстоятелства, националните празници могат да се променят и понякога се променят, но има държави, които са запазили един и същ национален празник през цялата си история, например Албания. Добър пример за промяна на националните празници е Румъния. Най-важните национални празници, отбелязвани през втората половина на XIX в. и първата половина на XX в., са: 10 май, с тройно значение: коронацията на Карол I Хоенцолерн за княз на Румъния (1866 г.), обявяването на независимостта на Румъния (1877 г.) и провъзгласяването на Румъния за кралство (1881 г.); 24 януари е денят на обединението на Влахия и Молдова през 1859 г. Рождените дни на краля и кралицата също се отбелязват като национални празници. По време на комунистическия режим национални празници са: 23 август (1944 г.), когато Румъния излиза от Оста и се присъединява към Съюзниците, и допълнителните празници с международен характер като 1 май и 7 ноември. След рухването на комунистическия режим за национален празник е избран 1 декември (1918 г.) – денят на обединението на Трансилвания с кралство Румъния. По този начин се празнува образуването на Велика Румъния.

Какви събития се празнуват в различните страни от Югоизточна Европа според тази таблица? Какви други исторически дати се празнуват в страната ви?

За самостоятелно проучване:

За да научите повече за националния празник/празници в страната ви и за начина, по който хората разбират и помнят този ден, можете да извършите лични проучвания. Това навярно ще е забавно. Можете да обсъдите тези въпроси с членове на семейството ви, съседи или с други хора, които бихте избрали като източници. Попитайте ги какво знаят за значението на националния ден, дали са празнували други национални празници в предишни времена, как националният празник е бил отбелязван по време на детството и младостта им, и как са прекарвали времето си при отбелязването на тези празници. Освен това се опитайте да разберете колко важни са за вашата общност религиозните и традиционните празници.

IIIд. Националните митологии

► И 24. Визуални представяния на Нацията

А. Свободна България – литография от Георги Данчов (1879 г.)

? Как е представена България? Имате ли подобни изображения в страната си?

Б. Френски пощенски картички, представящи Сърбия и Черна гора (1917 г.)

? Анализирайте начина, по който са представени страните и техните национални характеристики. Отбележете факта, че страните се олицетворяват от женски образи.

III–15. Историческите корени на македонската нация според Георги Пулевски, „За македонците“ (1879 г.)

За македонците
 Нашата татковина е онова място, така скъпо на македонците.
 Тя била царство при цар Филип.
 Стара империя на цар Александър.
 Македонският ни цар, познат в цялата вселена като Александър Велики.
 Той оставил на всички славянски планинци империята си на Балканския полуостров. [...]

Трябва да обичаме татковината си и да направим всичко, за да го сторим.
 Старо е нашето Македонско царство.
 Нека се съберем всички, нека направим всичко за спасението си [...].
 Наши братя, македонци, от православната вяра,
 Нека всички бъдем като един и се бием смело.
 Като нашите предци при цар Александър.
 Нека химните ни оставят спомен след нас.
 Нека възродим старата си история,
 И нека го направим сега.
 Нашите стари македонски предци са ни оставили добър спомен.
 С това дело трябва да покрием костите им и да ги осветим,
 И да им свием златни венци.
 Нека веем старите македонски бойни знамена,

И на тях лика на свети Георги.
А, от другата страна, свети Димитър.
Така ще се бием, под свети знамена [...].

Пулевски, с. 57-58.

Георги Пулевски (1838-1895) издава няколко сравнителни речници, македонска граматика и предложения за правопис, кратки истории, генеалогии и сборки с народни песни. Той е типичен представител на романтичните създатели на нации. Опитва се да свърже „Златния век“ на древна Македония и настоящото славянско население на областта. Макар че всъщност не е поет, публикува „Македонска песнарка“ в София през 1879 г.

Какво мислите за целите и посланието на поемата? Какво е искал да изрази авторът? Защо предпочита да пише в стихове?

► И 25. Исторически герои като модели за настоящето

А. Леонид, цар на древна Спарта, заявява на персите, че няма да се предаде: “Μολὼν λαβέ!” (“Ела си го вземи!”) – изображение от гръцки учебник (1901 г.)

Koulouri, p. 72.

Какви ценности и нагласи са предадени чрез изображението и текста? Как е представен Леонид в сравнение с другите персонажи? Как е разположен в пространствено отношение в картината? Защо?

Б. „Смъртта на Васа Чарапич³⁰ при превземането на Белградската крепост, 1806 г.” – картина от Анастас Йованович³¹ (1817-1899)

Национален музей, Белград.

Каква е ролята на картината? Какви чувства и нагласи би трябвало да изразява? Сравнете двете изображения.

III–16. Спомените на д-р Риза Нур за влиянието на популярните епически истории

Бях свикнал да ги чета с удоволствие и въодушевление. Колкото повече ги четях, толкова повече исках да бъда герой. Сега разбирам, че тези книги представяха старите героични обичаи на турчина. Жалко е, че днес те нямат никакво значение. Нужно е да се осъвременят и пренапишат [...]. Колко важни бяха тези съчинения? Нямам съмнение, че образованието, дадено от тях в детството, е 90 процента причината турчинът да се превърне в герой и че то му е дало възможност да завладее толкова много места. Това са съчинения за героичната ислямска епоха на турците. Те трябва да бъдат обновени и пренаписани. Ще принесат голяма полза за националното образование.

Nur, pp. 90-91.

Какво мислите за ролята на литературата в укрепването на националните и/или идентичностните връзки? Чели ли сте литературни произведения, които оформят идеята за вашата собствена национална идентичност?

30. Васа Чарапич е един от водачите на Сръбското въстание (1804-1813).

31. Сръбски художник и фотограф, от български произход (род. във Враца) – бел. прев.

► И 26. Символното представяне на политическите събития

А. *Въстание на черногорците* – картина от Джура Якшич (1832-1878)

Национален музей, Белград.

? Съставете въпроси за това изображение. Сравнете въпросите си с тези на колегите ви.

Б. *Съединена България* – картина от Николай Павлович (1885 г.)

Картината представя Съединението между България и Източна Румелия през 1885 г. България играе майчинска роля спрямо новата територия. В дъното, скърбяща фигура внушава, че съединението с България е желано и от други територии (Македония), но не е осъществено.

? Опишете картината. Коментирайте облеклото. Какви са разликите и приликите между тази картина и Свободна България? Каква е ролята на подобни исторически изображения?

III–17. Румънски закон за честване на героинята от войната Екатерина Теодорою (1921 г.)

ЗАКОН ЗА ПАМЕТНИКА, РОДНАТА КЪЩА И ЖЕНСКИЯ ИНСТИТУТ „ЕКАТЕРИНА ТЕОДОРОЮ“

Член 1. За почитане на паметта на девата героиня Екатерина Теодорою, която храбро загина за страната, ще бъде издигната паметна статуя в град Търгу Жиу, която ще бъде част от възпоменателния паметник „Победата при Жиу“, върху който са изписани имената на всички офицери, паднали в победоносните битки в долината на река Жиу, като се започне с името на девицата - младши лейтенант.

Дейностите по конструирането, поддръжката и надзора ще се извършат от дружеството „Гробници на героите, паднали във войната“, под ръководството на Министерството на войната. План на дейностите по строителството ще бъде изработен от Министерството на изкуствата, на базата на конкурс.

Член 2. Тялото на девицата ще бъде взето от Мунчелул и ще бъде погребано под паметника.

Ежегодно ще се провежда заупокойна служба в кралството, на ден, определен със специален закон за почитане на героите.

Освен това, ще се отслужва служба за мъртвите и ще се организира процесия във Вадени, Горж – родното място на героинята, на 14 октомври, деня на победата при Жиу, и всички училища в страната ще провеждат образователни конференции на тази тема.

Член 3. Къщата в село Вадени, окръг Горж, където е родена девицата, ще бъде ремонтирана и поддържана постоянно, а също и дворът, като и двете места ще бъдат обявени за исторически. [...] Ще бъде построена нова къща за семейството на героинята, в същата община, и ще им бъдат дадени безплатно шест акра земя, заедно с добитъка и сечивата, нужни да се поддържа скромно селско домакинство. Разпоредбите на този закон не изключват пенсията, която семейството получава като помощ за покойния брат на героинята. [...]

Член 6. Разпределението между министерствата на сумите, събрани за паметника, родната къща и училището, ще се извърши от Министерския съвет, от Президиума на Съвета.

„Monitorul...”, p. 3112.

Екатерина Теодорою (истинско име Тодерою, 1894-1917) е дъщеря на селянин, наета като медицинска сестра през 1916 г. Пленена е от германците в битката при Подул Жиу, но успява да избяга и продължава да участва в боевете във Валя Жиулуй. Когато граната я ранява в краката, тя е награден с ордена „Виртутя милитара“ [„Воинска доблест“] от крал Фердинанд I (1914-1927), и е произведена в чин младши лейтенант. След като се лекува известно време в болница в Яш, отново се присъединява към бойните части, оглавява взвод в битката при Мъръшеш, където е убита при акция, в нощта на 22-23 август 1917 г.

Как мислите: защо се приема за важно да се издигне паметник на Екатерина Теодорою? Какъв символ е тя? Какви чувства се поражат чрез почитането на паметта ѝ и у кого? Според вас, почитането на героите свързано ли е с припомнянето на делата им, заради самите тях, или основните цели трябва да се търсят в образователната и дори в политическата сфера? Изборете три личности, които са най-известните национални символи в страната ви? Какво е съотношението между мъжете, жените и децата? С какви дела са се отличили?

III–18. Историческият произход на албанския герб, представен от съвременен историк (2000 г.)

Националният герб: двуглавият черен орел с разперени крила на червен щит. Произхожда от хералдически символ, принадлежащ на националния ни герой Георги Кастриоти Скендербег (1405-1468). Албанският герб е открит за пръв път като хералдически символ на печата от канцеларията на Георги Кастриоти Скендербег. Печатът се състои от двуглав орел с разперени криле. От едната страна има шестоъгълна звезда. Отпечатък на този печат е открит върху документи, датирани от 1459 г., когато папа Пий II (Енеа Силвио Пиколомини) и конгресът в Мантуа признават символите на Скендербег.

Varfri, Gjijn, p. 19.

Защо историкът твърди, че гербът на националната му държава е стар и славен? Това има ли наистина някакво значение днес? Какво мислите за значението на националните символи?

► И 27. Румънски плакат по повод 70-та годишнина от съвременната държавност (1929 г.)

Плакатът представя картата на Велика Румъния, като включва портрети на исторически фигури и политически лидери. Другите персонажи са свързани или с идеята за румънското единство [Михаил Храбри, влашки княз (1593-1601), който за кратко обединява Влахия, Молдова и Трансилвания; Александру Йоан Куза, избран за общ княз на Влахия и Молдова през 1859 г.; Михаил Когълничану, премиер-министър по времето на Куза], или с идеята за монархията (кралете Карол I и Фердинанд I). Извън картата са показани римският император Траян и дакийският цар Децебал, символи на благородния произход на румънците. Датата в предната част на плаката, 10 май, е национален празник на Румъния по това време: денят на коронацията на Карол I за княз на Румъния (1866 г.), ден на прокламирането на независимостта на Румъния (1877 г.) и ден на провъзгласяването на Румъния за кралство (1881 г.).

Познати ли са ви подобни плакати от страната ви? Какво знаете за други пропагандни плакати? Сравнете това с И 16. Каква е целта на подобни издания?

► И 28. Хърватска марка, представяща прочутия баскетболист Дражен Петрович (1994 г.)

След успешна кариера, Дражен Петрович умира трагично в автомобилна катастрофа през 1993 г. Той вероятно е един от малкото хървати от днешно време, приети за национални герои.

Защо спортните звезди понякога се смятат за национални герои? Какъв вид героизъм олицетворяват те? Каква е връзката с героизма от войната или съпротивата? Защо Дражен Петрович е изобразен на марка?

ГЛАВА IV

Национализмите в конфликт

Съществува един устойчив стереотип за Балканите като „барутен погреб“ на Европа. Националните конфликти между малките и алчни държавици са част от тази картина. Този образ е оформен в края на XIX и началото на XX в., и е „доказан“ от опита на Балканските войни и от убийството в Сараево през 1914 г. Този жесток исторически образ обаче, е до голяма степен незаслужен. Първата световна война започва с конфликт между Австро-Унгария и Сърбия, но той не се превръща в глобалното клане, което познаваме, заради народите от този регион. Освен това Югоизточна Европа е далеч назад в списъка с ужаси, извършени през XX в. Това, разбира се, не освобождава регионалните национализми от отговорността им в пораждаване на безполезни конфликти и ужасни престъпления.

Целта на този образователен пакет не е да илюстрира ужасите на националните конфликти в Югоизточна Европа. Всъщност сме се опитали да избегнем това и се съсредоточихме повече върху показването на аргументите и идеологиите, които на пръв поглед могат да изглеждат и оправдани, но в крайна сметка мотивират хората да предприемат насилствени действия. Смятаме, че критичното обсъждане на такива извори в часовете по история ще помогне на младите хора да станат зрели и отговорни граждани.

В тази глава наша цел беше и да покажем, че националните конфликти не траят вечно. Всъщност историческият опит на Югоизточна Европа, и в по-голяма степен на други европейски региони, ясно доказва, че конфликтите имат край, че националните предразсъдъци и омраза могат да бъдат заменени от по-позитивно отношение, и че един по-добър и по-сигурен свят може да възникне и вече възниква. Създаването на Европейския съюз и примера на френско-германските отношения през последните пет десетилетия са окуражаващи. Подобни подобрения могат да се видят и в част от Югоизточна Европа. Такава еволюция не означава непременно, че националната държава ще изчезне или ще стане ненужна. Въпреки всички очаквания, че тя ще изчезне, сега е очевидно, че тя ще остане главно действащо лице в европейската и световната политика, поне за продължителен период от време. Националната идентификация ще остане важна в рамките на нашия живот и еволюцията на националните държави ще влияе върху съществуването ни. Ето защо е от ключово значение да бъдем сигурни, че нашите национални държави се превръщат в подходяща рамка за общото ни бъдеще.

IVa. Идеологии, въввлечени в мобилизация за конфликт

IV–1. Национални предразсъдъци срещу германците в Хърватско (1866 г.)

Никога не бих могъл да обичам руса немкиня. Един път, за нещастие, срещнах един такъв германски ангел на вечния покой. Ние се обяснихме във взаимна любов, и сетне това немско момиче взе да свири за мен *Les cloches du monastere*³² [„Камбаната на манастира“] и аз започнах да се прозявам; после почна да чете

Berguine [„Планински руини“] от Матесон и аз задряхах. Тя въздишаше, тази русокоска, по час и половина на ден, в течение на седем дни. На осмия ден вече не бях там. Обичам хърватската дяволица, с която мъжът може да се сбие, повече, отколкото бледната германка Луиза, апатична като топла лимонада.

Senoa, p. 164.

32. Произведение от френския композитор Луи Лефевюр-Вели (1817-1869).

 Какво мисли авторът за германските момичета? Вярно ли е то? Известни ли са ви други предрасъждания за другите народи? За коя нация или социална група се отнасят повечето шеги във вашата общност? Според вас каква е ролята на стереотипите и предрасъжданията? Имат ли някакво реално основание?

IV–2. Спомените на д-р Риза Нур за отказа му да се ожени за чужденка (1910 г.)

Ние посещавахме парламента. По това време имах много предложения за брак. Една от кандидатките беше много красива и богата. Момичето, от своя страна, имаше огромно желание и правеше сериозни опити. Сърцето ми беше наклонно да се хлъзне към нея. Тя бе албанка. Само поради това не се ожених за нея. Казах: „Аз се нуждая от туркиня. Досега в семейството ми не сме имали никаква чужда кръв“.

Nur, p. 318.

 Как можете да обясните отношението на писателя? Какво мислите за решението му?

IV–3. Различия около гръцката Мегали идея – дискусия между професор Николаос Сариполос и крал Георги I (1877 г.)

[...] една държава със столица Константинопол, включваща под скиптъра на Ваше величество, в добавка към Крит, Тесалия и Епир, Тракия, Македония, Черноморието до Требизонд [Трабзон], Мала Азия и всички егейски острови, без да пропуснем и моята собствена страна, Кипър...”

„Вие разширявате твърде много границите на Гърция”, прекъсна ме кралят.

Politis, p. 63.

 Николаос Сариполос (1817-1887), правен експерт, учен и професор в Атинския университет, описва в своите „Мемоари” дискусията, която имал с крал Георги I (1863-1913) през 1877 г., и в която разяснява своите възгледи относно териториите, за които претендира Гърция.

 Защо според вас кралят прекъсва дискусията? Какво възнамерява да обясни авторът на краля?

IV–4. Определяне на румънското национално пространство от историка Александру Д. Ксенопол (1888 г.)

Първият недостатък на нашето географско положение е, че в сравнение с латинските нации, които формират Западна Европа, подобно на континент, ние, източните латинци, сме като остров в океан от чужди народи.

И поради това, тъй като съдбата е пожелала да захвърли румънския народ на северния бряг на Дунава, той сега живее на обширна територия от 300 000 кв. км., почти толкова голяма, колкото цялата площ на Италия и повече от половината територия на Франция, затворена между три големи реки, които образуват триъгълна форма. Тези реки са Дунав на юг, Днестър като източна граница, и големият приток на Дунав, река Тиса, като западна граница. В този регион румънците образуват, почти навсякъде, компактен народ, който смята за свои и някои острови, извън горекананите граници.

Xenopol, I, p.43.

 Александру Д. Ксенопол (1847-1920) е един от водещите румънски учени в хуманитарната област в края на XIX в. Той публикува много изследвания на различни теми, но получава национално и европейско признание с приносите към румънската история и теорията на историята. Автор на първия многотомен синтез на румънската история.

 Как са представени румънската идентичност и румънското национално пространство? Смятате ли, че представянето на националното пространство има идеологически и политически цели? Познати ли са ви ситуации, когато няколко народа претендират за едни и същи територии? Дайте примери.

IV–5. Национални разделения в османския парламент (1908-1914)

Юнионистите [младотурците] в атаките си срещу нас твърдяха, че ние сме се обединили с нетурските и чуждите елементи, които са предатели на родината. Това бе изцяло в разрез с реалността и лъжа. Истина е, че в редовете на опозицията имаше турци, араби, албанци, гърци и арменци, но тези елементи съществуваха и сред юнионистите. Всъщност по-голямата част от тях бяха юнионисти [...], беше възможно да се изтласкат юнионистите със силна организация и

по законен път.

Арабите по това време имаха намерение да създадат арабска партия. Нужно беше тяхното намерение да се включи във Вавилонската кула и да бъде погълнато от нея. Вавилонската кула не е минус, тъй като юнионистите са също нещо подобно. Всъщност цялата страна е нещо подобно, така че какво може да се направи? Разбира се, и парламентът ще бъде такъв. Арабите си играят с много опасни националистически идеи. Ако се създаде прецедент, краят ще е ужасен. Ще стане като парламента в Австрия. Гърците също, макар и не открито, но вътрешно, подкрепят тази идея [...].

Аз лично съм готов да умра за тюркизма, но го пазя в тайна. Не говоря с никого за това. Ако го сторим [да говорим за турския национализъм] открито, останалите също ще имат законни основания да се изявяват открито. Това, на свой ред, означава разделянето на страната и нейното изчезване. Родината (ватан) се простира от Шкодра чак до Басра и Йемен. Има 72 и половина етнически елемента в нея. Тази ситуация е била най-слабата страна на Турция и най-голямата опасност, която я застрашава. Ето защо аз треперех при мисълта за създаване на национални партии. По това време Хюсеин Джахид, въпреки че самият той беше албанец, пишеше статии за „доминиращата нация” срещу гърците в „Танин”. Вярно е, че не споменаваше турците по име, но използването на термина „доминираща нация” не беше приемливо при един конституционен режим. Бях вбесен от идиотското отношение на този човек и казах: „Това той го прави нарочно или амбицията го е заслепила с дебелилото и черно перде на невежеството. Не е способен да види каква огромна вреда подготвя за държавата”. Всъщност говоренето за „доминираща нация” не беше правилно, тъй като страната се състоеше от много различни нации [миллет]. В противен случай няма да има конституционализъм.

Би било различно, ако Турция владееше тези области като колонии със специални закони. Тогава не биха могли да бъдат избирани за депутати. Но във всеки случай Турция не притежава тази власт. [...] Гърците наистина побесняха. Те бяха срещу доминиращата нация. Тези статии бяха като пламъци до кесия с барут. Той не е казал

това, той не може да е казал това [...]. Въпреки всичко, аз се опитах да събера опозиционните групи. Говорих с важните депутати. Арабите не искаха да се обединяват в обща партия. Абдалхамид Зохрауи оглави тази група. Бях приятел с Шукри Асали, депутат от Дамаск. Той бе наивна личност. Разкри идеите си пред мен. Не му попречих. Идеята му беше да основе Омаядска държава в Дамаск [...]. Заплаших тези араби: „ако основете арабска партия, ние ще основем турска партия и ще се обединим с юнионистите”. Те се уплашиха. Приеха идеята ми. Народната партия също не искаше да се присъедини поради подкрепата от Гюмюлджинели. Направих каквото можах и ги убедих.

Nur, pp. 328-332.

Как да разбираме проблемите, отразени в текста? Според вас какви идеологически промени и политически нагласи безпокоят и притесняват автора?

IV–6. Прокламации за антиколониялна борба от кипърските гърци (1955 г.)

А.

С Божията помощ, с вяра в нашата почтена борба, с подкрепата на целия елинизъм и с помощта на кипърците НИЕ ПОЕХМЕ БОРБАТА ЗА ОТХВЪРЛЯНЕ НА БРИТАНСКОТО ИГО, като вземаме за наш боен вик онзи, който нашите предци са ни предали като свещена клетва: СМЪРТ ИЛИ СВОБОДА.

БРАТЯ КИПЪРЦИ,

От дълбините на миналото всички онези, които прославиха гръцката история, като съхраниха свободата си, ни гледат: воините от Маратон и от Саламин, 300-та бойци на Леонид и бойците от епичната Албанска война. Борците от 1821 г. ни гледат, тези борци, които ни показаха, че освободението от игото на владетеля винаги се печели чрез национални държави [...]

Целият елинизъм гледа към нас и ни следи със загриженост, но също и с национална гордост. Нека отговорим с дела и покажем, че сме достойни за тях.

Време е да покажем на света, че международната дипломация е НЕСПРАВЕДЛИВА и в много случаи СТРАХЛИВА, и че кипърският дух е

смел. Ако нашите владетели откажат да ни върнат свободата, можем да си я поискаме с нашите собствени РЪЦЕ и с нашата собствена КРЪВ.

Нека покажем отново на света, че вратът на съвременния грък отказва да приеме ярема. Борбата ни ще е тежка. Владетелят има средства и е многочислен.

Ние притежаваме ДУХА. Ние имаме ПРАВОТО – на наша страна. Ето защо, НИЕ ЩЕ ПОБЕДИМ.

СВЕТОВНИ ДИПЛОМАТИ,

Погледнете делата си. Срамно е, че в двацети век народът трябва да лее кръвта си за свобода, божествения дар, за който се бихме на ваша страна и за който, поне така твърдите, се бихте срещу нацизма и фашизма.

ГЪРЦИ,

Където и да сте, чуйте нашия зов:

НАПРЕД! ВСИЧКИ ЗАЕДНО ЗА СВОБОДАТА НА КИПЪР. [...]

ВОДАЧЪТ
ДИГЕНИС

Grivas-Dighenis, p.34.

Б.
ПЪРВИ АПРИЛ

СТАНЕТЕ, ЧЕДА НА ГЪРЦИЯ, ЗА ДА ОСВОБОДИМ СТРАНАТА.

Шепа обсадени хора срещу една империя с 500 милиона поданици, въоръжени с техните ДУШИ и придружени от ВЯРАТА, нанася отекващи удари върху могъщия Голиат, който разполага с материалната сила. Това е борба за СПРАВЕДЛИВОСТ, която поражда МОРАЛНИ СИЛИ и вдъхновява

най-благородните идеали, срещу НЕСПРАВЕДЛИВОСТТА и насилието. [...]

Ние спечелихме моралната победа. Една империя е разклатена и унижена. Кипър, непознат на мнозина, дори и сред дипломатите, днес е на международната сцена, неудобство за англоамериканците и карцином за англичаните. Всички либерални народи са на наша страна. [...]

Ерата на капитулациите отмина. Отмина времето на живот за сметка на малките и безсилните. Днес СПРАВЕДЛИВОСТТА И МОРАЛНОСТТА ще надделееят. Нито долният англо-американски съюз, нито пък англо-турското тайно споразумение – принудителното творение на двама ловки опортюнисти – могат да ни победят.

Parageorgiou, pp. 138-139.

Двете прокламации са издадени от полковник (по-късно генерал) Георгиос Гривас-Дигенис (1898-1974). След служба в гръцката армия той се завръща в Кипър, за да оглави ЕОКА, и започва партизански действия срещу британците с крайна цел освобождение на Кипър от колониалното управление и обединение с Гърция. За резултата от тази борба вижте също текст I-42.

Как лидерът на кипърското движение оправдава борбата за освобождение? Знаете ли за други антиколониални движения през 50-те години на XX в.? Сравнете с текстове I-9 и I-24. Каква е целта на прокламацията по принцип? Вземете лист хартия и го разделете на три колони. За всеки текст отговорете на следните въпроси, като имате предвид, че прокламацията е преди всичко акт на комуникация. Кой я е написал? До кого е адресирана? Кога е създадена и при какви обстоятелства? Запишете аргументите, използвани за оправдание на борбата за освобождение. Какво забелязвате? Смятате ли, че дадена прокламация трябва да спазва определени риторични правила, за да постигне целите си?

IVb. Конкретни конфликти

IV-7. Стиепан Радич, „Искаме наша хърватска страна в рамките на югославското единство” (1918 г.)

С вас [кралствата Сърбия и Черна гора] искаме да имаме единна външна международна държавна граница, [...] но, в добавка, искаме да задържим нашата вътрешна хърватска държавна

граница извън това, по следните причини:

Първо, ние хърватите, искаме да сме сигурни, че на нашите селски хора са дадени пълните им права, според нашите специфични условия и нужди. [...]

Второ, ние, хърватите, също така искаме да организираме страната си не само на селска,

но и на славянска основа, например като заменим немския с чешкия език и като опитаме да пренесем и разпространим всички чешки наредби и закони, които са добри за нас. Вие, напротив, пренасяте наредби и закони от чуждия (макар и по-прогресивен свят); но ние няма да спорим с вас безплодно и да оставаме вечно малцинство по всички въпроси.

Трето, ние, хърватите, имаме намерението да организираме обществения си живот въз основа на християнството и хуманността на Уилсън, така че да оставим настрана всяка омраза и отмъщение, а вие, братя сърби, напротив, поради големите си страдания [...] и отчитайки своя героизъм, смятате себе си за първата нация не само сред славяните, но и в целия свят. Оценяваме вашия героизъм, но тази ваша гордост може да се превърне в голямо препятствие пред усвояването на полезното от всеки, най-вече от славянските нации.

Radić, p. 211.

Стиепан Радич (1871-1928) – политически лидер на Хърватската селска партия, е водещият хърватски политик след Първата световна война. Убит в парламента в Белград заради противопоставянето му на сръбската доминация в политиката. Пише тази статия веднага след разпадането на Австро-Унгария и в навечерието на обединението на южнославянските страни през 1918 г.

Защо Радич иска хърватска независимост („в рамките на югославското единство“)? Дали той се обявява в полза на независимостта на всяка цена? Какво мислите за идеологията му (селска република, славизъм)? Дали тези идеи представляват и днес значителен интерес?

IV–8. Заявление на сърбите, хърватите и бошнаците (1943 г.)

Днес народите на Босна и Херцеговина, чрез техния единствен политически представител, Държавният антифашистки съвет на Босна и Херцеговина, искат тяхната страната, която не е само сръбска, хърватска или мюсюлманска, да бъде свободна и единна Босна и Херцеговина, в която ще бъдат осигурени пълно равенство и равнопоставеност. Народите на Босна и Херцего-

вина искат да участват наравно с другите народи в изграждането на национална, демократична, федеративна Югославия.

Čolaković, p.17.

Какво мнение е изразено в текста относно характера на държавата?

IV-9. Решение на Великото народно събрание (Събранието в Подгорица) от 13 ноември 1918 г.

Сръбският народ в Черна гора е обединен по кръв, език и стремежи, религия и обичаи, с народа, живеещ в Сърбия и другите области [...] Предвид всичко това, Сръбското велико народно събрание в Черна гора реши:

1. Крал Никола I Петрович-Негош и династията му да бъдат свалени от черногорския трон;
2. Черна гора се обединява в една, единна държава с братска Сърбия под властта на династията Караджорджевичи и така, обединени, те влизат в общото Отечество на нашата триединна нация на сърбите, хърватите и словенците.

Dimitrije Dimo Vujović, pp. 226-228.

IV-10. Адрес на черногорския делегат Анто Гвозденович³³ до Съвета на десетте на Парижката мирна конференция от 5 март 1919 г.

Не сме съгласни Черна гора да става сръбска провинция, управлявана от владетел, който не е избран от нас и който не е местен. Ние се обявяваме за мощна съпротива на нашата страна срещу наглата и унижителна анексия! [...] Ние не сме против конфедерация на южнославянските страни, в която всички, които влязат, ще запазят своята пълна и цялостна автономия. [...] Претендираме за правото, признато на всички хора: правото да решаваме сами съдбата си. За да упражним това право, трябва да се сложи край на управлението на терора и деспотизма, под което страната ни стана така болезнена. Сърбите незабавно трябва да напуснат черногорската територия под ваш надзор [...]. Тогава Черна гора най-накрая ще може да обяви свободното исканията

33. Анто Гвозденович (1854-1935) е генерал от черногорската, френската и руската армии. Емигрира, заедно с крал Никола I Петрович, в началото на 1916 г. Назначен е за първи дипломатически представител на Черна гора във Вашингтон през 1918 г. През 1922 г. е последният министър-председател на черногорското правителство в изгнание.

си чрез законния си парламент.

Šerbo Rastoder, p. 84

IV–11. Декларация на първото заседание на Антифашисткото събрание за народно освобождение на Македония (АСНОМ, 1944 г.)

Декларация на АСНОМ за основните права на гражданите на демократична Македония:

1. Всички граждани на федеративната демократична македонска държава са равни пред закона, без оглед на тяхната националност, пол, раса и религия.
2. Националните малцинства имат всички права на свободен национален живот.
3. На всеки гражданин е гарантирана сигурността на личността и имуществото му, правото му на собственост и частна инициатива в икономическия живот.
4. На всеки гражданин се гарантира свобода на религията и съвестта.
5. На всички граждани се гарантира свобода на словото, печата, събранията и сдружаването.
6. Изборното право на демократична Македония ще се упражнява чрез тайно гласуване въз основа на общо, равно, пряко и лично изборно право.
7. Правото да бъде избран във всички изборни органи на народното управление принадлежи на всеки гражданин от мъжки и женски пол над 18-годишна възраст, който не е обект на съдебно разследване. Докато трае борбата за народно освобождение и по решение на АСНОМ може да има отмяна на принципа за тайно и пряко гласуване. Недееспособни лица, а също и лица, обвинени, че са против интересите на борбата за народно освобождение, са лишени от правата по точка 5 и 6 на тази декларация.
8. Задължение и чест е за всеки дееспособен гражданин, без оглед на националност и вяра, да участва като войник в рамките на народно-освободителната армия и партизанските единици.
9. Всички фашистки и профашистки действия са забранени, защото те са против свободата и независимостта на братската общност на народите на Югославия.
10. На всеки гражданин е гарантирано правото да обжалва решенията на правителствените органи по начин, предписан от закона. Всеки гражданин

има правото да апелира и да подава жалби пред всички държавни органи.

11. Народното правителство ще предприеме мерки за ликвидиране на неграмотността и за издигане на народната култура, а също и за осигуряване на свободен достъп до образование.

В манастира „Свети Прохор Пчински“, на Илинден, 2 август 1944 г.

Македониум, с. 119-120.

Декларацията за основните права на гражданите на народнодемократична Македония е издадена от първото събрание на АСНОМ на 2 август 1944 г.

Това събрание, доминирано от комунистите, е политическия орган на партизанското движение, сражавало се с немските и българските войски в Македония. То поставя основата за автономната македонска федеративна единица в рамките на проектираната обща югославска държава на равноправни народи. В това си качество, събраниято е очевидно формиращият момент на бъдещата независима македонска държава. Партизанските лидери нарочно избират деня за обявяване на македонската държава – 2 август, Илинден, ден на Илинденското въстание от 1903 г. По този начин е създадена митологията за „Втория Илинден“, като се подчертава приемствеността във въоръжената борба. Много от тези важни демократични членове обаче си остават просто прокламации, тъй като, в крайна сметка, в Югославия – и в Народна Република Македония в нейните рамки – се налага тоталитарна политическа система от комунистически тип.

IV–12. Трудностите на антиколониалната борба в Кипър (1955-1959), анализирани от лидера на ЕОКА, Георгиос Гривас (Дигенис)

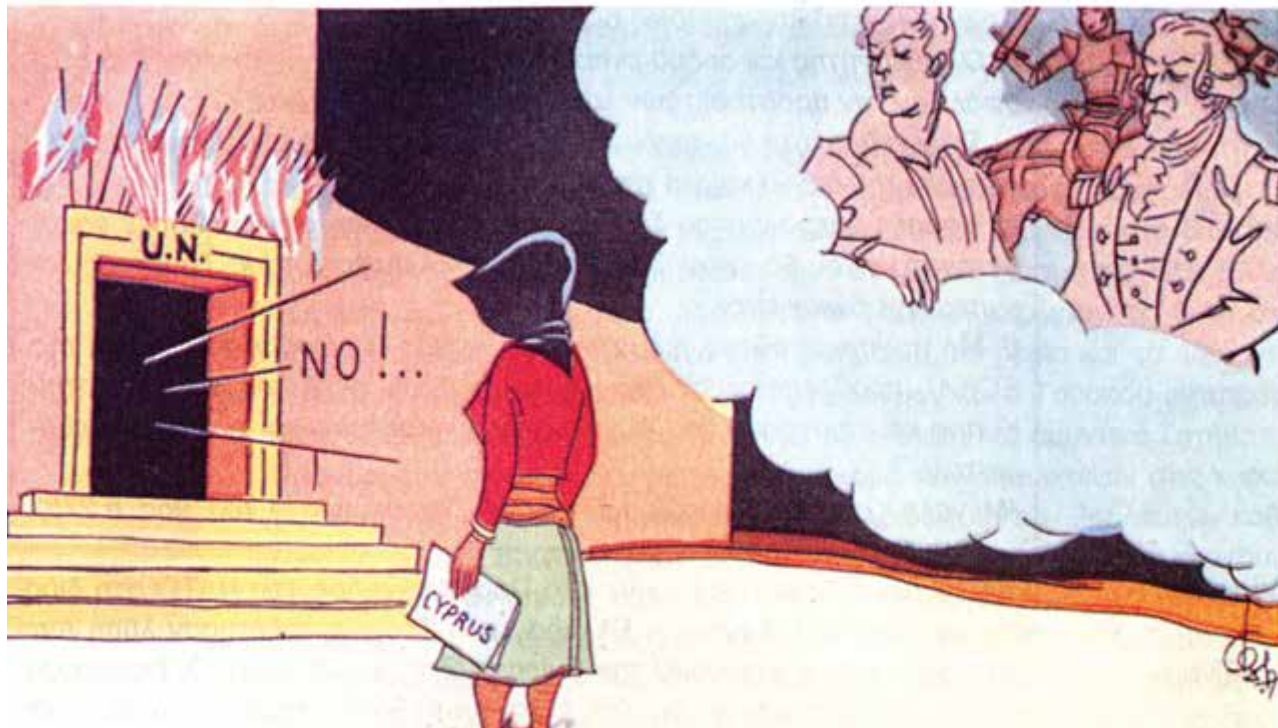
Съществуваха много мощни играчи, които поставяха препятствия по моя път. Те бяха: а) англичаните, със заплахите, които си служеха, и ограничителните мерки, които налагаха на младежите чрез контрола си върху началното образование; б) родителите, които се бояха за живота на децата си; в) учителите, поради загрижеността си за ефекта върху дисциплината в училище и образованието на техните ученици; г) комунистите, които искаха да привлекат младите хора на своя страна изключително в интерес на партията; е) някои хора на власт, които не разбираха от каква полза ще бъдат младите, и особено учениците, в борбата за освобождение, която прие формата на въоръжен конфликт.

Grivas-Digenis, pp. 38-39.

? Анализирайте всеки аргумент, който лидерът на антиколониалната борба посочва като препятствие пред организирането на борбата. Какво е отношението във вашето общество към въвличането на младежите в политиката? (Помислете за семейството, учителите, приятелите и обществото като цяло). Според вас до каква степен младите хора трябва да се ангажират с политика? А какво мислите за участието им във въоръжени конфликти?

? **Превод:**
 Вашингтон, лорд Байрон и Жана д'Арк: „И така, всичките ли ни борби бяха напразни?“

► **И 29. Апели на Кипър до Обединените нации (50-те години на XX в.)**

Карикатура от Ph. Demetriades, in *Istoria tis Kyprou*, p.243.

По време на антиколониалната борба, гръцките правителства, представляващи кипърската гръцка общност, внасят четири апела до ООН за правото на самоопределение на Кипър. Апелът от 1958 г. променя искането от самоопределение към независимост.

? Защо тези три личности са подбрани от автора? Кои нации представляват те? Кои борби имат предвид?

IV-13. Възгледите на кипърско-гръцката лява партия (АКЕЛ³⁴), 1955 г.

От време на време, ЕОКА и Дигенис бърборят странни и чудати неща според американския кореспондент, който ги „интервюира“. Кореспондентът също твърди, че Дигенис бил трениран за командос от англичаните. Затова в последното съобщение на ЕОКА, разпространено от атинска радиостанция, Дигенис заяви, че ако ООН откаже да разследва въпроса с Кипър, то киприотите „ще взривят острова, като го превърнат в холокост и като запалят себе си и британците“. С това заявление ЕОКА, Дигенис и техните привърженици

34. АКЕЛ – Anorthotiko Komma Ergazomenou Laou (Прогресивна партия на трудовия народ).

признават няколко важни за отбелязване факта:

1) Въпросът за Кипър зависи от ООН. Тогава какво е значението на свирепите думи и нервността, която създават около тези неща? Те признават, че тяхна цел не е да накарат носовете на англичаните да кървят.

2) Затова, след като Кипърският въпрос зависи от ООН, защо ЕОКА признава, че тяхното изоставяне от атиняните, които били „поробени“ от чужденци, бе открит и презрян предателски акт?

3) В ООН, както стана и миналата година, американците ни изоставиха и предадоха, докато СССР гласува за нас. Не е ли отново престъпно, че ние останахме залепнали като стриди към тези, които ни предават и ни продават, предлагайки ни военни бази?

4) Понеже, както признава ЕОКА, Кипърският проблем ще бъде решен от ООН, не е ли очевидно, че най-добрата защита ще бъде посредством обединеното присъствие на целия кипърски народ, срещу което, обаче, ЕОКА се бори?

Всичко гореказано сочи, че ЕОКА, при най-добър сценарий, е политически подведена, и в резултат на това действа авантюристично. Вярваме, че решението на Кипърския проблем се намира предимно в единството и в борбата на кипърския народ и Гърция. Това е главната и основна грижа, а всичко останало ще последва. Масовата политическа стачка на 24 август в Кипър, която бе агресивна демонстрация на единството на народа, доказа, че патриотите са на правилния път. Нека хората продължат по-решително борбата за единство и битката за националните си права. И победата ще бъде тяхна, въпреки и против цялата съпротива, опозиция и опити за разделение.

Вестник *New Democrat*, 7 август 1955, in Sp. Parageorgiou, AKEL.

ЕОКА – Ethniki Enosis Kyprion Agoniston (Национална организация на кипърските борци) е тайна дясна организация, която води антиколониалната борба в Кипър между 1955 и 1959 г. Целта на ЕОКА да обедини Кипър с Гърция изключва кипърските турци, чието ръководство избира да си сътрудничи с британците. Тайната турско-кипърска организация, водена от турски армейски офицери, наречена „Волкан“ и преименувана на „ТМТ“ (Турски сили за отбрана) през 1958 г., също така е създадена с цел да поддържа съществуващото статукво. Дясната ориентация на ЕОКА води до сблъсъци с кипърско-гръцката левица, предимно привърженици на АКЕЛ – партия, която спечелва много от изборите за местни органи на властта в предходните десетилетия, единствените избори, разрешени от британската администрация.

IV–14. Кипърските турци срещу ЕОКА, 1960 г.

ТЕРОРИСТИЧНАТА БОРБА НА КИПЪРСКИТЕ ГЪРЦИ ПРОДЪЛЖАВА.

Пет трупа за десет дни!

Макариос³⁵ трябва да осъди тези действия. Намеренията на ЕОКА станаха ясни по категоричен начин: населението трябва да бъде сплашено и терористичната кампания ще продължи с пълна сила. Няма съмнение, че който планира това, ще срещне същите последствия.

Терористичната организация ЕОКА отново подхвана своята смъртоносна кампания през първите месеци на републиката. Тези терористични действия бяха спрели след Цюрихските и Лондонските споразумения.

Операцията на бойците от ЕОКА, които се сражават за обединението на Кипър с Гърция, бе най-напред насочена с груб тон към убийства и сплашване, а после постепенно към Еносис („обединение“). ЕОКА очевидно организира своята терористична кампания, за да постигне целите си, заедно с твърдения относно нуждата от обединение и сътрудничество между кипърските гърци. Без изключение и без колебание всеки грък, който е против ЕОКА, предава я и не вярва в нейните

35. Макариос III (1913-1977) учи в Кипър, Атина и Бостън, и се завръща в Кипър през 1948 г. След смъртта на Макариос II, става най-младият архиепископ на Кипър (1950 г.) – на 37-годишна възраст. Осъден е на изгнание на Сейшелските острови от британците (1956-1957). Избран е за първи президент на независимата Република Кипър (изборите на 13 декември 1959 г.) и през 1961 г. прави младата република член на Движението на необвързаните държави. На 15 юли 1974 г. преврат, подготвен от гръцката военна хунта, сваля Макариос, който бяга и се установява в Лондон. След турските нахлувания от 20 юли и 15 август, и след подялбата на острова, Макариос се завръща в Кипър през декември 1974 г. и умира на 3 август 1977 г.

велики амбиции, трябва да бъде надупчен от нейните куршуми и, както в миналото, да бъде запален, отвлечен и измъчван. Турската общност никога няма да забрави действията, насочени срещу нея, а също и терористичните операции, които понесе от страна на тази организация, целяща да осъществи грандиозните си амбиции. От тази гледна точка, турците в Кипър разбират много добре важноста и истинската цел на тези терористични операции.

Кипърските турци ще отговорят на тези операции, които не са добър знак за бъдещето на Република Кипър, със силна неприязън. Макариос трябва да осъди действията на терористите, които избраха смъртта и страха. Постът, който е заел, изисква това.

Вестник *Nasak*³⁶, 73, 7 октомври 1960 г.

След първите насилия между двете общности през 1958 г., по време на британското управление, започват преговори между Анкара и Атина, които водят до Цюрихските/Лондонските споразумения от 1959 г. На тяхна основа е създадена Република Кипър през 1960 г., като независима държава под гаранциите на Великобритания, Гърция и Турция. Британските стратегически интереси са осигурени с две суверенни бази на острова, а присъствието на Гърция и Турция – чрез разполагането на контингенти от 950 гръцки и 650 турски войници. Кипърските гърци са разделени в отношението си към споразуменията, докато кипърските турци подкрепят конституцията, която не е подложена на референдум. Двете общности се обвиняват взаимно в съхраняване на оръжейни складове и в създаване на неофициални въоръжени банди: в един случай, преди обявяването на независимостта, британците успяват да заловят кораба „Дениз“, който превозва оръжие на острова. След две години нарастващо напрежение, през декември 1963 г., сериозна конституционна криза създава атмосфера, в която избухват яростни сблъсъци между двете общности, и кипърските турци се отделят. Впоследствие, през януари 1964 г., е прокарана разделителна линия, позната като Зелената линия, която пресича Никозия. През 1963-1964 г. започва значително разместване на население, предимно на кипърски турци. Все пак, около 50 процента от кипърските турци продължават да живеят сред кипърските гърци до юли 1974 г. Тогава е извършен преврат от гръцката военна хунта срещу международно признатото правителство. При последвалата турска военна интервенция 165 000 кипърски гърци остават без дом пред настъпващата турска армия. Загиналите са много повече, отколкото в предишните събития. През 1975 г. британското

правителство позволява на 8000 кипърски турци, които се укриват в неговите суверенни бази, да преминат в зоната под турски контрол. Това засилва процеса на реално разделение между общностите, които до 1958 г. са интегрирани в приблизително равни пропорции из острова. Кипърските гърци и кипърските турци са разделени и много от тях стават бежанци.

Сравнете текстовете IV–12, IV–13 и IV–14 и опитайте да разберете трите различни представени позиции. Позовете се също на текстовете I–42 и IV–6.

IV–15. Целите на „Хърватската пролет“ от началото на 70-те години на XX в. в спомените на писателя Владо Готовац

Който влиза в затвора невинен няма какво да очаква. Може само да чака [...].

Представлявах мечтата за хърватска държавност; тази мечта трябва да се реализира, така че можем да я оставим настрана и да продължим с общата си съдба на света. Защото за мене държавата не е нищо друго, а неизбежното зло. Нищо по-различно няма и в случая с хърватската държава. Но това трябва да се осъществи като вътрешен въпрос! Само тогава, това дълготрайно желание ще изчезне [...], и тогава ще започнем да мечтаем други мечти – мечти, насочени срещу нея [държавата].

Gotovac, pp. 129, 159.

В края на 60-те години на XX в. начело на Хърватско са относително млади комунистически управници – Савка Дабчевич-Кучар и Мико Трипало. Те се опитват да постигнат по-голяма степен на независимост за републиката в рамките на Югославия. Също така обявяват някои демократични свободи, но в границите на съществуващото комунистическо управление. Популярното име на това движение е „Хърватска пролет“, а по-непопулярното – „Движението на масите“. Движението има много последователи, особено студенти. То приключва в началото на 70-те години. Дабчевич-Кучар и Трипало са отстранени с решение на Тито. Много хора, които подкрепят движението, особено интелектуалци, са затворени. Един от тях е писателят Владо Готовац. Той прекарва четири години в прочутия затвор на Стара Градишка.

36. Наджак („Секира“) е седмичник, излизал от 1959 до 1963 г. Негов издател е Рауф Денкташ, амбициозен националист, политик от 50-те години на XX в. насетне, който подкрепя „турската същност“ на кипърските турци. Той се противопоставя на по-умерената политика на първия вицепрезидент на Република Кипър, Фазъл Кючук, и е избран за президент на Турската

Какво има предвид авторът с думите „за мене държавата не е нищо друго, освен неизбежно зло“? Какво мислите за парадокса, че един враг на всяка държавност е затворен затова, че се бори за хърватска държава? Дали националната държава е необходим етап в елиминирането на държавата по принцип?

IV–16. Меморандумът на Сръбската академия на науките и изкуствата (САНУ, 1986 г.)

В Югославия цари дълбока загриженост поради стагнацията на социалното развитие, икономическите трудности, нарастващото социално напрежение и откритите междуетнически сблъсъци. Сериозна криза е обхванала не само политическата и икономическата арена, но и цялата система на закона и реда в Югославия. Безделието и безотговорността на работното място, корупцията и непотизмът, липсата на доверие и незачитането на закона, бюрократичното своеволие, увеличаващото се недоверие между хората и нарастващата арогантност на личния и групов егоизъм се превърнаха в ежедневни явления.

В резултат на това, ударът срещу моралните ценности и срещу репутацията на водещите обществени институции, липсата на вяра в компетентността на вземащите решения, разпространената апатия и огорчение сред обществеността и създадоха отчуждение към всички опорни точки и символи на закона и реда. Обективното проучване на югославската реалност показва, че настоящата криза може да приключи със социален шок с непредвидими последици, включително такива катастрофични събития като разпадането на югославската държава. Никой не може да си затваря очите пред онова, което се случва и би могло да се случи [...].

[В комунистическа Югославия] решението на националния въпрос беше формулирано и развито теоретически от Сперанс (Кардел) в книгата му „Razlog slovenskoga narodnoga vpršanja“ („Развитието на словенския национален въпрос“). Двете най-развити републики, които постигнаха своите национални програми с тази Конституция, сега са най-горещи защитници на съществуващата система. Благодарение на политическата позиция на техните лидери в центровете на политическата власт, те задържаха (и преди, и след решителните години през шестото десетилетие на XX в.),

инициативата по всички въпроси, отнасящи се до политическата и икономическата система. Те моделираха социалната и икономическата структура на Югославия така, че да съвпадне с техните собствени желания и нужди. [...]

Като се имат предвид съществуващите форми на национална дискриминация, днешна Югославия не може да бъде смятана за демократична държава. [...]

Югославия е разглеждана по-малко като общност от граждани, нации и националности, които всички са равни пред закона, а повече като общност на осем равноправни територии. Но дори този вариант на равноправието не се отнася до Сърбия, поради специалната ѝ законова и политическа позиция, отразяваща тенденцията за поставяне на сръбската нация под постоянен надзор. Водещият принцип зад тази политика е бил „слаба Сърбия, силна Югославия“, и това се превърна във влиятелна умствена нагласа: ако бързият икономически растеж бъде позволен на сърбите, които са най-голямата нация, това би създавало заплахата за останалите народи на Югославия. И така, използват се всички възможности, за да се поставят препятствия на пътя на тяхното икономическо развитие и политическа консолидация. Едно от най-сериозните подобни препятствия е настоящето неопределено конституционно положение на Сърбия, пълно с толкова вътрешни конфликти. [...]

Отношенията между Сърбия и провинциите не могат да бъдат сведени само, и дори единствено, до формална законова интерпретация на две конституции. Това е предимно въпрос на сръбската нация и на нейната държава. Нация, която е получила държавността си след дълга и кървава борба, която е постигнала гражданска демокрация и е загубила два и половина милиона свои сънародници в две световни войни, преминала през опита да има бюрократично конструирана партийна комисия, която да определи, че след четири десетилетия в нова Югославия, самата е осъдена да няма своя собствена държава. Трудно е да си представим по-горчиво историческо поражение в мирно време. [...]

Въпросът за положението на сръбския народ получава сериозна тежест от факта, че значителен брой сърби живеят извън Сърбия, по-

специално извън същинска Сърбия, и че техният брой е по-голям, отколкото общата численост на някои други нации. Според преброяването от 1981 г., 24 процента от сръбския народ (1 958 000) живее извън границите на Социалистическа Република Сърбия, което е доста повече от броя на словенците, албанците, македонците, и взето отделно – почти колкото броя на мюсюлманите. [...] Пълният национален и културен интегритет на сръбския народ е негово историческо и демократично право, без значение в коя република или провинция може да обитава. [...]

Промяната на конституцията е неизбежна, за да бъдат удовлетворени законните интереси на Сърбия. Автономните провинции трябва да станат истински интегрални части от Република Сърбия, като им се даде ниво на автономия, което няма да разруши целостта на републиката и ще й даде възможност да действа в общия интерес на по-широката общност. Неудобният въпрос за сръбската държавност не е единственият недостатък, който трябва да бъде коригиран от конституционните поправки.

Конституцията от 1974 г. превърна Югославия в много нестабилна държавна общност, склонна да разглежда алтернативи, различни от югославската, което стана ясно от последните изявления на публични личности в Словения, и от по-ранни позиции, заемани от македонски политици. Такива съображения и фрагментиране доведоха до положението Югославия да бъде заплашена от продължаваща корозия. Сръбската нация не може покорно да очаква бъдещето в такова състояние на несигурност. Затова всички народи в рамките на Югославия трябва да получат възможност да изразят своите искания и намерения. Сърбия тогава ще може да заяви и определи своите собствени национални интереси.

[...] Ако сръбската нация в рамките на Сърбия не участва на равна нога в цялостния процес на вземане на решения и тяхното прилагане, Югославия не би могла да бъде силна, и самото ѝ съществуване, като демократична, социалистическа общност, ще бъде поставено под въпрос. Един цял период в развитието на югославската общност и на Сърбия е очевидно приключил с исторически изхабена идеология, обща стагнация и все по-очевиден регрес в икономическата,

политическата, моралната и културната сфера. Такава ситуация императивно изисква дълбока и отлично обмислена, рационално обоснована и решително приложена реформа на цялостната управленска структура и социална организация на Югославската общност от нации, бърза и благоприятна интеграция в съвременния свят чрез социалната демокрация [...].

<http://www.haverford.edu/relg/sells/reports/memorandumSANU.html>

Меморандумът на САНУ е критикуван (особено извън Сърбия), че е политическа платформа на сръбския национализъм, и заради войните, които започват и са водени в последното десетилетие на ХХ в. от Слободан Милошевич. Възприема се като програма, развила идеята за създаване на Великосръбска държава, и като искане за ревизия на вътрешните републикански граници; като преувеличение на проблемите на сърбите в Хърватско, Босна и Косово, чрез сравнението между статута на сърбите в Югославия през 80-те години с онзи, който имали по време на фашистката окупация и усташкото управление. Авторите отричат, че меморандумът по някакъв начин е бил програма, като твърдят, че той е работен документ, подхвърлен на обществото, за да послужи за дискредитация на сръбския интелектуален елит.

Опитайте се да си обясните защо в текста се твърди, че Тито се опитал да ограничи сръбското влияние в комунистическа Югославия? Предопределено ли е това от опита с напреженията, породени от пансръбската политика в междувоенния период? Справедливо ли е негодуванието на членовете на Сръбската академия? Според онова, което знаете, споделена ли е тяхната позиция от представителите на другите югославски републики?

IV–17. Позицията на един словенец във връзка с езиковия проблем в комунистическа Югославия (1987 г.)

Отношенията в Югославия щяха да бъдат със сигурност идеални, ако словенците знаеха сърбохърватски, даже дори сръбски и хърватски, като отделни езици, ако е възможно също и македонски; ако сърбите и хърватите знаеха словенски и македонски; и ако македонците знаеха един или два езика в добавка към своя. На практика словенците се опитват да поддържат такава връзка. Например, словенските деца учат сърбохърватски език в началното училище като

задължителен предмет.

Сърбите и хърватите обаче, обикновено не учат словенски език в началното училище. Това означава, че ние несъзнателно се придържаме към принципа [за равноправието на езиците] едностранно. Словенският е второкласен език в Югославия, факт, който е потвърден и от най-повърхностното изследване на ситуацията и за който има хиляди анекдоти. Сърбите и хърватите са наясно, че знанието на словенски език не е стриктна необходимост за тях.

Контактите им със словенците показват, че в повечето случаи словенците искат да говорят с тях на родния им език. Представям си хърватин или сърбин, обхванат от мисълта, че трябва да учи словенски, който си задава твърде логичния въпрос: „Защо трябва да уча словенски, когато мога да използвам това време, за да науча език, който може да бъде използван за нещо много по-спешно, което ме притиска в ежедневието и от което зависи моето благоденствие и напредък?“. Мнозина словенци, особено онези, които работят на федерална служба, смятат, че владеенето на сърбохърватски език е тяхно морално задължение. С надеждата, че с примера си ще убедят другите граждани, че те трябва да учат словенски. Мисля, че това мнение е погрешно и че в крайна сметка и словенците ще се запитат, подобно на останалите: „Защо трябва да уча сърбохърватски, ако мога да използвам това време да науча някой много по-важен език? Защо словенците, вместо сърбохърватски, да не учат английски, немски или руски?“.

Отговорът се крие в страха, който е бил характерен за словенците в течение на хиляди години. Представете си словенец, в чужбина, в дипломатическа делегация или в армията. Внезапно той установява, че е напълно сам пред група от сърбохърватскоезични представители на страната. Единственото възможно заключение е, че той седи пред [представители] на сърбохърватскоезична страна, а не пред индивидуалните представители на сръбската или хърватската нация. Езиковият въпрос става въпрос на патриотизъм и дори в крайна сметка на измяна. [...].

И сега възниква един от най-важните въпроси: как е възможно да говориш лице в лице с държавата, ако си обхванат от страх? Всеки е

имал подобни преживявания. Пред командира, пред управителя, пред строгия учител – рано или късно, вие може само да заеквате. Словенците заекват на югославски език. Единствено в къщи могат да говорят свободно, в семейството и пред институциите в своята република.

По този начин принципът, който гласи, че хората в многонационалните държави стават равноправни, ако знаят два или повече езика, се оказва спорен. Той може да бъде прилаган по едностранчив маниер и дори това негово едностранчиво прилагане не е освободено от вътрешни противоречия. Казвайки това, ние също така казваме, че Югославия не е страна на равноправни народи и езици, и че, като имаме предвид практическата страна, не би могла и да стане такава. Езиковият проблем [...] не означава, че словенският национален въпрос започва с езиковия въпрос.

Stokes, p.283-284.

Какво мислите за неудовлетвореността на словенеца във връзка с асиметрията в отношенията в привидно равноправната федеративна Югославия? Могло ли е да се намери практическо решение на този проблем?

IV–18. Майската декларация на Словенската демократична асоциация (1989 г.)

Подписалите тази декларация правят следното изявление:

1. Искаме да живеем в суверенна държава на словенската нация.
2. Като суверенна държава искаме да имаме възможност да взимаме самостоятелно решения за всякакви сдружения с южнославянски или други нации в реформирана Европа.

С оглед на историческите стремления за политическа независимост на словенската нация, словенската държава може да бъде основана на:

- зачитане на човешките права и свободи;
- демокрация, включваща политически плурализъм;
- социален ред, който ще гарантира духовно и материално благосъстояние в съответствие с реалните условия и с човешките ресурси на гражданите на Словения.

Repe, p.198.

Майската декларация от 1989 г. е издадена на 8 май 1989 г. от първата опозиционна партия Словенска демократична звезда (Словенска демократична асоциация), която спечелва изборите през 1990 г., като част от обединение с други опозиционни партии в коалицията Демос. Майската декларация е подписана и от други опозиционни партии и групи.

IV–19. Футбол и национализъм – хърватски фен си припомня пътуването за срещата „Партизан” - Белград срещу „Динамо” - Загреб (1989 г.)

Има слухове, че ни очакват, че са ни приготвили „топло” посрещане в Белград. Атмосферата се нажежаваше, тъй като уискито и конякът намаляваха, а нашето настроение растеше. Вагонът бе подложен на акустичен терор: „Цялата група е от Загреб, а кръвта ѝ е синя и бяла!”. Чувах се и национални песни, в крайна сметка това бе пътуване до Белград, и в тези експлозивни времена присъствието на двама твърде толерантни полицаи не ни попречи да пеем песен, която доскоро беше немислимо да се пее публично: „Ще умра за „Динамо”, както Стиепан Радич умря за хърватите!”.

Можеше да се усети атмосферата, която придобиваше национален заряд, и всичко беше свързано с „Динамо”, Загреб, Хърватско, така че, когато запитахме един 22-годишен студент по икономика от богатата фамилия, защо е тръгнал към Белград, след като там е опасно и му е казано да си стои у дома, бъдещият икономист отвърна: „Пътуваме, защото обичаме нашия единствен истински загребски клуб, за наше удовлетворение” [...].

Бяхме близо до стадиона и можеше да се чуе шумът от трибуните, а доминиращият купол на храма „Свети Сава” блестеше над върховете на този колос на „Партизан”. Южната страна беше изпълнена с „гробари” или както там се казват, пълно със знамена, в емоционален делириум. Викове от „Партизан”: „Партизан, Партизан, истинският отбор, Слободан Милошевич се гордее с тебе!”. Но обидите не хвърчаха в такива размери, с каквито бяхме свикнали в онези последни няколко години.

www.badblueboys.hr

Идентичностите често пъти се изразяват чрез подкрепата на определени спортни отбори. В общества, където откритата изява на националните чувства е забранена, както беше случаят и с комунистическа Югославия, привързаността към определени футболни отбори е средство за изразяване на определена национална идентичност. От четирите най-силни футболни клубове в Югославия, два са от Хърватско и два от Сърбия. „Лошите сини момчета” подкрепят „Динамо” - Загреб, „Торсида” са фенове на „Хайдук” - Сплит, „Делиите” – фенове на „Цървена звезда” - Белград и „Гробарите” – на „Партизан” - Белград. Боевете между футболни фенове стават все по-ожесточени в годините преди разпадането на Югославия и кулминират през 1990 г. по повод на мач между „Динамо”-Загреб и „Цървена звезда” - Белград.

Според вас защо футболът става толкова важен като средство за изразяване на националната идентичност? Защо феновете се позовават на Стиепан Радич и Слободан Милошевич?

Опишете националните конфликти на съвременни футболни шампионати. Според вас дали футболните клубове могат да изразяват идентичности, различни от националните или локалните, които могат да бъдат също толкова несъвместими? Открийте примери от страната си.

IV–20. Писателката Дубравка Угрешич осъжда разделението и войните през 90-те години на ХХ в.

Дали някога съм се запитвала до каква степен съм продукт на дългогодишната работа на системата, в която съм живяла, и до каква степен на самата себе си? И сега съм никоя, само бройка без идентичност, анонимна човешка плът в ръцете на военачалниците, нали така? Защото те, военачалниците, решават от мое име без да ме питат, в коя държава ще живея, на какъв език ще пиша, към коя култура ще принадлежа; те решават дали ще дадат или вземат живота на онези, които са ми най-близки, моите приятели; дали да разрушат или не моите градове; и ще решават за промяната на името на улицата ми. Те изличават миналото ми и определят бъдещето ми [...].

Ugresić, p.121.

Дубравка Угрешич (род. 1949 г.) е добре известна авторка на романи, която напуска Хърватско през 1993 г. поради несъгласие с преобладаващото обществено мнение по въпросите на войната и националното единство.

❓ Какви са чувствата, изразени от авторката? Как политическите промени са повлияли върху живота на обикновените хора? Мислят ли политиците за начините, по които техните решения биха могли да засегнат живота на хората? В този контекст можем ли да смятаме политическата пропаганда за начин политиците да убедят обикновените хора, че политиката им е правилна?

IV–21. Връзката между хърватския и сръбския език – мнението на хърватския езиковед Степан Бабич (2003 г.)

Когато изследваме хърватския и сръбския езиков стандарт, лесно можем да определим техните разлики. Можем да теоретизираме значително за това, но по-добре да се придържаме този път към темата. Нека дадем един очевиден пример. Когато сменяме радиостанциите, чуваме различни езици и знаем кой е, сякаш знаем езика. Така идентифицираме италиански, френски, испански, руски [...]. По същия начин ние определяме разликите между сръбския и хърватския език. Когато чуем по радиостанция А: „Danas je 30. kolovoza. Meteorolozi najavljuju lijepo i vedro vrijeme” („Днес е 30 август, метеоролозите съобщават за хубаво и ясно време”), знаем, че това е хърватски, а когато чуем по радиостанция Б: „Danas je 30. avgusta. Meteorolozi najavljuju lero i vedro vreme”, знаем, че това е сръбски.

www.fokus-tjednik.hr

През XIX в. стандартните литературни „национални” езици възникват от различни диалекти, говорени в различни региони и подрегиони. В случая с хърватите, езиковедите от XIX в. избират шокавския диалект от трите главни диалекта – шокавски, кайкавски и чакавски – за основа на общия стандартен език. Този диалект е най-близък до сръбския и на практика става основа и на сръбския стандартен език.

По време на комунистическа Югославия (1945-1991) стандартният език е често пъти наричан сърбохърватски (или хърватскосръбски) и често се твърди, че всъщност сърбите и хърватите говорят на общ език, но просто използват различни азбуки. По време на разпадането на Югославия и образуването на новите национални държави надделява идеята че хърватският и сръбският са два напълно различни езика, а някои хора даже твърдят, че съществува отделен босненски език.

❓ Какво е реалното мнение на езиковеда Бабич за хърватско-сръбския езиков спор? Погледнете по-внимателно двата цитата. Какво мислите за конкретните разлики в двете изречения? Дали те оправдават твърдението, че трябва да се справяме с два различни езика?

IV–22. Реакции по повод прожектирането в Хърватско на сръбски филм с хърватски субтитри (1999 г.)

„Vežite se, polećemo” („Затегнете коланите, излитаме”), казва героят от екрана и отдолу е написано: „Vežite se, polijećemo”. Точно. После: „Beograd, jesen 1991” („Белград, есента на 1991”) се появява на екрана на латиница и отдолу с латински субтитри се обяснява: „Beograd, jesen 1991”. Киното полудява. Смях, сълзи на радост и ентузиазизирано пляскане по коленете, а още не е минала първата минута от филма. Без съмнение, това е най-откаченото постижение в историята на киното; може да бъде сравнено с началото на американските неми комедии. Разбира се, това е „Рани и субтитри”, първият сръбски филм в официалното и суверенно хърватско киноразпространение. [...] всичко останало е вече легенда.

Jukić, in *Feral Tribune*, 707, 5 април 1999 г.

❓ Какво е заключението ви относно хърватско-сръбския езиков проблем? Защо той е важен за националната идентичност? Дали въпросът за езика е само за езиковедите, или и неспециалисти също имат право да се занимават с него? Защо проблемът с хърватско-сръбския език е довел до смешни ситуации?

IV–23. Раздвоената идентичност на млада жена от Хърватско

Не обичам загубенци. Аутсайдери и хора, които трябва да се усмихват. И да са учтиви. Нито пък харесвам сърбите в Хърватско. Когато казват „Бабич”, винаги добавят „от Корчула”. А не са от Корчула, а от Далматинска Загора. От някакви ш---и гори, където Бабич е нещо друго. Окей, има и хървати Бабич. Но хърватинът Бабич никога не ти обяснява. И не добавя „от Корчула”. [...]

Все пак някои хора са сърби и те се чувстват сърби. Смятат, че е нормално да си сърбин. Знаете как е. Майката сръбкиня, дядото заровен в сръбското гробище в Бенковац, където сред

високите треви нещо е написано на кирилица върху надгробния му камък, те си имат техния семеен патрон, ден на светеца, свещениците им са космати и могат да се женят...

И когато се роди малко сръбче, го наричат Алимпие, или Сава, или Танасие. И малкото сръбско момче, и сръбското момиче Лепосава знаят, че са сърби по рождение. Всичко им е ясно. Те може понякога да кажат, че са „от Корчула“, но знаят, че не са оттам. Схващаш ли? Но в моя случай, проблемът е, че аз не съм сръбкиня. Но трябва да добавям „от Корчула“. Не съм сръбкиня! Сега в тази минута бих станала с удоволствие и бих кръстна в тъмнината: „Не съм сръбкиня!“

Rudan, pp. 14-15.

Текстът е фрагмент от романа „Ухо, гърло, нож“ от Ведрана Рудан (р. 1949 г.), писателка, журналист и брокер на недвижими имоти. Основният персонаж е Тонка Бабич, дете на майка хърватка и баща сърбин.

Опишете идентичностните проблеми на Тонка Бабич. Какви са националните чувства на Тонка? Как си обяснявате, че „хърватинът Бабич“ не трябва да дава допълнителна информация за произхода си, но „сърбинът Бабич“ трябва да го направи? Чували ли сте за подобни ситуации на раздвоена идентичност в страната ви?

IVc. Преодоляване на национализма?

IV–24. Мирко Ковач за национализма, 2011 г.

Смятам, че разбрах какво е нацията и какви са проблемите, свързани с нея, едва когато почувствах някакъв срам. Убийствата, изнасилванията, изстребленията в името на дадена нация са достатъчни да се откажеш от принадлежността си към нея, тъй като не се присъединяваме към нация, така както влизаме в партия, нито пък е решаващо нашето желание; поради това аз направих всичко възможно да се дистанцирам от тази си принадлежност. Идентичността е нещо друго, тя е приемлива, тя може да бъде разнообразна, орязана... За мен моралът стои по-високо от нацията... Двадесети век беше душевноболен. Всичките наши малки народи играха важна роля в тази лудост. Боя се, че тази „патологична енергия“ не се е променила... Тя трябва да бъде контролирана, и знам, че е трудно, но затова имаме политика, интелигенция, програми, целящи да я ограничат в допустими рамки.

www.portalanalitika.me/drustvo/tema/32789-ovdje-joma-patoloke-energije-.html

Мирко Ковач (роден в Петровичи край Никшич, Черна гора, 1938 г.). Черногорски, сръбски и хърватски писател. Един от най-популярните и влиятелни автори в страните от бивша Югославия. Известен с антивоенните си и антинационалистически възгледи.

IV–25. Общо рамково споразумение за мир в Босна и Херцеговина (1995 г.)

Република Босна и Херцеговина, Република Хърватия и Федеративна Република Югославия („Страните”),

Като признават необходимостта от всеотстранно споразумение за слагане на край на трагичния конфликт в региона,

Като желаят да допринесат за този край, и да подкрепят траен мир и стабилност,

Като потвърждават обвързаността си с Договорените основни принципи, публикувани на 8 септември 1995 г., Последвалите договорени основни принципи, публикувани на 26 септември 1995 г., и споразуменията за прекратяване на огъня от 14 септември и 5 октомври 1995 г.,

Като отбелязват споразумението от 29

август 1995 г., което дава пълномощия на делегацията на Федеративна Република Югославия да подпише, от името на Република Сръбска, онези части от мирния план, които я засягат, със задължението за изпълнение на постигнатото споразумение – стриктно и последователно, се съгласиха за следното:

Член I.

Страните ще осъществяват отношенията си в съответствие с принципите, установени в Хартата на ООН, а също и в Заключителния акт от Хелзинки, и в други документи на Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа. В частност, Страните ще уважават взаимно и изцяло суверенната равнопоставеност на всяка една, ще уреждат споровете с мирни средства и ще се въздържат от всякакви действия, чрез заплаха или употреба на сила, или другояче, срещу териториалната цялост или политическата независимост на Босна и Херцеговина, или която и да е друга държава.

Член II

Страните приветстват и гарантират споразуменията, сключени по военните аспекти на мирното споразумение и аспектите по регионалната стабилизация, както са установени в Споразуменията в Анекс 1-А и Анекс 1-Б. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на задълженията, поети в Анекс 1-А, и ще се съобразяват изцяло със задълженията си, както са посочени в Анекс 1-Б.

Член III

Страните приветстват и гарантират споразуменията, сключени относно граничната демаркация между двете единици, Федерацията Босна и Херцеговина и Република Сръбска, както са постановени в Споразумението, в Анекс 2. Страните ще зачитат напълно и ще подкрепят изпълнението на задълженията, посочени там.

Член IV

Страните приветстват и гарантират програмата за избори в Босна и Херцеговина, както са установени в Анекс 3. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на тази програма.

Член V

Страните приветстват и гарантират споразуменията, сключени във връзка с Конституцията на Босна и Херцеговина, както са установени в Анекс 4. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на поетите там задължения.

Член VI

Страните приветстват и гарантират споразуменията, сключени във връзка със създаването на арбитражен съд, Комисия по човешките права, Комисия за бежанците и изселените лица, Комисия за съхраняване на националните паметници, и Обществени корпорации на Босна и Херцеговина, както са постановени в Споразуменията, в Анекси 5-9. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на задълженията, поети в тях.

Член VII

Като признават, че съблюдаването на човешките права и защитата на бежанците и изселените лица са от жизнена необходимост за постигане на траен мир, Страните се съгласиха и ще се съобразяват изцяло с разпоредбите относно човешките права, постановени в Глава Първа на Споразумението, в Анекс 6, а също и с предписанията относно бежанците и разместените лица, постановени в Глава Първа на Споразумението, в Анекс 7.

Член VIII

Страните приветстват и гарантират мерките, направени във връзка с прилагането на това мирно споразумение, включително в частност онези, които се отнасят до гражданското (невоенно) прилагане, както е постановено в Споразумението, в Анекс 10, и до международната полицейска целева част, както е постановено в Споразуменията, в Анекс 11. Страните ще зачитат изцяло и ще подкрепят изпълнението на задълженията, посочени там.

Член IX

Страните ще си сътрудничат изцяло с всички организации, включени в прилагането на това мирно споразумение, така както е описано в Анексите към това Споразумение, или които са оторизирани по друг начин от Съвета за сигурност на Обединените нации, съгласно задълженията на всички Страни да сътрудничат в разследването и преследването на военните престъпления и други нарушения на международното хуманитарно право.

Член X

Федеративна република Югославия и Република Босна и Херцеговина се признават взаимно като суверенни независими държави в рамките на международните си граници. По-нататъшните аспекти на взаимното им признаване ще бъдат предмет на последващи дискусии.

Член XI

Споразумението ще влезе в сила след ПОДПИС-ВАНЕТО му в Париж, на този 14 ден от месец декември 1995 г., на босненски, хърватски, английски и сръбски език, като всеки текст е еднакво автентичен.

http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=379

Мирното споразумение, което слага край на Босненската война от 1992-1995 г. е договорено в Дейтън (САЩ), но финалният акт е подписан в Париж, с представителите на Специалния преговарящ на Европейския съюз, а също и с представители на Франция, Германия, Русия, Обединеното кралство и Съединените американски щати, като свидетели. Повечето от конкретните предписания на споразумението са детайлизирани в 12-те анекса.

IV–26. Договор между Република Унгария и Румъния за разбирателство, сътрудничество и добросъседски отношения (1996 г.)

Член 1

(1) Република Унгария и Румъния (оттук нататък наричани „Договарящите се Страни“) ще градят своите отношения въз основа на доверие, сътрудничество и взаимно уважение. [...]

Член 3

(1) Договарящите се Страни потвърждават, че в своите взаимоотношения ще се въздържат от употреба или заплахата с употреба на сила срещу териториалната цялост или политическата независимост на другата Договаряща се Страна, а също и от всякакви действия, които са несъвместими с целите на Обединените нации и Заключителния акт от Хелзинки. Също така, ще се въздържат от подкрепата на подобни действия и няма да позволяват на трета страна да използва територията им за провеждане на подобни акции срещу другата Договаряща се Страна.

(2) Договарящите се Страни ще уреждат всички спорове, възникнали помежду им, изключително с мирни средства.

Член 4

Договарящите се Страни потвърждават, че в съответствие с принципите и нормите на международното право и с принципите на Заключителния акт от Хелзинки, ще зачитат ненакърнимостта на общата си граница и териториалната цялост на другата Страна. Те освен това потвърждават, че нямат териториални

претенции една към друга и че няма да повдигат такива претенции в бъдеще.

Член 5

(1) Договарящите се Страни ще установят, с оглед постигането на целите на този Договор, подходяща рамка за сътрудничество във всички области от взаимен интерес. [...]

Член 7

(1) Договарящите се Страни ще разширят своите отношения и сътрудничество в международните организации, включително регионалните и субрегионалните организации. Ще подкрепят взаимните усилия, целящи интеграцията в Европейския съюз, НАТО, и в Западноевропейския съюз. [...]

Член 14

Договарящите се Страни ще подкрепят климата на толерантност и разбирателство между гражданите си от различен произход по отношение на етнос, религия, култура и език. Те осъждат ксенофобията и всякакъв род прояви, основани на расова, етническа или религиозна омраза, дискриминация и предразсъдъци, и ще предприемат ефективни мерки, за да предотвратят всякакви подобни действия.

Член 15

(1) а) За регулирането на правата и задълженията на лица, принадлежащи към националните малцинства, живеещи на техните територии, Договарящите се Страни обещава да прилагат Рамковата конвенция на Съвета на Европа за защита на националните малцинства, ако в техните национални законодателства няма по-благоприятни разпоредби относно правата на лицата, принадлежащи към националните малцинства.

б) Без предразсъдъци по отношение на предходния параграф, Договарящите се Страни ще изпълняват, с цел защита и развитие на етническата, културната, езиковата и религиозната идентичност на унгарското малцинство в Румъния и на румънското малцинство в Унгария, като законови задължения, предписанията, определящи правата на лицата, принадлежащи към тези малцинства, както са регламентирани в документите на Обединените нации, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа и Съвета на Европа, изброени в Анекс към този Договор. [...]

Член 19

(1) Договарящите се Страни ще подкрепят и улесняват преките контакти между гражданите си.

(2) Договарящите се Страни ще разширят своите консулски отношения и ще облекчат преминаването на границите и митническия контрол, включително и чрез отварянето на нови гранични пунктове за преминаване, и разширяването на съществуващите до предела на възможното, за да бъде улеснено движението на стоки и хора. Те ще сключат съответните споразумения с тази цел.

<http://www.htmh.hu/dokumentumok/asz-ro-e.htm>

 Избройте основните разпоредби относно сигурността и проблемите на „високата политика“ в румънско-унгарския договор от 1996 г. Включени ли са клаузи, свързани с живота на обикновените хора? Какво мислите за последните клаузи? Справедливи ли са те?

IV–27. Оценки, основани на личния опит в отношенията между румънците и унгарците в районите със смесено население (2001 г.)

	Съществува конфликт	Съществува сътрудничество	Не е важен проблем и няма отговор
Етнически румънци (общо)	3%	20%	77%
Етнически румънци, живеещи в Трансилвания	5%	46%	49%
Етнически унгарци	6%	70%	24%

http://www.intercultural.ro/carti/interculturalitate_detaliu_capitol2-1.html#mirceakivu

 Какви заключения може да направим от резултатите от това допитване до общественото мнение? Какво мислите за факта, че хората, живеещи в смесените райони в Трансилвания, смятат, в по-голяма степен, отколкото е средната за страната (което включва предимно хора от по-отдалечени краища на Румъния), че отношенията между румънците и унгарците са добри?

IV–28. Охридското рамково споразумение, което сложи край на въоръжения конфликт в Република Македония (2001 г.)

Следващите точки обхващат една договорена рамка за осигуряване на бъдещето на македонската демокрацията в Македония и позволяваща развитието на по-тесни и по-интегрирани отношения между Република Македония и Евроатлантическата общност. Този Рамков договор ще подкрепи мирното и хармонично развитие на гражданско общество, като същевременно зачита етническата идентичност и интересите на всички македонски граждани.

Основни принципи:

1.1. Употребата на сила в преследването на политически цели се отхвърля напълно и безусловно. Само мирните политически решения могат да осигурят стабилно и демократично бъдеще за Македония.

1.2. Суверенитетът и териториалната цялост на Македония, а също и унитарният характер на държавата, са ненакърними и трябва да бъдат запазени. Не съществуват териториални решения на етническите проблеми.

1.3. Мултиетническият характер на македонското общество трябва да бъде запазен и отразен в обществения живот.

1.4. Една модерна демократична държава, в естествения ход на развитието и съзряването си, трябва постоянно да създава условия, чрез които Конституцията ѝ да посреща напълно нуждите на всичките ѝ граждани и да покрива най-високите международни стандарти, които на свой ред продължават да се развиват.

1.5. Развитието на местното самоуправление има основна роля за насърчаване на участието на гражданите в демократичния живот и за напредъка

в зачитането на идентичността на общностите.

faq.macedonia.org/politics/framework_agreement.pdf

Рамковото споразумение слага край, с международно посредничество, на въоръжения конфликт в Република Македония. Подписано от македонския президент и от лидерите на всички големи политически партии, споразумението предвижда въвеждането на серия от конституционни поправки и конкретни законодателни промени за защита на правата на албанците и на другите малцинства. В резултат на Рамковото споразумение, страната тръгва по пътя на превръщането си в държава на гражданите, като подчертава по този начин мултиетническия и мултикултурния си характер.

IV–29. Спортът като средство за преодоляване на национализма – кипърски гърци подкрепят местен турско-кипърски футболен отбор (2003 г.)

Може да се каже още нещо за Афания. Селото има футболен отбор, играещ в първа дивизия на севера, опасно близо до дъното на класирането в лигата, и който следващата година може да изпадне във втора дивизия. След няколко дни ще играе много важен мач, който ще определи дали трябва да остане в първа дивизия или не. Кипърските гърци от Афания, които са бегълци от 29 години, решиха, че ще отидат масово да подкрепят своите съселяни и ще викат за тях в тази решаваща среща. Те дори дадоха обява в кипърската гръцка преса, като подканяха всеки кипърски грък от Афания да отиде...

Report, 46, p.27.

Какъв вид солидарност изразява този текст? Сравнете го с текст IV–19. Какво забелязвате?

IV–30. Две мнения относно отварянето на Зелената линия между гръцката и турската част на Кипър (23 април 2003 г.)

А. ОЦЕНКАТА НА НИКОС АНАСТАСИУ, ПУБЛИКУВАНА В ИНТЕРНЕТ

Нищо няма да е същото след вчера. Повече от 2000 кипърски турци и повече от 1000 кипърски гърци прекосиха от едната страна на другата, докато много политици само гледаха, без

да могат да осъзнаят в своята тясна „вселена“ огромните размери на случващото се. За пръв път от 1974 г., същите хора, които наложиха тези ограничения върху нас, започнаха да ги вдигат. Кипърските гърци и кипърските турци отидоха от едната страна на другата, като ходеха, където си искаха, посещаваха градовете и селата си, намираха скъпи, отдавна изгубени приятели, без никакви полицаи да ги следват и да ги разпитват.

Навсякъде, където отидоха, имаше радост, поздравления с добре дошли, смях и сълзи от щастие. Да, навсякъде! Гражданите наистина са преди политиките. Разбира се, това което става, не е трайното политическо решение, което е нужно. Но е мощен катализатор за това решение.

Report, 46, p.26.

Б. ТУРСКИ УЧИТЕЛ ОТ ФАМАГУСТА ОПИСВА ПОСЕЩЕНИЕТО НА КИПЪРСКО ГРЪЦКО СЕМЕЙСТВО (2003 г.)

Днес иммахме една двойка гости от другата страна. Изглеждаше че, като мнозина други гърци и турци [от Кипър], те искаха да използват възможността да посетят местата, където са родени и са прекарвали част от живота си. Искаха да усетят радостта от това да са на неразделения остров и да споделят емоциите, които винаги са били живи в сърцата им.

Не дойдоха у дома, но колата им спря точно на ъгъла, очевидно търсейки адреса на улицата, на която отдавна беше дадено ново име. Но обитателите на квартала веднага си спомниха старото име, улица „Моцарт“. Съпругата ми и аз случайно бяхме на портата. [...] Жената, Елени, чието име научихме по-късно, каза: „Тук, в една вилчка, живееше баба ми; само исках да дойда и да видя тази вилчка. Споменът за нея е още жив в паметта ми. Баба ми ме водеше тук и играех под дърветата. Тук имаше две палмови дървета“. [...]

Годините бяха безмилостни, вилчката се беше срутила поради липсата на грижи. Но палмовото дърво беше все още там. [...]

Поканихме ги у дома. [...] Като кипърци, каквито сме, не ни отне повече от минута, за да се опознаем.

Тогава Елени ни разказа историята си. [...] „Чух новините по радиото. Барикадите ще бъдат вдигнати, и аз изпитах горещо желание да дойда и да видя виличката на баба. Имам прекрасни спомени за нея. Помолих лекарите да ми разрешат, да ме пуснат да посетя къщата на баба ми. [...]

Той [Николас] обясни: „Гледах вашите демонстрации. Гласовете и виковете на народа: „Ирини“, „Мир за всички кипърци“, „Кипър е дом и за турците, и за гърците“, думите още отекват в ушите ми“. Той продължи: „Не мога да крия повече чувствата си. Аз плаках, плаках за всички нас. Плаках и псувах всички онези, които разделиха кипърците. Ние не заслужавахме това“.

Последните му думи ще горят завинаги като пламък в сърцето ми.

Report, 46, p.25.

? Какво отношение на обикновените хора към политиката и политиките отразяват текстовете? Коментирайте твърдението на Николас: „Ние не заслужавахме това“. Могат

? ли обикновените хора да играят роля за преодоляване на национализма? По какъв начин? Известни ли са ви други примери за разделени страни или градове в Европа през XX в.?

► **И 30. Разграничителната Зелена линия, разделяща Никозия (2003 г.)**

? **Заклучителен въпрос:**

Ако в миналото национализмът е бил укрепван чрез образователни средства, можете ли да помислите за начин за намаляване на националните противоречия в бъдеще?

Библиография

- ACIME (= Arhiva concursului ISTORIA MEA – EUSTORY) [Архив на конкурса за историческо съчинение МОЯТА ИСТОРИЯ – EUSTORY].
- Andrijašević Živko, Crnogorska crkva 1852-1918 [Черногорската църква, 1852-1918], Nikšić 2008.
- Aličić, Ahmed S., *Pokret za autonomiju Bosne od 1831. do 1832* [Движение за автономия на Босна от 1831 до 1832 г.], Sarajevo 1996.
- *Atatürk'ün Soyler ve Demeçleri* [Събрани речи на Ататюрк], İstanbul 1945-1952.
- Bennett, Jim - Brain, Robert - Schaffer, Simon - Sibum, Heinz Otto - Staley, Richard, *1900: The New Age. A Guide to the Exhibition* [Новата епоха. Пътеводител към изложбата], Cambridge 1994.
- Besjede i proglesi kralja Nikole [Речи и възвания на крал Никола], Cetinje 2010.
- Bolintineanu, Dimitrie, *Opere alese* [Избрани творби], Bucureşti 1961.
- Ботев, Христо, *Събрани съчинения*, София, 1986.
- Bozkurt, Mahmud Esad, *Atatürk İhtilâli* [Революцията на Ататюрк], İstanbul 1967.
- Brahimî, Razi, *Kenga Popullore e Rilindjes Kombetare* [Народните песни от националната възраждане], Shtepia Botuese, „Naim Frasheri”, Tirana 1979.
- Brailsford, H.N., *Macedonia. Its Races and their Future* [Македония. Нейните раси и тяхното бъдеще], New York 1971.
- [Brătianu, C. I.], *Missiunea Căilor Ferate Romane. Studiipolitice, economice, sociale și tehnice* [Мисията на румънските железници. Политически, икономически, социални и технически изследвания], Paris 1870.
- *Cemal Paşa Hatıralar* [Мемоарите на Джемал паша], İstanbul 1959.
- Codru-Drăgușanu, Ion, *Peregrinul transilvan* [Трансилвански пътешественик], București [1956].
- Čolaković, Rodoljub et al., *AVNOJ i narodnooslobodilacka borba u Bosni i Hercegovini (1942-1943)* [АВНОЮ и борбата за национално освобождение в Босна и Херцеговина (1942 1943)], Beograd 1974.
- *Constituțiile romane. Texte, note, prezentare comparativă* [Румънски конституции. Текстовете, бележки, сравнително представяне], (eds. Mona-Lisa Puchianu, Corneliu Lungu, Gheorghe Iancu, Ioan Muraru), București 1993.
- *Христоматия по история на България. Българско Възраждане. Втората и третата четвърт на 19 век*, София 1996.
- *Crnogorski zakonic. Pravni izvori i politički akti od značaja za istoriju državnosti Crne Gore* [Черногорски законници. Правни извори и политически документи със значение за историята на черногорската държавност], (ed. Dr Branko Pavičević, Dr Radoslav Raspopović), Podgorica 1998.
- Davidov, Dinko, *Stematografija. Izobraženije oružij iliričeskih. Izrezal u bakru Hristofor Žefarović i Toma Mesmer* [Стематография. Изображения на илирийския герб. Изрязани от мед от Христофор Жефарович и Тома Месмер], Novi Sad 1972.
- *Държавен вестник*.
- Dimaras, K. Th., *Ο Κοραΐς και η εποχή του* [Кораис и неговото време], Athina 1953.
- Dimić, Ljubodrag, *Istorija srpske državnosti. Kniga III. Srbija u Jugoslaviji* [История на сръбската държавност. Книга III. Сърбия в Югославия], Novi Sad 2001.
- *Документи за българската история*, София 1931, т. 1.

- Durham, Edith M., *Albania and the Albanians, Selected articles and letters, 1903-1944* [Албания и албанците. Избрани статии и писма, 1903-1944 г.], Centre for Albanian Studies, London 2001.
- Đorđević Vladan, *Crna Gora i Austrija u XVIII veku* [Черна гора и Австрия през XVIII в.], Beograd 1912.
- Eliot, Sir Henry, *Some Revolutions and Other Diplomatic Experiences*, [Някои революции и други дипломатически преживелици], London 1922.
- Fischer, Bernd J., *Albanian Nationalism in the Twentieth Century* [Албанският национализъм през XX в.], in Peter F. Sugar (ed.), *Eastern European Nationalism in the Twentieth Century* [Източноевропейският национализъм през XX в.], Washington 1995.
- Fotopoulos, Dionyssi, *Athenian Fashions at the turn of the 19th century* [Атинската мода в края на XIX в.], Athens 1999.
- Gökalp, Ziya, *Türkcülüğün Esasları* [Принципите на тюркизма], Ankara [1923].
- Gotovac, Vlado, *Zvezdana kuga* [Звездна чума], Zagreb 1995.
- Grivas-Dighenis, *Στρατηγού Γεωργίου Γρίβα-Διγενή, Απομνημονεύματα Αγώνος ΕΟΚΑ 1955-1959* [Генерал Гривас Дигенис, Мемоари за борбата на ΕΟΚΑ, 1955-1959 г.], Athina 1961.
- Паисий Хилендарски, *История славянобългарска*, В. Търново 1992.
- Horvat, Josip, *Politička povijest Hrvatske* [Политическа история на Хърватско], т. I-II, Zagreb 1990.
- Hudhri, Ferid, *Albania and Albanians in world art*, [Албания и албанците в световното изкуство] transl. by Zef Simoni and Pavil Qesku, Athens 1990.
- *Θέματα Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας από τις πηγές* [Проблеми на новата и съвременната история по изворите], Athina 2003.
- *ΙΕΕ* [История на гръцката нация], vol. 12., Athens 1975.
- Ionescu, D., *Albina. Revistă populară* [Пчела. Популярно списание], I, no.35, 31 май 1898.
- Ionescu-Gion, George, *Studiul istoriei naționale în școlăle noastre* [Изучаването на националната история в нашите училища], București 1889.
- *Ιστορία της Κύπρου Μεσαιωνική-Νεότερη (1192-1974)* [Средновековна и нова история на Кипър], Nicosia, Ministry of Education and Culture, 2001.
- Иречек, Константин, *Български дневник*, т.1 (1879-1881), София 1995.
- Jovičić, Miodrag (ed.), *Ustavi Kneževine i Kraljevine Srbije* [Конституциите на княжество и кралство Сърбия], Beograd 1988.
- Jukić, Ivan Frano, *Putopisi i istorisko-etnografski radovi* [Пътеписи и историческо-етнографски трудове], Sarajevo 1953.
- Jurak, Dragan, колона Film & Video във "Feral Tribune", No 707, 5 април, 1999.
- Kapsomenos, E., *Διονύσιος Σολωμός. Ανθολόγιο Θεμάτων της Σολωμικής Ποίησης* [Дионисиос Соломос. Антология на теми в поезията на Соломос], Athina 1998; English translation: Prof. Nina Gatzoulis, *A Portrait of Dionysios Solomos and Two of His Poems* [Портрет на Дионисиос Соломос и две от поемите му], <http://www.helleniccomserve.com/solomos.html>.
- Karadžić, Vuk Stefanović, *Prepiska IV* [Преписка IV] 1829-1832, Beograd 1988.
- Каравелов, Любен. *Събрани съчинения*, т. 7, София 1985.
- Katartzis, Dimitrios, "Συμβουλή στους νέους πως να ωφελιούνται και να μη βλάπτονται απτά βιβλία τα φράγκικα και τα τούρκικα, και ποια 'ναι

η καθ'αυτό τους σπουδή” [Σъвет към младите хора как да се възползват, без да бъдат увредени от франкските и турските книги, и какво трябва да изучават най-вече], *Та еурисκόμενα*, (ed. K.Th. Dimaras), Athina 1970.

- *Καθημερινή – Επτά Ημέρες*, 30/12/01, Αφ. Αποχαιρετώντας τη δραχμή [в. *Κατιμερίни*, специална рубрика: Сбогом на драхмата], р. 4.
- Kitromilides, Paschalis M., *Ιώσηπος Μοισιόδαξ. Οι συντεταγμένες της βαλκανικής σκέψης τον 18ο αιώνα* [Йосипос Мисиодакс. Координатите на балканското мислене през XVIII в.], Athina 2004.
- Kondo, Ahmed, *Jeronim de Rada. Flamuri i Arbrit* [Йероним де Рада. Албанското знаме], Tirana 1967.
- Konitza, Faik, *Vepra te Zgjedhura* [Избрани произведения], Tirana 1993.
- Konitza, Faik, *Selected Correspondence 1896-1942* [Избрани писма, 1896-1942], London 2000.
- *Конституция на Българското княжество*, София 1879.
- Константинов, Константин, *Път през вековете*, София 1997.
- Koulouri, Christina, *Ιστορία και γεωγραφία στα ελληνικά σχολεία (1834-1914). Γνωστικό αντικείμενο και ιδεολογικές προεκτάσεις. Ανθολόγιο κειμένων. Βιβλιογραφία σχολικών εγχειριδίων* [История и география в гръцките училища (1834-1914). Съдържание и идеологическо въздействие. Антология от текстове. Библиография на учебници за училищата], Athina 1988.
- Laszowsky, Emilij, *Stari i novi Zagreb* [Старият и новият Загреб], Zagreb 1994.
- Bernard, *The emergence of modern Turkey* [Възникването на съвременна Турция], Oxford 1968.
- Ljušić, Radoš, *Knjiga o načertaniju* [Книга за

Начертанието], Beograd 1993.

- Ljušić, Radoš, *Istorija srpske državnosti. Kniga II. Srbija i Crna Gora – novovekovne srpske države* [История на сръбската държавност. Книга II. Сърбия и Черна гора, сръбските държави на Новото време], Novi Sad 2001.
- Louvi, Lina, *Περιγέλωτος Βασιλείου, Οι σατυρικές εφημερίδες και το εθνικό ζήτημα, (1875-1886)* [Перигелотос Василион; Сатиричните вестници и националната кауза (1875-1886)], Athina 2002.
- Mihai Lungu, Corneliu (coord.), *De la Pronunciament la Memorandum 1868-1892. Mișcarea memorandistă, expresie a luptei naționale a romanilor* [От Пронунциамента до Меморандума 1868-1892 г. Мемоарното движение, израз на националната борба на румънците], București 1993.
- Maiorescu, Titu, *Opere* [Съчинения], ed. Georgeta Rădulescu-Dulgheru, *Domnica Filimon*, București 1978.
- *Македониум, Антологија на македонската национално-политичка мисла* [Македониум, Антология на македонската национално-политическа мисъл], Скопје 2003.
- Markezinis, Sp., *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος* [Политическа история на нова Гърция], t. B, Athina 1966.
- Matalas, P., *Έθνος και ορθοδοξία. Οι περιπέτειες μιας σχέσης. Από το Ελλαδικό στο Βουλγαρικό σχίσμα* [Нация и православие. Перипетиите на една връзка. От „Еладската“ до Българската схизма], Herakleion 2002.
- *Memoari prote Mateje Nenadovića* [Мемоарите на свещеник Матея Ненадович], Beograd 1867.
- *Monitorul Oficial* [Официален наблюдател], 19 юли 1921.
- Murgescu, Bogdan (coord.), *Istoria Romaniei in texte* [Румънска история в текстове], București 2001.

- Myzyri, Hysni, *Shkollat e Para Kombetare Shqipe* [Гървите албански национални училища], Tirana 1978.
- Nacak [в. Наджак], 73, 7 октомври 1960.
- Nur, Riza, *Hayat ve Hatıratım I* [Моят живот и моите спомени I], Istanbul 1992.
- *Одбрани текстови за историјата на македонскиот народ* [Подбрани текстове за историјата на македонскиот народ], II дел, Скопје 1976.
- Oekonomos, Konstantinos, *Επίκρισις εις την περί Νεοελληνικής Εκκλησίας σύντομον απάντησιν του σοφού διδασκάλου Κ. Νεόφυτου Βάμβα* [Коментар върху краткият отговор на учения преподавател, г-н Неофитос Вамбас, за съвременната Гръцка църква], Athina 1839.
- Öztürk, K., *Atatürk* [Ататюрк], İstanbul, n. d.
- Parageorgiou, Spyros (ed.), *Αρχείον των παρανόμων εγγράφων του Κυπριακού Αγώνος 1955-1959* [Архив на тайната кипърска борба: 1955-1959], Nicosia 1984.
- Parageorgiou, Spyros, *ΑΚΕΛ: Το άλλο ΚΚΕ* [ΑΚΕΛ: другата гръцка комунистическа партия], Athina 1984.
- *Παρθενών* [сп. *Партенон*], Athina, декември 1871.
- Pašić, Nikola, *Sloga Srbo-Hrvata* [Сърбо-хърватското единство], Beograd 1995.
- Pavićević Branko, Raspopović Radoslav, *Crnogorski zakonici*, tom IV [Черногорски законници, том IV], Podgorica 1998.
- Petranović, Branko – Zečević, Momčilo (eds.), *Jugoslavija 1918-1988. Zbirka dokumenta* [Югославия: 1918- 1988. Сборник документи], Второ допълнено издание, Beograd 1988.
- Petranović Branko, Zečević Momčilo, *Istorija Jugoslavije 1918-1988* [История на Югославия: 1918-1988], Beograd 1988.
- Njegoš, Petar Petrović, *Izabrana pisma* [Избрани писма], Beograd 1984.
- Politis, A., *Ρομαντικά χρόνια. Ιδεολογίες και νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880* [Романтичните години. Идеологии и менталности в Гърция, 1830-1880], Athina 1993.
- Popovici, Aurel C., *Stat și Națiune. Statele-Unite ale Austriei Mari. Studii politice in vederea rezolvării problemei naționale și a crizelor constituționale din Austro-Ungaria* [Държава и нация. Съединените щати на Велика Австрия. Политически студии за разрешаване на националния проблем и конституционните кризи в Австро-Унгария], (eds. Petre Pandrea and Constantin Schifirneț), București 1997.
- Prodan, David, *Supplex Libellus Valachorum or The Political Struggle of the Romanians in Transylvania during the 18th century*, [Supplex Libellus Valachorum или политическата борба на румънците в Трансилвания през XVIII в.] București 1971.
- Prunk, Janko, *Slovenski narodni vzpon* [Словенският национален възход], Ljubljana 1992.
- Psalidopoulos, M. (ed.), *Κείμενα για την ελληνική βιομηχανία τον 19ο αιώνα. Φυσική εξέλιξη ή προστασία* [Документи за гръцката индустрия през XIX в. Естествено развитие или протекция?], Athina 1994.
- Пулевски, Георгија, *Избрани текстови* [Избрани текстове], Скопје 1985.
- Radić, Stjepan, *Izabrani politički spisi* [Избрани политически трудове], Opatija 1995.
- Rastoder Šerbo, *Crna Gora u egzilu*, II [Черна гора в изгнание, II], Podgorica 2004.
- Repe, Božo, *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (I. del: Opozicija in oblast)* [Извори за демократизацията и независимостта на Словения (част I: Опозиция и власт)], Ljubljana 2002.
- *Report. Friends of Cyprus* [Бюлетин.

Приятели на Кипър], issue no. 46, autumn 2003 [бр. 46, есен 2003].

■ *Ρήγα Βελεστινλή Απαντα τα σωζόμενα* [Събрани съчинения на Ригас Велестинлис], t. V (ed. Paschalis M. Kitromilides), Athina 2000.

■ *Romania in chipuri și vederi* [Румъния в образи и картички], București 1926.

■ *Vedrana, Uho, grlo, nož* [Ухо, гърло, нож], Zagreb 2002.

■ *Senoa, August, Zagrebulje* [Загребски писаници], Zagreb 1980.

■ *Σημαίες ελευθερίας. Συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου* [Знамена на свободата. Сбирка на Националния исторически музей], въведение и текстове на I. K. Mazarakis-Ainian, Athina 1996.

■ *Slovenska kronika 19. stoletja* [Словенска хроника на XIX в.] 1861-1883, Nova revija, Ljubljana 2003.

■ *Srpska čitanka za niže gimnazije i realke* [Сръбска читанка за долните класове на гимназиите и реалните училища], ред. Stojan Novaković, Beograd 1870.

■ Стамболски, Христо, *Автобиография, дневници, спомени*, т. 2, София 1927.

■ Stokes, Gale (ed.), *From Stalinism to Pluralism. A Documentary history of Eastern Europe since 1945, second edition* [От сталинизъм към плурализъм. Документална история на Източна Европа от 1945 г., второ издание], New York 1996.

■ Ugrešić, Dubravka, *Američki fikcionar* [Американски фикционар], Zagreb/Beograd 2002.

■ Vakaropoulos, A. E., *Επίλεκτες βασικές ιστορικές πηγές της ελληνικής επαναστάσεως* [Подбрани основни исторически извори за Гръцката революция], Thessaloniki 1990.

■ Varfri, Gjijn, *Heraldika Shqiptare* [Албанска хералдика], Tirana 2000.

■ Vasa, Pashko, *The truth on Albania and the Albanians; historical and critical essays*, [Истината за Албания и за албанците: исторически и критически есета] London 1999.

■ Вазов, Иван, *Аз съм българче. Стихотворения за деца*, Пловдив 2005.

■ Voulgaris, Evgenios, *Στοχασμοί εις τους παρόντας κρίσιμους καιρούς του Οθωμανικού Κράτους* [Размишления за настоящите решаващи времена за Османската държава], Kerkyra 1851.

■ Vucinich, Wayne S., *The Ottoman Empire: Its record and legacy* [Османската империя: нейният архив и наследство], New Jersey 1965.

■ Vujović Dimitrije-Dimo, *Podgorička skupština, 1918* [Събранието в Подгорица, 1918], Zagreb 1989.

■ Wein, Martin, *Dodjoh, vidjeh, zapisah* [Дойдох, видях, записах], Zagreb 1966.

■ Xenopol, A. D., *Istoria romanilor din Dacia Traiană* [История на румънците от Траянова Дакия], 4 издание (eds. V. Mihăescu-Birliba, Al. Zub), București 1985.

■ Yriarte, Charles, *Šarl Irljar, Putopis po Bosni 1875-1876* [Пътепис от Босна, 1875-1876], Sarajevo 1981.

■ *Za Hrvatsku* [За Хърватско], Zagreb 1992.

■ **Справка за електронните източници**

■ <http://www.albanian.com/information/history/index.html>

■ www.ata.boun.edu.tr/Department%20Webpages/ATA_517/Constitution%20of%20the%20Ottoman%20Empire%201876.doc

■ <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/13.html>

■ www.badblueboys.hr

- http://www.cimec.ro/Istorie/Unire/rezo_eng.htm
- http://faq.macedonia.org/politics/framework_agreement.pdf
- www.fokus-tjednik.hr
- <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1878berlin.html>
- <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1908youngturk.html>
- <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1918wilson.html>

Библиография на картите

- **Карта 1:** Dennis P. Hupchick, Harold E. Cox, *The Palgrave Concise Historical Atlas of the Balkans* [Кратък исторически атлас на Балканите на Палгрейв], New York, 2001, map 25.
- **Карта 2:** Ibid., map 28.
- **Карта 3:** Ibid., map 35.
- **Карта 4:** Patrick O'Brien (ed.), *Philip's Atlas of World History* [Атлас по световна история на Филип], London: George Philip, 1999, p.220.

Оценете тази книга!

Центърът за демокрация и помирение в Югоизточна Европа (The Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe, CDRSEE), съвместно с многобройни колеги и сътрудници, извърши огромна и усилена работа и вложи време и ценни ресурси в проекта „Преподаване на съвременната история на Югоизточна Европа“, чийто резултат е книгата, която държите в ръцете си. Всичките четири помагала са част от обхватен, демократичен и продължаващ процес, в който са оценени и включени мненията и предложенията на читателите, учителите и потребителите на книгите.

Вашето мнение, мнението на читателя, има огромно значение за нас, както за оценяването на извършената работа, така и при планирането на бъдещите ни усилия. За да преценим ефективността на метода, полезността на това начинание и ценността на нашата инвестиция, бихме искали да оцените тези книги. Моля, дайте ни откровеното си мнение, тъй като това ще ни помогне постоянно да подобряваме

Проекта за обща история (Joint History Project, JHP).

След прочитането на тази книга, молим да отделите време, за да отидете на нашия уебсайт и да попълните един оценъчен формуляр:

www.cdrsee.org/jhp/evaluate_eng.html

Ако предпочитате да ни пишете директно, моля влезте във връзка с нас на: info@cdrsee.org, и имейлът ви ще бъде директно препратен на някой от координаторите на JHP.

Също така можете да изпратите коментарите си на:

CENTER FOR DEMOCRACY AND RECONCILIATION IN SOUTHEAST EUROPE

Krispou 9, Ano Poli

GR- 54634, Thessaloniki

Greece